

Zgodovina in razvoj muzejskega naravoslovja do osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja leta 1944

History and development of the natural science in the Museum of Natural History until its independency in 1944

Matija KRIŽNAR¹

»To se samo zastop de znanje domačije, domačih krajev, kaj se tukej posebniga vidi, najde, ali kaj se posebniga ta al tam v starih časih godilo, tudi imenitne zdejšine pergode skupej zbirati, pred posablenjem ohraniti, to gotovo vsaciga domorodeca dobriga Krajnca veselilo bo«.

Zapis Henrika Freyerja iz poročila o naravoslovnih predavanjih leta 1849
(ARHIV 1849/ 44)

Izvleček

Prvi muzej na Kranjskem oziroma Slovenskem je bil ustanovljen v začetku tretjega desetletja 19. stoletja. Njegovi ustanovitelji so postavljali temelje že veliko desetletij pred tem, kjer so mnoge zglede našli v razsvetljenskem krogu naravoslovcev. Deželni muzej za Kranjsko je bil vse od svoje ustanovitve leta 1821 do prve svetovne vojne po svojem poslanstvu enciklopedičen, medtem ko je bil po območju delovanja izrazito provincialen, ki pa je kmalu prerasel svoje poslanstvo.

V pričujočem delu smo zabeležili kronologijo muzejskega naravoslovja od zametkov do osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja (leta 1944). S tem, da smo poleg že znanih podatkov in informacij dodali še mnoge nove, okrepljene z vrsto še neobjavljenih arhivskih dokumentov, ki pa razkrivajo veliko več, kot nam je uspelo predstaviti tukaj. O kronologiji naravoslovja skozi zgodovino muzeja, smo predstavili vse muzejske naravoslovce in tudi mnoge druge raziskovalce, zbiralce, politike, meščane ter druge, ki so bili neposredno povezani z delovanjem muzeja in njegovim naravoslovjem ter so pripomogli k njegovemu razvoju.

Predstavljeno delo postavlja temelje in okvir nadaljnjim raziskavam zgodovine muzejskega naravoslovja in splošnega naravoslovja na Slovenskem.

Ključne besede: muzejsko naravoslovje, naravoslovnih kustosi, naravoslovne zbirke, zgodovina Prirodoslovnega muzeja Slovenije

¹ Prirodoslovni muzej Slovenije / Slovenian Museum of Natural History, Prešernova 20, Ljubljana, Slovenija, mkriznar@pms-lj.si

Abstract

The first museum on Slovenia territory was established in 1821. Its founders laid the foundations many decades before, where many examples were found in the Enlightenment circle of naturalists. From its foundation until the World War I, the Carniolan Provincial Museum was encyclopedic in its mission, while it was distinctly provincial in its area of operation, which soon outgrew its goals.

In this paper we recorded the chronology of the museum natural history from its beginnings to the independence of the Slovenian Museum of Natural History in 1944. In addition to the already known data and information, we have added many new ones, reinforced by a series of as yet unpublished archival documents, which, however, reveal much more than we have managed to present here. On the chronology of natural science through the history of the museum, we presented all museum naturalists (curators) and other researchers (naturalists), collectors, politicians, citizens and others who were directly related to the activities of the museum and its natural sciences and contributed to its development.

The presented work lays the foundations and framework for further research into the history of museum natural science and general natural science in Slovenia.

Key words: Museum of Natural Science, natural history curators, natural history collections, History of the Slovenian Museum of Natural History

Vsebina

1. Naravoslovne zbirke na Slovenskem v predmuzejski dobi do leta 1821 . . .	18
1.1. Uvod	18
1.2. Kranjsko naravoslovje v predmuzejskem (protomuzejskem) obdobju: od kabinetov čudes do naravoslovnih zbirk	18
2. Muzejsko naravoslovje: od zbirk do naravoslovcev (1821–1944)	20
2.1. Od idej in želja do muzeja	20
2.1.1. Prvi muzejski prostori in depoji	21
2.1.2. Grof Hohenwart in prva muzejska javna predstavitev	21
2.2. Širitev razstavne zbirke in kustos Henrik Freyer	25
2.2.1. Freyerjevi in muzejski zunanji sodelavci	31
2.2.2. Darovalci in podarjeni naravoslovnih primerki do sredine 19. stoletja (obdobje 1823–1850)	34
2.2.3. Neutrudni Ferdinand Schmidt, muzej in njegov hrošč	42
2.2.4. Muzejsko društvo, »sopotnik« muzeja in naravoslovja	45
2.2.5. Naravoslovna predavanja v muzeju leta 1849	45
2.3. Dežmanovo muzejsko obdobje (od 1852 do 1889)	48
2.3.1. Karel Dežman (1821–1889), veliki naravoslovec in polihistor	48
2.3.2. Naravoslovci Dežmanovega obdobja	50
2.3.3. Naravoslovne pridobitve v Dežmanovem času	55
2.4. Nova muzejska stavba	62
2.4.1. Alfonz Müllner in njegovo naravoslovje	66
2.4.2. Naravoslovje v muzeju kustosa Müllnerja	66
2.4.3. Muzej ob velikem ljubljanskem potresu	73
2.4.4. Vsestranski preparator in ornitolog Ferdinand Schulz	75
2.5. Muzej in naravoslovje v prvem desetletju 20. stoletja	75
2.5.1. Gvidon Sajovic, od prostovoljca do kustosa	76
2.5.2. Fran Dobovšek, muzejski preparator, fotograf in entomolog	78
2.5.3. Naravoslovna muzejska korespondenca v času Sajovica	79
2.5.4. Muzej in njegovo naravoslovje med 1. svetovno vojno	84
2.6. Muzej in naravoslovje med obema vojnama	85
2.6.1. Od prenov do vodnika	87
2.6.2. Fran Kos (1885–1956), učitelj, kustos in raziskovalec	91
2.6.3. Ana (Anica) Budnar (1915–2004), paleontologinja in palinologinja	94
2.6.4. Angela Piskernik (1886–1967), muzejska botaničarka in naravovarstvenica	96
2.6.5. Viktor Herfort, vsestranski preparator in konservator	96
2.6.6. Meta (Metka) Petrič	98
2.6.7. Naravoslovnih sodelavci in dopisniki muzeja med vojnama	98
2.7. Borba za osamosvojitve muzejskega naravoslovja	106
Zaključek	110
Zahvala	110
Povzetek	110
Summary	111
Literatura / References	113

1. Naravoslovne zbirke na Slovenskem v predmuzejski dobi do leta 1821

1.1. Uvod

Naravoslovje kot znanost ima dolgo zgodovino, ki pa je na Slovenskem dobila zagon v 18. stoletju. Z ustanovitvijo prvega muzeja na Kranjskem se je znanost iz zasebnih prostorov in deloma šol preselila v novo nastajajočo ustanovo, ki je bila več kot stoletje središče, v katerem so se srečevali naravoslovci, od uveljavljenih znanstvenikov, do popolnoma ljubiteljskih zbiralcev. V nadaljevanju bomo skušali prikazati in interpretirati pestro zgodovino zbiranja in proučevanja naravoslovnih primerkov ter razvoj in »odraščanje« prvega muzeja na Slovenskem. V muzejsko sfero bomo obudili včasih prezrto naravoslovje skozi muzej in predstavili vodje (kuratorje in ravnatelje), kustose, preparatorje in druge naravoslovce, ki so kakorkoli pripomogli k razvoju, promociji in napredku naravoslovja v Sloveniji.

1.2. Kranjsko naravoslovje v predmuzejskem (protomuzejskem)¹ obdobju: od kabinetov čudes do naravoslovnih zbirk

Muzeji so pomembno orodje institucionaliziranega ohranjanja in legitimiranja socialnega spomina ter so imeli skozi zgodovino pomembno vlogo pri popredmetenju nacionalne dediščine, tako kulturne kot naravne (JEZERNIK 2011: 21). Zgodovinsko gledano se je funkcija muzejev zelo spreminjala, z začetki v antiki, kjer je bila poudarjena predvsem funkcija zbiranja (Kos 2016b: 17). Še veliko pozneje, ko so nastajale prve zasebne, kasneje tudi javne zbirke, je bil poudarek še vedno na zbirateljstvu. Zbirke in predhodniki današnjih muzejev so bili hrami umetniških izdelkov, redkosti in naravoslovnih »čudes« (kurioz, kuriozitet), kjer so te predmete stihijsko kopičili (JEZERNIK 2011; Kos 2016b; MAHNIČ 2016: 211; МОТОН 2020). Mnoge zbirke in »muzejske« (»kabineti čudes«²) postavitve so nastale kot razvedrilo ekscentrikov in premožnih, ki je zagon dobilo v 16. stoletju (JEZERNIK 2009).

Na Kranjskem, in sicer že v drugi polovici sedemnajstega stoletja, je obstajalo vsaj nekaj naravoslovnih zbirk. Najpomembnejšo so imeli grofje Auerspergi (JEZERNIK 2009: 18), ki so hranili dragocene starine, kovance in raritete ter knjižnico, ki je bila odprtega tipa (JEZERNIK 2015: 31). Eno izmed najbolj znamenitih zbirk je imel tudi ljubljanski lekarnar Toth, ki je bil škotskega rodu. Hranil je zbirko mineralov in »znamenitosti«, ki si jo je ogledal tudi angleški popotnik Edward Brown (1644–1708) (JEZERNIK 2009: 19). V Ljubljani je imel na ogled postavljeno svojo zbirko tudi Janez Štefan Florjančič pl. Grienfeld (1663–1709), sicer doktor prava (ŽMUC 2015: 321). Grienfeld je svoj »muzej« z naravnimi raritetami razkazoval tudi z vodenjem. Napisal je prvi muzejski katalog na Kranjskem (ŽMUC 2015: 321).

Ena ključnih zbirk na Kranjskem je bila zbirka Janeza Valvasorja (1641–1693). Ko je Valvasor leta 1672 kupil graščino Bogenšperk pri Litiji, je ta postala »pravcato svetišče muz«. Med naravoslovnimi predmeti so bili to tudi minerali, ter posamezni redki primerki, kot so »gamsje krogle« (JEZERNIK 2009: 21). Glede na njegove zapise v Slavi vojvodine Kranjske je imel gotovo v zbirki tudi fosile in druge geološke predmete (FANINGER 1990; KRIŽNAR 2012; 2017a) ter vrsto zooloških in botaničnih primerkov. Konec 17. stoletja je nastala tudi znamenita

¹ Naziv protomuzejsko obdobje uporablja ŽMUC (2015), mi ga uporabimo za obdobje pred nastankom prvega muzeja na Slovenskem (Kranjskem).

² Definicijo kabinetov oziroma »kabinetov čudes« najbolje podaja МОТОН (2020: 35).

botanična zbirka Janeza Krstnika Flysserja, ki jo je najprej hranila Licejska knjižnica, nato pa postala del naravoslovnih zbirk Deželnega muzeja za Kranjsko (PRAPROTNIK 2015: 21–44; JEZERNIK 2009: 22).

Če so se še Valvasor in drugi omenjeni zbiralci naravnih čudes mnogokrat zatekali k teološkimi in »ljudskimi« razlagam narave in njenih pojavov, se je v drugi polovici osemnajstega stoletja vse spremenilo in so naravoslovci kot piše JEZERNIK (2009: 22), »Naravoslovci so spoznali, kako pomembna je metoda, natančno opazovanje običajnih pojavov pa so cenili bolj od ukvarjanja z nenavadnimi pojavi.« Takrat je prišlo do začetka slovenskega narodnega prebujanja in veliki premiki so se zgodili tudi v naravoslovju. O naravoslovnem razsvetljenstvu je pisal že raziskovalec zgodovine naravoslovja Zmago BUFON (1971a, 1971b, 1974), ki med začetnike modernega naravoslovja na Slovenskem uvršča Žigo Popoviča (1705–1774), Giovannija Antonia Scopolia (1723–1788), Balthasarja Hacqueta (1739–1815), Franza Xaverja Wulfna (1728–1805) ter brata Karla in Žigo Zoisa (BUFON 1971a: 38), kot zvesta mecena in podpornika takratnega kranjskega naravoslovja. Prav Zoisovo družčino je BUFON (1971a) poimenoval »izraziti predstavniki Linnejevega obdobja«, ker je bila hiša Žige Zoisa pravo središče ljubljanskih in kranjskih raziskovalcev (STESKA 1919: 280).

Gotovo med naravoslovci takratnega časa ne smemo pozabiti še drugih, kot sta bila vsestranski naravoslovec Jožef Kalasanc Erberg (1771–1843) in botanik Franc Hladnik (1773–1844); slednji je bil posredno vpleten v nastajanje Deželnega muzeja za Kranjsko (PRAPROTNIK 2015; GOSAR & PETKOVŠEK 1982) ter dolgo časa profesor botanike v liceju v prvih prostorih kasnejšega muzeja.

V obdobju med omenjenimi razsvetljenskimi naravoslovci lahko izpostavimo Balthasarja Hacqueta in njegov znamenit »Naturalienkabinet« (BUFON 1971a; BORISOV 1999; JEZERNIK 2009, 2015). Ko je Hacquet prišel leta 1773 iz Idrije poučevat v Ljubljano, je že naslednje leto 1774 v velikem požaru izgubil vse imetje, tudi svoj »muzej« (BORISOV 1999: 474; BUFON 1971b: 171). Kot očiten in navdušen zbiralec (JEZERNIK 2009) je po vsej verjetnosti na novo zastavil svoj »Naturalienkabinet« in ustvaril občudovanja vredno naravoslovno zbirko. Sestavljena je bila iz mineraloškega, geološkega, entomološkega, ornitološkega in botaničnega dela in je bila nastanjena na Starem trgu v Ljubljani (BUFON 1971b: 171; JEZERNIK 2009: 26). Hacquetov naravoslovni kabinet je bil znan širom Evrope, saj so ga obiskali tudi mnogi naravoslovci, kot sta bila Francesco Grisellini (1717–1783) in Benedikt Franz Johann Hermann (1755–1815) (JEZERNIK 2009: 26). Deležen je bil tudi visokih obiskov vladarjev (BORISOV 1999: 475; JEZERNIK 2009: 26). Hacquet je v Ljubljani prebival do leta 1787, ko jo je zapustil, pa je s seboj v Lvov odpeljal tudi mineraloško in zoološko zbirko (JEZERNIK 2009). V Ljubljani je pustil del herbarija, ki ga je prepustil Karlu Zoisu (JEZERNIK 2009: 28), danes pa ga hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. S Hacquetom je sredi druge polovice 18. stoletja iz Ljubljane odšla tudi ena izmed največjih naravoslovnih zbirk na Slovenskem.

Naše poznavanje problematike prvih naravoslovnih kabinetov in zbirk na Slovenskem dobro povzame Peter Petru: »Seveda bo možno prikazati starejše zbirke v bolj zanesljivem orisu šele, ko bodo iz tega zornega kota ovrednoteni arhivski zapisi in druga pričevanja. Kakorkoli je naše današnje poznavanje teh zbirk pomanjkljivo, vendar ni dvoma, da so tudi te privatne zbirke spodbujale k ustanovitvi muzeja.« (PETRU 1971: 12). Čeprav je minilo že skoraj pet desetletij od tega pomenljivega sestavka, naše poznavanje zgodovine naravoslovja in z njo povezanih tem še vedno stopica z majhnimi koraki.

2. Muzejsko naravoslovje: od zbirk do naravoslovcev (1821–1944)

2.1. Od idej in želja do muzeja

V Avstrijskem cesarstvu se je preobrazba kabinetov »redkosti in čudes« brez ustrezne in načrtno zbirateljske politike v sodobne muzeje začela nekoliko pozneje, šele na prehodu v 19. stoletje, a še to ne povsod enako uspešno (MAHNIČ 2016: 199). Tako so pričeli v bližnjih državah nastajati prvi muzeji, denimo v Budimpešti (leta 1802) in Pragi (leta 1818); ta se je zgledoval po deželnem muzeju Joanneum takratne Štajerske, ki je nastal v Gradcu leta 1811 (MAL 1931: 5; BUFON 1974: 126). Nekaj desetletij kasneje sta nastala tudi muzeja v Trstu (leta 1825) in Celovcu (leta 1844). Celovškega je postavila Koroška kmetijska družba, ustanovljen pa je bil izrecno kot naravoslovni muzej (BUFON 1971b: 172, 1974: 126; STAUT TURK 1983: 25; KLEMUN 1998). Josip Mal v vodniku po muzeju iz leta 1931 piše: »Na podoben domovinski muzej za Kranjsko je mislil tudi velikodušni podpornik znanosti Žiga baron Cojz, učeni dobrotnik ...« (MAL 1931: 5). Na žalost Žiga Zois ni dočakal uresničitve svojih želja, saj je 9. novembra 1819 umrl.

Ideja o ustanovitvi in zasnov za muzej je bilo več (PETRU 1971: 4; HUDALES 2003: 62). Med njimi so bile tri zasnove: (a) prva na podlagi Valvasorjevega topografsko–zgodovinskega dela, (b) ideja o ustanovitvi narodnega muzeja se je opirala na Popovičevo in Vodnikovo zgodovinsko izvajanje in (c) ideja o »Ilirskem muzeju«, zasnovanem na zgodovinskem delu Antona Tomaža Linhartarja (HUDALES 2003: 62). Idejo o »Ilirskem muzeju« (muzej Ilirika po PETRUJU 1971: 4) je leta 1809 zasnoval gozdar Joseph Heinrich Stratil iz Stične. Njegov dokumentirani osnutek so potrdili tudi deželni stanovi in sam cesar Franc I., vendar pa je zamisel ob francoski zasedbi Kranjske (francoske Ilirske province, 1809–1813) ostala neuresničena (PETRU 1971: 4–5; HUDALES 2003: 62). PETRU (1971: 8) poroča tudi o starejši ideji (pred letom 1809) za izgradnjo muzeja, o kateri naj bi pisal Valentin Vodnik, v enem izmed svojih prispevkov v takratni reviji Laibacher Wochenblatt.

V zgodovini prvega muzeja na Slovenskem je leto 1821 zagotovo prelomno. Na začetku tega leta (med januarjem in majem) je v Ljubljani potekal kongres Svete alianse, kjer so sodelovali avstrijski cesar, ruski car, neapeljski kralj in vrsta drugih diplomatov tedanje dobe (HOLZ & COSTA 1997). Osrednja oseba, ki je dajala ton vsemu dogajanju je, bil Klemens Vencel Lotar, knez Metternich–Winneburg³ (1773–1859), sodeloval pa je tudi tedanji deželni guverner Joseph Graf von Swerts–Spork (1809–1848), ki je avstrijskega cesarja Franca I. opozoril, da Kranjska še nima svojega muzeja (MAL 1931: 6; PETRU 1971: 13). Cesar Franc I. je podprl idejo o muzeju in kmalu po njegovem odhodu iz Ljubljane so v okoliške muzeje (Prago, Brno in Gradec) razposlali depešo, da naj le–ti posredujejo svoje statute in načrte.

4. julija 1821 je škof Avguštin Gruber⁴ (1763–1835) na seji kranjskega stanovskega odbora predlagal ustanovitev novega muzeja v Ljubljani (MAL 1931: 6; KOS 1944: 200; PETRU 1971: 13; REISP 1971: 49). Gruber se je v svojem predlogu skliceval na uradne pogovore in predložil tudi približen načrt in delokrog muzeja (PETRU 1971: 13). V načrtu je želel opozoriti tudi na »bogastvo in zanimivosti Kranjske v prirodoslovnem oziru« (MAL 1931: 6; KOS 1944: 200). Škof Gruber je ob svoji razlagi opomnil tudi na problem in nedorečeno vprašanje prostora oziroma lokacije muzeja ter njegovega financiranja in vzdrževanja (PETRU 1971: 13).

³ Avstrijski politik in državnik.

⁴ Celo ime je Avguštin Janez Jožef Gruber.

Na plenarni seji 15. oktobra 1821 so deželni stanovi podprli predlog, ki je bil podan s strani škofa Gruberja, in se odločili za ustanovitev Kranjskega stanovskega muzeja (nemško *Krainisch Ständisches Museum*) (MAL 1931: 7; PETRU 1971: 13, 21). Predlog je bil soglasno sprejet z navdušenjem, obenem pa so sprejeli tudi Gruberjev predlog, da upravljanje muzeja prevzame Kranjska kmetijska družba. Ta je šele 29. julija 1822 potrdila pripravljenost, da novonastali muzej prevzame v upravljanje (PETRU 1971: 21).

2.1.1. Prvi muzejski prostori in depoji

Že kmalu po odločitvi o ustanovitvi Kranjskega stanovskega muzeja so začeli z iskanjem primerne lokacije za že zbrane muzejske predmete (MAL 1931). To je bilo ponovno zaupano Kmetijski družbi. Spomladi leta 1822 je njen novi predsednik baron Janez Nepomuk Buset (1753–1837) našel primerne prostore pri današnjem Lontovžu, enem od prizidkov Slovenske akademije znanosti in umetnosti (MAL 1931; PETRU 1971). Prostor so dobili v t.i. Pogačnikovi hiši (takrat Salendrova ulica 3), ki je bila takrat še v lasti deželnih stanov in je že hranila stanovski arhiv (MÜLLNER 1897a: 11–12; MAL 1931; KASTELIC 1950: 195; SUHADOLNIK & ANŽIČ 2006). Stanovom se ideja o namestitvi muzeja v tej hiši ni zdela primerna, zato je Kmetijska družba jeseni 1822 za potrebe muzeja najela stanovanje. V dveh sobah so shranili do takrat zbrano muzejsko gradivo. Za prihajajoče predmete in njihove prevzeme je skrbel v hiši stanujoči guvernerski tajnik Benedikt pl. Fradeneck (Benedikt Mansuet von Fradeneck) (MÜLLNER 1897a: 12; MAL 1931: 8). Z rešitvijo prostorskega problema je 15. februarja 1823 guverner in predsednik deželnih stanov baron Jožef Kamilo Schmidburg (1779–1846) v časopisu *Ilirski list* (*Illyrisches Blatt*) priobčil javni razglas za zbiranje muzejskih predmetov »za domače prijatelje znanosti« (PETRU 1971: 13). Schmidburg je tudi pozival tudi k ohranjanju naravoslovnih predmetov, med področji delovanja pa je bilo zajeto še prirodoslovje (PETRU 1971: 13, 21; HUDALES 2003: 63).

Majhni in neprimerni prostori v Pogačnikovi hiši so kmalu postali pretesni in poleti 1823 je Kmetijska družba začela razmišljati o novih, primernejših prostorih za muzej. Najprimernejša stavba se jim je zdela graščina Podturn ali dvorec Tivoli (danes grad Tivoli) (MAL 1931; BUFON 1971: 192). Za njeno nastanitev so že snovali načrte s prostori za muzejske razstavne dvorane in celo za morebitno stanovanje za kustosa. Josip Mal v vodniku o njihovih prizadevanjih piše: »Tako so se v to misel zagrizli, da so nad 8 let le kar čakali, kdej se Podturn vrne stanovom, ki bi tam namestili muzej« (MAL 1931: 9). Še eden izmed nerealiziranih predlogov za prostore muzeja, sta bile dve stavbi pri Križankah (PETRU 1971: 21).

Čeprav je bilo muzejsko delo v polnem pogonu, je Kranjska kmetijska družba še vedno nedoodelovala in pričakovala potrditev novonastalega ljubljanskega muzeja tudi z Dunaja. To so dočakali 8. junija 1826, skoraj pet let po formalni ustanovitvi Kranjskega stanovskega muzeja (MAL 1931: 8; KOS 1944: 200; PETRU 1971: 21). S cesarjevim privoljenjem se je muzej preimenoval v Deželni muzej za Kranjsko (nemško *Krainisches Landesmuseum*). Ob privoljenju so postavili pogoj »da se muzej vzdržuje s prostovoljnimi prispevki brez vsake posredne ali neposredne državne podpore in se tudi deželanom ne smejo radi tega nalagati nikaka prisilna bremena.« (MAL 1931: 8). Hkrati pa je cesar novoimenovanemu Deželnemu muzeju za Kranjsko že leta 1823 brezplačno odstopil kupljeno mineraloško zbirko barona Žige Zoisa.

2.1.2. Grof Hohenwart in prva muzejska javna predstavitev

Deželni muzej za Kranjsko se je še vedno ukvarjal s prostorskimi problemi, hkrati pa je dekret cesarja tudi nekoliko zamajal financiranje. Leta 1827 je predsednikovanje Kranjske kmetijske družbe prevzel grof Franc Jožef Hanibal Hohenwart (1771–1844), ki jo je vodil do

(A: 1399.)

N^o 1.
1823

Wir Majestät haben mit allergnädigster Befehl und Befehl
bald 12^{ten} zu uns einseind gesamt den in dem Mineralien-
Sammlung in dem Gegend von der in dem Lande von 6000^{fl.} -
und dem Mineralien-Lande zu beizuliegen, und zugleich
zugehörig und an dem, wegen ditionar, und zugehörig
von Aufhebung der in dem Sammlung der in dem Lande,
sichere, Dergleichen zu beobachtet.

Einse allergnädigsten Befehl und Befehl, sondern in dem Lande,
in dem Lande mit dem gesamt gesamt - Lande von 12^{ten}
Gegen 12^{ten} 1823, mit dem Aufhebung beobachtet gegeben,
wegen ditionar und Aufhebung der in dem Lande,
und nach dem allergnädigsten Befehl und Befehl, sondern
Majestät, und Dergleichen zu beobachtet.

Einse und Aufhebung der in dem Sammlung ist die
allergnädigsten Befehl und Befehl, sondern in dem Lande,
gesamt gesamt zugestanden worden.

Einse Gegend von der Gegend des in dem Lande,
sichere mit dem Lande in dem Lande gegeben
in dem Lande Gegend des in dem Lande - Lande
Landes Gegend, mit dem Bibliothek der Lande
aufgehoben, der Sammlung nach dem Lande
beobachtet, mit zu diesem Befehl zugestanden

Den dem Gegend von der Gegend d: Zois, zu Laibach.

Slika 1: Prva stran protokola odkupa mineraloške zbirke Žige Zoisa. (ARHIV NMS, LETO 1823, ŠT. 1)

Figure 1: The first page of the protocol of the purchase of the mineralogical collection of Žiga Zois. (ARCHIVE NMS, YEAR 1823, NO. 1)

leta 1834. Med tem časom pa je deloval tudi v muzejskem kuratoriju in mu ostal zvest vse do 1843, čeprav je izstopil že leta 1836 (REISP 1971: 49; PETRU 1971: 23). Čeprav je bil Hohenwart v svojem delovanju za muzej avtokratičen, je bil resnično vnet za uspeh mlade ustanove, v kateri je bil kurator⁵ (REISP 1971: 49).

Franc Jožef Hanibal Hohenwart se je rodil 24. maja 1771 v Ljubljani. V času študija na Dunaju se je navdušil nad naravoslovjem, kjer se je dodatno izpopolnjeval pod mentorstvom Žige Zoisa (GOSAR & PETKOVŠEK, 1982: 18). Po letu 1820 je pustil državno službo ter se popolnoma posvetil delu v Kranjski kmetijski družbi in nastajanju in upravljanju novega muzeja v Ljubljani (MAL 1939; STAUT TURK 1974: 18–19). Bil je navdušen zbiralec mehkužcev (konhilij) in raziskovalec kraških jam na Kranjskem (KRANJC 2002), med drugimi tudi jamskih živali, kot je bil močeril (*Proteus anguinus*). Sodeloval je z mnogimi takratnimi naravoslovci in ljubitelji naravoslovja (Žiga in Karl Zois, Valentin Vodnik, Ferdinand Schmidt, Henrik Freyer in drugi) (KRIŽNAR 2019a; STAUT TURK 1974: 19). Hohenwart je umrl 29. avgusta 1844 na svoji graščini na Dolenjskem (MALEŠIČ 1996: 76).

V nekaj letih se je muzejsko gradivo izjemno povečalo in 3. maja 1830 je zbor kmetijske družbe predlagal iskanje novih rešitev za muzejske prostore. Sredi septembra 1830 so opravili ogled prostorov v ljubljanski licejski stavbi⁶ in predlagali, da naj muzejska zbirka prvi razstavni prostor dobi v pritličju liceja (PETRU 1971: 21). Licejska stavba je bila zagotovo zelo primerna rešitev, saj so bile v njej tudi knjižnica in mnoge takratne šole. Bila je primerno vzdrževana in opremljena, iz nje pa so izšli mnogi kranjski naravoslovci 18. in do konca 19. stoletja.

Predlog grofa Hohenwarta, da bi sam uredil in pripravil prvo razstavno postavitev muzeja je bil dobro sprejet v deželnem zboru, ki ga je 18. oktobra 1830 tudi potrdil. Kot piše Josip Mal: »...in tako se je odločni mož, ki si je glede razstavitve pri stanovih izprosil popolno svobodo, z vso vnemo lotil dela.« (MAL 1931: 9–10). V drugi polovici leta 1830 je bil na mesto licejskega bibliotekarja nastavljen Matija Čop. Prav takrat je Licejska knjižnica izgubila tudi po odločbi deželne skupščine poseben prostor veliko dvorano, ki so jo uporabljali za restavriranje in konzerviranje knjig (PETRU 1971: 21; CIPERLE 2001: 254–255). Velika dvorana je bila namreč dodeljena Deželnemu muzeju za Kranjsko (CIPERLE 2001: 255).

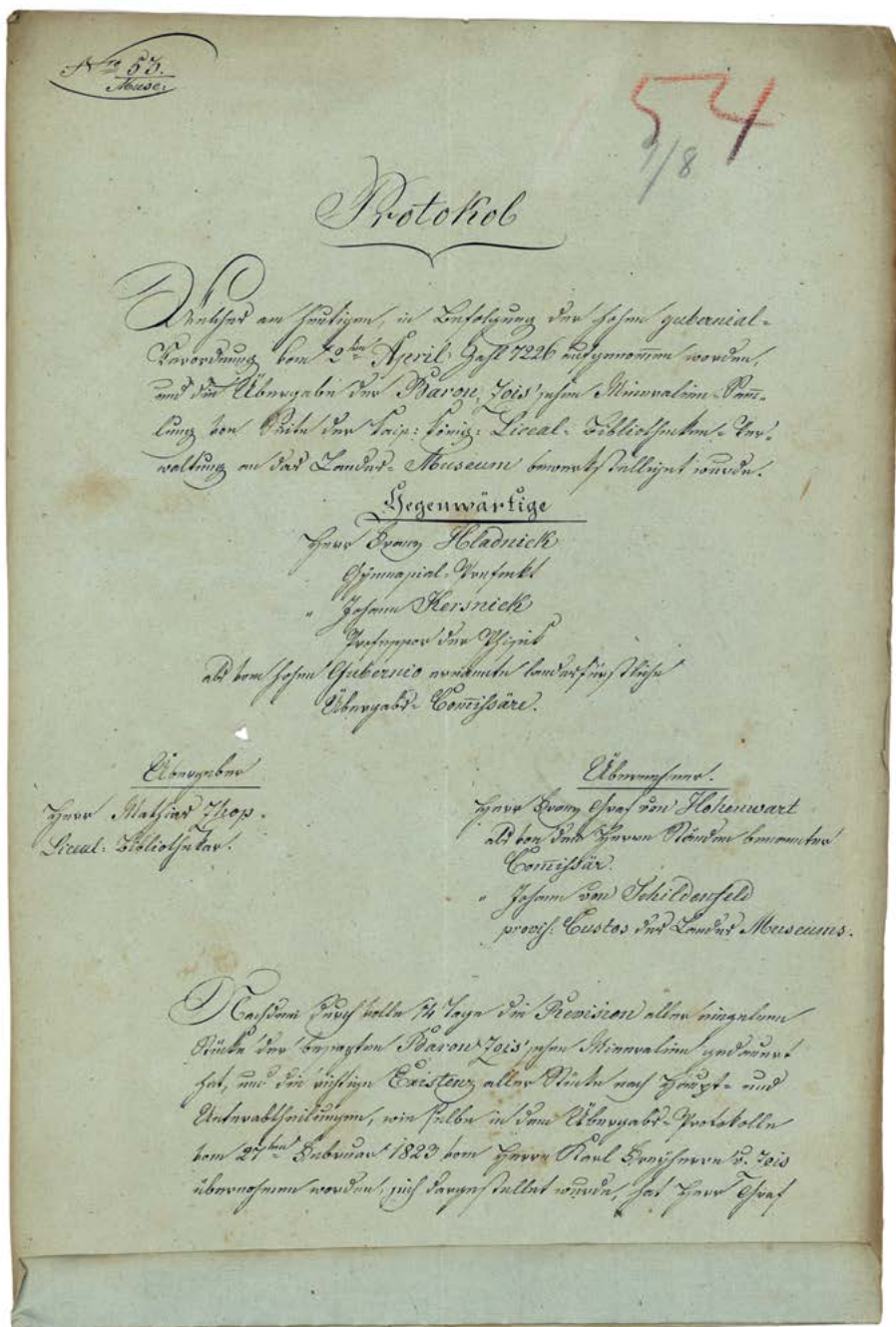
Hohenwart je obljubil, da bo do cesarjevega goda 4. oktobra 1831 razstava na red za ogled (MAL 1931: 10). Torej je imel časa nekaj manj kot leto dni. Kot pomočnika in začasnega kustosa je sprejel sedemindvajsetletnega Ljubljančana Johanna von Schildenfelda⁷, ki je službo nastopil 19. marca 1831⁸ (MÜLLNER 1897c: 56, MAL 1931: 10). Schildenfeld je bil sicer graški mineralog (PETRU 1971: 21), pred zaposlitvijo v muzeju pa je bil praktikant pri graškem sodišču (MAL, 1931: 10). Johann Schildenfeld pa očitno ni izpolnil pričakovanj strogega in zahtevnega grofa Hohenwarta, in sicer predvsem zaradi nedelavnosti in pomanjkljivega mineraloškega in naravoslovnega znanja (MÜLLNER 1897d: 68–69; MAL 1931: 10), zato ga je grof po preteku pogodbe 4. julija 1832 odslovil (MAL 1931: 10; PETRU 1971: 22; PRAPROTNIK 2015: 154). Odpuščene-mu Schildenfeldu so sicer obljubili, da se lahko ponovno prijavi na razpis za novega kustosa, če se bo izpopolnil v naravoslovnih vedah, še zlasti v botaniki in zoologiji, kar pa se očitno ni zgodilo (MAL 1931: 10). Očitno pa sta Hohenwart in Schildenfeld sodelovala vsaj pri prvi javni muzejski postavitvi, saj ga tudi Hohenwart na kratko omenja v svojem besedilu ob otvoritvi (HOHENWART 1832: 10).

⁵ Kurator je bil vodja in zastopnik (skrbnik) muzeja. Kustos je skrbel za zbirke ter je bil podrejen kuratorju.

⁶ Danes licejska stavba ne stoji več, saj je bila močno poškodovana v potresu 1895 in so jo nekaj let kasneje porušili. Sedaj je na tem mestu glavna ljubljanska tržnica.

⁷ O Schildenfeldu je znanega zelo malo, zato tudi ne poznamo njegovih letnic rojstva in smrti.

⁸ Po nekaterih podatkih naj bi Schildenfeld nastopil službo 20. marca 1830 (PETRU, 1971: 21)



Slika 2: Dokument o predaji mineraloške zbirke Žige Zois iz liceja na Deželni muzej za Kranjsko. (ARHIV NMS, LETO 1831, ŠT. 52)

Figure 2: Document on a transfer of Sigismondo Zois's mineral collection from the Lyceum to the Carniolian Provincial Museum. (ARCHIVE NMS, YEAR 1831, NO. 25)

Pred prvo muzejsko postavitvijo leta 1831 je muzej pridobil nekaj pomembnejših naravoslovnih zbirk. Grof Hohenwart je podaril svojo zbirko konhilij (zbirko zunanjega ogrodja mehkužcev, predvsem polžev in školjk). Po popisu iz leta 1842 je zbirka vsebovala 5552 primerkov (ILIRSKI LIST, 1. APRIL 1842, št. 3: 59). Grof je zbirko predal muzeju 2. aprila 1831 skupaj z zbirko okamin in postojnskih kapnikov⁹ (MÜLLNER 1897d: 66; MAL 1931: 10; PETRU 1971: 22). Ob predaji je postavil pogoj »...«, da morajo zbirke ostati vedno v Ljubljani in da se muzej ne sme združiti z gimnazijo ali licejem, ker bi v tem primeru njegove zbirke pripadle ljubljanskemu magistratu.« (MAL 1931: 10).

V liceju shranjena Zoisova zbirka mineralov je 9. avgusta 1831 prešla pod okrilje Deželnega muzeja za Kranjsko (FANINGER 1983: 8). Predajno komisijo so sestavljali Franc Hladnik, Janez Kersnik in licejski bibliotekar Matija Čop. Zbirko sta prevzela grof Franc Hohenwart in kustos Johann Schildenfeld¹⁰ (PETRU 1971: 21). Zanimivo je, da pri nobeni od pogodb ob nakupu in prevzemu, ni napisano število primerkov mineralov (le skupni katalog s 5000 geološkimi primerki), kar še ni povsem pojasnjeno (FANINGER 1988).

Nekaj dni pred otvoritvijo je grof Hohenwart, po vzoru graškega muzeja Joanneum predlagal Kranjski kmečki družbi, da bi muzej vodil t. i. posebni kuratorij (MAL 1931: 10; PETRU 1971: 22). Muzejsko osebje naj bi predstavljalo vodstvo oz. ravnateljstvo, ki bi ga sestavljali trije kuratorji, ter kustos in pomočnik (hišnik). Zanimivo je da bi vsa vodenja po muzejskih zbirkah vodili kuratorji, kustosi bi bili zgolj pomočniki pri odpiranju omar in vitrin. Kustosi bi morali vsa dela in korespondenco, povezano z muzejem, izvajati prek kuratorjev oziroma njihovega vodje. Deželni zbor je Hohenwartov predlog sprejel 17. oktobra 1831. To je očitno omejilo samostojnost in ustvarjalnost kustosa (MAL 1931: 11; PETRU 1971: 22; REISP 1971: 49). Ta stroga pravila so odpravili šele leta 1836, ko so sprejeli nov pravilnik za kuratorij in kustose (PETRU 1971: 23)

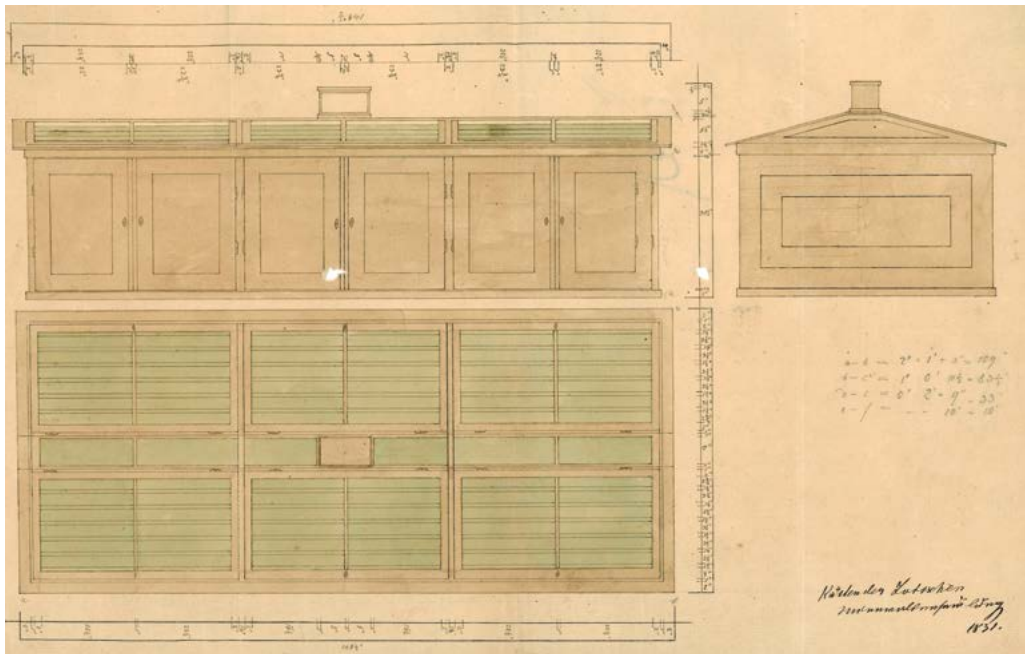
Svečana otvoritev prve muzejske razstavne postavitve v licejskem poslopju je bila 4. oktobra 1831 ob 10.00 uri (KOS 1944: 201; PETRU 1971: 22; BUFON 1971: 173). Slavnostni govor je imel grof Hohenwart, ki je opisal potek nastajanja razstave ter se zahvalil vsem podpornikom, ki so omogočili postavitve. Škof Anton Alojzij Wolf (1782–1859), drugi govorec na otvoritvi, je pohvalil predvsem Hohenwartovo angažiranost in požrtvovalnost. Sprva so bili razstavni prostori v pritlični (veliki) dvorani licejskega poslopja (BUFON 1971: 173), kar je razvidno tudi iz Hohenwartovega natisnjene govora (HOHENWART 1832). Glavni del razstave sta predstavljali naravoslovni zbirki in sicer Zoisova zbirka mineralov ter Hohenwartova zbirka konhilij. Razstavna zbirka se je pričela povečevati že kmalu po otvoritvi, ko je bil kustos še vedno Johann Schildenfeld.

2.2. Širitev razstavne zbirke in kustos Henrik Freyer

Muzejski prostori v licejski stavbi so kmalu pokazali svojo slabo plat in že januarja 1833 je grof Hohenwart potarnal zaradi vlage, ki je uničevala razstavne omare (PETRU 1971: 22). Nekaj manj kot štiri leta po prvem javnem odprtju muzejskih prostorov (razstava v veliki dvorani) je grof Hohenwart pripravil prvi vodnik po muzeju (HOHENWART 1836). Takrat so se razstavni prostori bistveno povečali. Še več muzejskih prostorov pa je odobrila deželna

⁹ Fran Kos piše: »ti temeljni kamni poznejšega Deželnega, kasneje Narodnega in današnjega Prirodoslovnega muzeja, ...« (KOS 1944: 201)

¹⁰ Originalno pogodbo (t.i. »Protokol«) hrani Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, arhivska mapa za leto 1831 (digitalizirano verzijo hrani Arhiv Kustodiata za geologija, PMS). V Arhivu Narodnega muzeja Slovenije hranijo tudi prepis pogodbe, ki je nastal leta 1848 (dokument ARHIV 1848/ 11, digitalizirano verzijo hrani Arhiv Kustodiata za geologija, PMS).



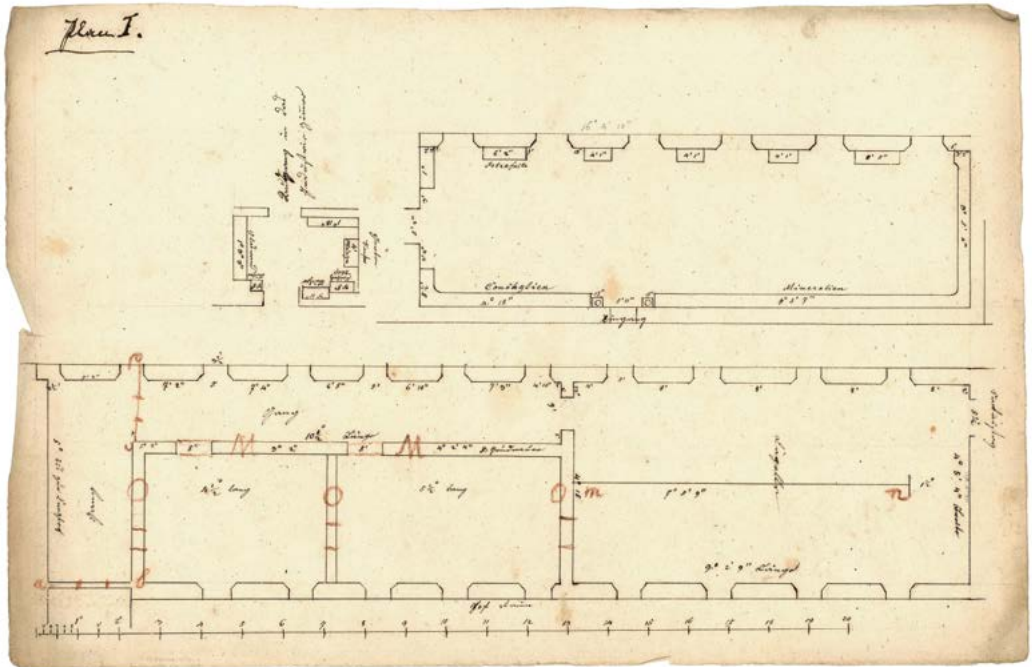
Slika 3: Načrti razstavnih omar za predstavitev mineraloških primerkov iz leta 1831. (ARHIV NMS, LETO 1831, ŠT. 60)

Figure 3: Plans of exhibition cabinets for mineralogical display from 1831. (ARCHIVE NMS, YEAR 1831, NO. 60)

uprava 17. aprila 1839, ko je muzeju dodelila še posamezne dele v prvem nadstropju licejske stavbe (PETRU 1971: 23). V arhivu Narodnega muzeja Slovenije so shranjeni načrti takratnih prostorov v liceju (ARHIV 1840/ 10). Tlorisi prikazujejo stanje razstavnih (muzejskih) prostorov leta 1840. Lepo so označene posamezne vitrine oziroma omare in njihova vsebina. Drugi tloris prikazuje prostore v prvem nadstropju, prav tako so izrisane nekatere vitrine s, predvsem z naravoslovno vsebino. Izrisane tlorise je verjetno naredil Freyer, saj po izrisu in pisavi ustrezajo tlorisom, ki jih je Henrik Freyer naredil za muzej v Celovcu (KLEMUN 1998: 47).

Razstavne omare in vitrine s predali so bile verjetno izdelane po vzoru dunajskega in graškega muzeja (KLEMUN 1998). To lahko predvidevamo po ohranjenem načrtu ene izmed nizkih vitrin (z vratci), ki je v spodnjem delu služila kot depo (ARHIV 1831/ brez številke). Po pripisu sodimo, da je bila namenjena shranjevanju Zoisovih mineralov (»Kasten der Zoischen mineraliensammlung«). Podobne vitrine in dodatne visoke steklene vitrine je izrisal tudi Henrik Freyer za celovski muzej leta 1848 (KLEMUN 1998: 48–50).

Glede na prvi vodnik po muzeju iz leta 1836 je takrat je muzej že zasedal pet večjih in manjših sob, med katerimi je bila največja velika dvorana. V tej muzejski dvorani (po Hohenwartu



Slika 4: Tloris pritličja muzejskih prostorov z veliko razstavno dvorano. Tlorise je verjetno pripravil Henrik Freyer leta 1840. (ARHIV NMS, LETO 1840, ŠT. 10)

Figure 4: Ground floor plan of the Museum with the main exhibition hall. Presumably prepared by Henrik Freyer in 1840. (ARCHIVE NMS, YEAR 1840, NO. 10)

»Museum–Saal« so bili v predalnikih in steklenih omarah (vitrinah) na ogled (HOHENWART 1836; PETRU 1971: 14)¹¹:

- Minerali iz Zoisove zbirke (skupaj 3346 primerkov mineralov, od tega 717 v vitrinah)
- Različni geološki vzorci¹² (skupaj 521 primerkov ter 819 primerkov iz kranjskih najdišč)
- Okamnine ali fosili¹³ (v vitrinah 156 primerkov, v predalih 745 primerkov), dodatno še 315 primerkov vulkanskih kamnin iz Zoisove zbirke. Posebej so omenjeni veliki primerki amonitov iz Doline Triglavskih jezer (»per jesereh«) in okremenjeni fosili iz najdišča pri Gorjušah v Bohinju (»Gariusche«).
- Zbirka kapnikov iz Postojnske jame s 116 razstavljenimi primerki.
- Izjemna zbirka 46 primerkov aragonitnih kapnikov iz Ravenske jame nad Cerknim (»Grotte von Raune in Tolmein«), ki jih je zbral Henrik Freyer.
- Zbirka konhilij (mehkužcev) s 183 najlepšimi in redkimi primerki v vitrinah in z 41 morskimi rastlinami; 2394 preostalih mehkužcev v predalih. Dodatno še 79 primerkov mehkužcev Ferdinanda Schmidta in 78 primerkov Henrika Freyerja.
- Dve mizi s 392 poliranimi vzorci kamnin (»Stein–Tabletten«), darilo Friderika Rudeža (Friedrich Rudesch)¹⁴.

¹¹ Navajamo zgolj naravoslovne eksponate, čeprav so bili na ogled tudi kulturnozgodovinski predmeti.

¹² Ni povsem razumljivo ali gre za kamnine, rude ali podobne primerke.

¹³ Verjetno so bile združene okamnine različnih darovalcev.

¹⁴ Primerki izhajajo iz Palnstorfove zbirke mineralov in kamnin, izdelavo miz je naročil grof Hohenwart.

Druga soba je bila prav tako namenjena izključno naravoslovju in je vsebovala (HOHENWART 1836; PETRU 1971: 16; HUDALES 2003: 63):

- Preparate na Kranjskem živečih sesalcev, 59 primerkov. Med njimi kapitalnega jelena (uple-njenega 1835 na Kočevskem), manjka le velik primerek rjavega medveda, ki bi bil kot glavni eksponat te dvorane.
- 405 primerkov kranjskih ptic (večji del zbral Friderik Rudež), med katerimi jih je manjkalo le 17 vrst s seznama Žige Zoisa; 33 teh primerkov je predstavljenih v obliki mehov.
- V vitrinah je bilo 42 rakov, 14 različnih morskih živali, 1 ribje okostje in 4 ptičja okostja, Henrik Freyer je izdelal 6 preparatov plazilcev in 24 preparatov rib. Friderik Rudež je podaril 57 ptičjih gnezd in 18 jaje.
- 762 vrst metuljev(s 1476 primerki) s Kranjske, ki sta jih zbrala Ferdinand Schmidt in Henrik Freyer.
- Zbirko konhilij (671 primerkov). Celotna zbirka konhilij je štela 4650 primerkov.
- Zbirko kranjskih hroščev s 1200 vrstami¹⁵ (primerki obeh spolov), ki jih je zbral Henrik Freyer.
- Zbirko lesov 108 kranjskih drevesnih vrst.
- 48 plazilcev in 18 »črvov« (»Würmer«) s Kranjske.
- 45 sort trt iz Vipavske doline, darilo duhovnika Matija Vrtovca (»Pfarrer Vertouz«).
- Okostje 1,82 m visokega človeka, ki ga je priskrbel Matevž (Faust) Gradišek¹⁶
- Največja atrakcija te dvorane je bil skelet jamskega medveda, ki ga je sestavil Anton Melzer¹⁷, dokončal pa Henrik Freyer. Prvi sestavljen skelet jamskega medveda, kakršnega niso imeli niti v pariškem muzeju¹⁸.
- Botanične zbirke mnogih botanikov, skupaj 6206 primerkov (PETRU 1971: 16).
- 1996 primerkov (rastlin) iz zapuščine barona Karla Zoisa
- 2330 primerkov iz herbarija Balthasarja Haqueta
- 781 kvarnerskih, dalmatinskih in eksotičnih primerkov grofa Hohenwarta
- 500 primerkov tujih gojenih rastlin Žige Grafu
- 100 primerkov iz Rusije Adolpha Franza Langa¹⁹
- 60 primerkov kranjskih in avstrijskih rastlin, ki jih je zbral kustos Henrik Freyer
- 163 primerkov rastlin s Koroške, ki ji je zbral Friedrich Kokeil
- 35 primerkov italijanskih rastlin gospoda Franza Mühleisena²⁰
- 241 gojenih (kultiviranih) rastlin z vrta grofa Jožefa Klasanca Erberga iz Dola pri Ljubljani.

V tretji sobi ni bilo naravoslovnih primerkov; namenjena je bila knjigam, slikam, arheološkim ter drugim kulturnozgodovinskim predmetom (PETRU 1971: 16).

V četrti sobi je bilo v predalniku shranjenih še (HOHENWART 1836: 16):

- 1184 manjših primerkov mineralov, ki jih je podaril Friderik Rudež.
- 154 kranjskih mineralov iz Zoisove zbirke.
- 499 primerkov mineralov različnih darovalcev (donatorjev), ki še niso bili razporejeni in določeni.

¹⁵ Hohenwart (1836) je poudaril, da nista bila razstavljeni dva najbolj znana hrošča: drobovratnik (*Leptodirus hochenwarti*), ki ga je opisal Ferdinand Schmidt in kozliček vrste *Rhagium pictum*.

¹⁶ Matevž (Faust) Gradišek (1776–1837). Okostje je verjetno priskrbel iz ene izmed bolnišnic, kjer je deloval.

¹⁷ Anton Melzer, takratni profesor anatomije in fiziologije v Ljubljani.

¹⁸ Glej BUFON (1974: 124). Bufon piše, da je kosti jamskih medvedov iz Postojnske jame z Dunaja poslal knez Metternich paleontologu Georgu Cuvierju. Cuvier je kot najdišče navedel Postojno (v originalnem slovenskem jeziku).

¹⁹ Franz Adolf Láng, madžarsko Adolf Ferenc Láng (1795–1863) je bil na Madžarskem rojen farmacevt in botanik (MACK 1863; DÖRING & DRESSLER 2017).

²⁰ O gospodu Mühleisenu ni veliko znanega, bil naj bi gozdarski inšpektor (komisar) za Istro in Dalmacijo, ki se je ukvarjal tudi z botaniko. Mühleisen je bil tudi eden izmed darovalcev primerkov.

V peti sobi je bilo poleg drugega gradiva shranjeno še nekaj naravoslovnega inventarja (HOHENWART 1836, 18):

- 286 fosilnih kosti živali, ki jih je zbral grof Hohenwart.
- 399 fosilnih kosti živali, ki jih je zbral Henrik Freyer.
- 153 kapnikov, dvojnih primerkov iz Hohenwartove zbirke.

Natančen pregled Hohenwartovega vodnika pokaže, da je bil leta 1836 in še veliko kasneje namen muzeja v večji meri usmerjen v zbiranje, iskanje, dokumentiranje in ohranjanje naravoslovnega gradiva (HUDALES 2003: 65). Vse omenjeno se je še posebej poglobilo z zaposlitvijo Henrika Freyerja kot kustosa (PETRU 1971: 16).

Že v sredini leta 1832, natančneje 20. julija je mesto začasnega kustosa zasedel magister farmacije Henrik Freyer (1802–1866), kjer so mu za pomočnika določili takratnega (licejskega) hišnika Martina Bobeka (PETRU 1971: 22; PRAPROTNIK 2003: 16).

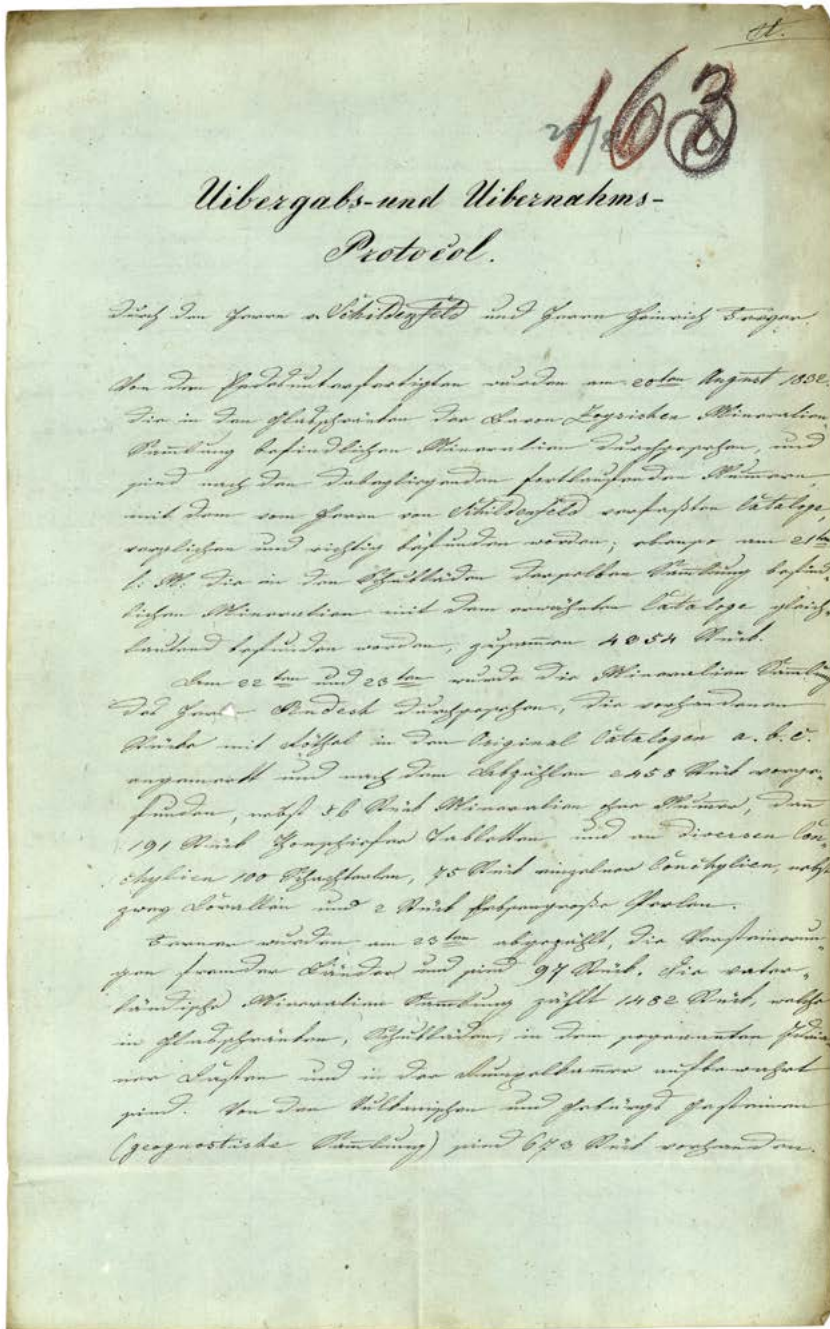
Henrik Freyer se je rodil 7. julija 1802 v Idriji. Že v zgodnji mladosti se je srečal z naravoslovjem, predvsem botaniko, za katero se je zanimal tudi njegov oče Karel (BUFON 1966; PRAPROTNIK 2015: 153). V Idriji je zbiral tudi žuželke in celo minerale, ki mu jih je pogosto priskrbel njegov ded Joseph Scherowitz, o katerem je Freyer napisal: »Moj stari oče po materi je bil delovodja v Idriji. Iskal je baker in svinec pod Novinami v hribu in Knapovščah/Knapovshe v loškem okraju:... V Knapovščah je rudnine sistematično zbiral in jih pošiljal tudi meni«²¹ (KRBAVČIČ 2003).

Leta 1815 se je vpisal na gimnazijo v Ljubljano (ta je bila v licejski stavbi), kjer je srečal botanika Franca Hladnika, svojega prihodnjega mentorja. Hladnik mu je zaradi zanemarjanja nekaterih predmetov večkrat prepovedal obiskovati svoja predavanja (BUFON 1966). Vzrok zanemarjanja določenih šolskih obveznosti Freyerja je bilo navdušenje nad naravoslovjem, posvečal se je namreč zbiranju in raziskovanju hroščev, metuljev in rastlin. Prišlo je celo tako daleč, da so mu v domači Idriji uničili zbirko hroščev in metuljev (PRAPROTNIK 2015: 153).

Leta 1819 se je Freyer prepisal na gimnazijo na Reki (BUFON 1966), kjer se je še bolj navdušil nad naravoslovjem (zbiral je rastline in morske mehkužce) (DESCHMANN 1866). Prav v tem letu je, star le sedemnajst let, opravil prva izkopavanja v Postojnski jami, kjer je izkopal tudi spodnjo čeljustnico jamskega leva (*Panthera spelaea*) (CIMERMAN 1966: 10–11; KRANJC 2002: 279). V Postojnsko jamo se je Freyer vrnil leta 1826, ko je tam ponovno izkopal blizu štiristo kosti jamskih medvedov, ki jih je podaril deželnemu muzeju (CIMERMAN 1966: 11). Prakso in šolanje je nadaljeval do leta 1829, ko je na Dunaju diplomiral iz farmacije (PRAPROTNIK 2015: 153). Pred zaposlitvijo v muzeju je redno botaniziral (WRABER 2003: 108–109), zagotovo pa je hodil tudi na druge naravoslovne izlete (STAUT TURK 1974: 20).

Henrik Freyer je nastopil službo v muzeju 20. julija 1832 (PETRU 1971: 22). V muzeju je bilo treba pripraviti podarjene živali in jih popisati ter pripraviti kataloge in inventarje (PRAPROTNIK 2015: 154). Uradno je kustos postal šele s stanovskim dekretom 9. decembra 1833, toda le z omejenimi sredstvi. Tako je moral Freyer zaradi provizorne plače (BUFON 1971: 174) na lastne stroške opraviti marsikatero delo (PRAPROTNIK 2015: 154). Zaradi obilice preparatorskega dela se je šel v letih 1832 do 1835 večkrat izpopolnjevati v prepariranju predvsem ptic, sesalcev in rib k Johannu Jakobu Hecklu (1790–1857), takrat še asistentu kustosa (pomočniku) in odličnemu preparatorju v Dvornem naravoslovnem muzeju na Dunaju (BUFON 1971: 174; CIMERMAN 1966: 15; SVOJTKA s sod. 2012: 51).

²¹ KRBAVČIČ (2003) nepravilno umešča Knapovže v naselje Knape v Selški dolini. Knapovže je bil rudnik/rudišče v dolini Ločnice v vasi Trnovec nad Soro (KRIŽNAR 2013b: 21–23).



Slika 5: Protokol (prva stran) ob predaji muzejskih poslov med Johannom von Schildenfeldom in Henrikom Freyerjem. (ARHIV NMS, LETO 1832, ŠT. 145)

Figure 5: Protocol (front page) on a transfer of Museum business between Johann von Schildenfeld and Henrik Freyer. (ARCHIVE NMS, YEAR 1832, NO. 145)

Do leta 1840 je Freyer uredil celotno razstavno postavitve muzeja s poudarkom na naravoslovju. Uredil je herbarije Balthasarja Hacqueta in Karla Zoisa, zbral svoj herbarij in preuredil entomološko zbirko. Svojega herbarija »Flore« očitno ni nikoli dokončal, čeprav se je trudil vse do leta 1844, ko se je popolnoma posvetil zoologiji, geologiji in paleontologiji (MAL 1916: 152–153). Dopolnil je skelet jamskega medveda, ki ga je pred tem muzeju podaril grof Hohenwart, Freyer je dodatno gradivo nabral oktobra 1837 (ILLYRICHES BLATT 23. maj 1839, št. 21) in dve leti kasneje 1839 (KRANJC 2002: 279; BOŽIČ 2011: 268) v Mokriški jami, ki jo je dolgo iskal.

Freyerjevo botanično delo je vključevalo tudi dopolnjevanje splošnega muzejskega herbarija in Kranjskega herbarija (PRAPROTNİK 2015: 157), leta 1836 pa je izdal še Seznam slovanskih rastlinskih imen (nemško Verzeichnitz Slavischen Pflanzen–Namen) (PRAPROTNİK 2015: 168).

Z zoologijo se je Freyer ukvarjal od prihoda v muzej, kjer je več let razstavljal in opazoval žive kače. Dolgoletno delo raziskovanja vretenčarjev Kranjske in zbiranje njihovih slovenskih imen je obrodilo sadove leta 1842. Tega leta je Freyer izdal svojo zoološko monografijo »Fauna der in Krain bekantten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische« (slovensko Favna na Kranjskem poznanih sesalcev, ptic, plazilcev in rib) (FREYER 1842). Delo je vsebovalo popoln seznam latinskih (z binarno nomenklaturou), nemških in kranjskih ali slovenskih imen živali (GREGORI 1992: 130–137, 2011). V popisu živali je zajel tudi izumrlega jamskega medveda (*Ursus spelaeus*) ali »predpotopnega medveda«, ki ga navaja iz Postojnske in Mokriške jame ter že omenjene ostanke jamskega leva (*Panthera spelaea*) (FREYER 1842: 3–4). Med najbolj zanimivimi živalmi je človeška ribica, ki jo je Freyer poslovenil kot »mozharila« (FREYER 1842: 45).

30. decembra 1845, torej dobrih sedemnajst let po zaposlitvi v muzeju, je dobil Freyer status rednega stanovskega uslužbenca (dekret so mu posredovali šele 6. maja 1846) (PETRU 1971: 24). V naslednjih letih je Freyer bolj posvečal pozornost geologiji in paleontologiji. Med drugim je večkrat obiskal rudnike žvepla v hrvaškem Radoboju, kjer je v okolici zbral veliko fosilnih rib, žuželk in rastlinskih ostankov (CIMERMAN 1966; KRIŽNAR 2011a, 2012b, 2013a). Poleti 1847 je Freyer geološko in verjetno tudi naravoslovno raziskoval v Istri skupaj s koroškim geologom Franzem von Rosthornom (1796–1877) (DESCHMANN 1866; CIMERMAN 1966). Leto kasneje je bil povabljen, da geološko kartira ozemlje med Savo in Krko. V letih 1848 in 1849 (tam je zagotovo bil še 18. februarja 1849) je opravil polletno geološko izpopolnjevanje na Dunaju (CIMERMAN 1966; WRABER 2008: 79). Konec leta 1847 in leta 1848 je Henrik Freyer aktivno sodeloval pri oblikovanju novega deželnega (naravoslovnega) muzeja v Celovcu (DESCHMANN 1866: 19; KLEMUN 1998: 20–58). Pomagal je tudi pri njegovi razstavni zasnovi (KLEMUN 1991; KLEMUN 1995a), ki so mu jo zaupali koroški deželni stanovi (BUFON 1966: 3).

Delo v muzeju je Freyer nadaljeval še do leta 1852, ko je 7. avgusta 1852 odstopil z mesta kustosa. Tedaj je namreč dobil mesto konservatorja v takratnem Tržaškem muzeju (PETRU 1971: 24) imenovanem tudi "*Civico Museo Ferdinando Massimiliano*".

2.2.1. Freyerjevi in muzejski zunanji sodelavci

V času delovanja Henrika Freyerja v deželnem muzeju so naše kraje obiskovali mnogi priznani naravoslovci, od botanikov, geologov, paleontologov do zoologov, med katerimi so bili večinoma entomologi in malakologi. Freyer jih je ob različnih priložnostih tudi spoznal, bodisi na izpopolnjevanjih, obiskih ali ob skupnih terenskih ekspedicijah po Kranjski, Koroški ali Istri. Vsi so posredno in neposredno vpleteni tudi v delovanje muzeja, saj so preučevali ali poznali primerke in zbirke, ki jih še danes hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Henrik Freyer je tudi pogosto potoval med Trstom, Celovcem, Gradcem in Dunajem.

u

1838.

Pflanzensammler ² Ludwig von ² Freyher von ² Mollath ² Kempten
 vom 20 September 1837 vel fol A N^o 1 bis fol H N^o 186. zu ² Kempten
 die ² freyherrn ² von ² Mollath mit ² Freyher ² von ² Mollath

A für unterirdische Gänge.

1. Mineralien Die unterirdische ² Kempten ² von ² Mollath

1. 20 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 1. 28 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 1. 36 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 1. 120 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 4. 176 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 1. 182 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube

26 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 1. 177 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 1. 186 von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube

177 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 177 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 177 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube

177 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 177 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube
 177 Stück ² Kempten ² von ² Mollath ² Kempten mit ² Goldgrube

Slika 6: Del rokopišnega letnega poročila Henrika Freyerja za leto 1838, kjer so navedene donacije naravoslovnih primerkov. (ARHIV NMS, LETO 1838, BREZ ŠT.)

Figure 6: Part of Henrik Freyer's annual report for 1838, which lists donations of natural specimens. (ARCHIVE NMS, YEAR 1832, WITHOUT NO.)

Na začetku muzejskega delovanja je Freyer večkrat obiskal Dunaj. Tam je imel priložnost spoznati Johanna Jakoba Heckla (1790–1857), odličnega preparatorja in asistenta kustosa pri ihtioloških zbirkah (SVOJTKA s sod. 2012: 51). Heckel se je ukvarjal tudi z ornitologijo, botaniko in paleontologijo (predvsem fosilnimi ribami). Kot izjemen preparator je Freyerja naučil tehnike prepariranja različnih vretenčarjev, hkrati pa sta postala dobra prijatelja in sodelavca (BUFON 1966: 3). Leta 1850 je Heckel potoval po severni Italiji in se ustavil tudi v Trstu in Gorici, kjer je obiskal najdišče krednih rib v okolici Komna (SVOJTKA s sod. 2012: 58). Heckel je po posredovanju Freyerja opisal nekatere fosilne ribe iz deležnega muzeja (HECKEL 1856), med njimi tudi vrsto *Saurorhamphus freyeri* (HECKEL 1850: 19–24). Zaradi Hecklovega posredovanja je nemški paleontolog Johannes Peter Müller (1801–1858) po Freyerju poimenoval miocenskega delfina *Delphinopsis freyeri* iz Radoboja na Hrvaškem (CIMERMAN 1966: 15). V povezavi z raziskovanjem fosilnih rib je Freyer priložnostno spoznal Rudolfa Knera (1810–1869), ki je prav tako opisoval komenske kredne ribje ostanke, bil pa je tudi tesen sodelavec Jakoba Heckla.

Paleontološko delovanje na ozemlju Kranjske je Freyerja povežalo tudi z nekaterimi drugimi paleontologi kot so August Emanuel Rudolf von Reuss (1811–1873), Oswald Heer (1809–1883) in Joseph von Hauer (1778–1863), vse je tudi vključil v raziskovanje muzejskega gradiva (DESCHMANN 1866: 10). Rudolf von Reuss je opisal koralno in foraminiferno favno oligocenskih plasti Kranjske (Gornji Grad in potok Plaznica pri Podnartu) in po Freyerju poimenoval foraminifero *Spiroloculina freyeri* (CIMERMAN 1966: 13–14). Oswald Heer je opisal mnoge fosilne žuželke iz Radoboja, ki jih je nabral Freyer, dobil pa jih je prek Wilhelma Haidingerja (1795–1871), še enega Freyerjevega prijatelja in rednega dopisnika (CIMERMAN 1966: 12). Karl Adolf von Morlot (1820–1867) je bil Freyerjev dopisnik in izjemno dober poznavalec geologije Kranjske dežele (PAVLOVEC 1997). Morlot je obiskal Ljubljano v času prvega naravoslovnega predavanja v muzeju leta 1849²². Freyer je bil verjetno v poznanstvu tudi s paleobotanikom Franzem Ungerjem (1800–1870) in Constantinom Freiherrjem von Ettingshausonom (1826–1897), ki je določil fosilno floro iz Škofje Loke, ki jo je našel prav Henrik Freyer (CIMERMAN 1966: 14).

Henrik Freyer je bil v povezavi z mnogimi koroškimi naravoslovci, ki jih je spoznal ob ustanavljanju in nastajanju koroškega naravoslovnega muzeja v Celovcu leta 1848, verjetno pa tudi že prej. Med njimi so Meinrad Thaurer von Gallestein (1811–1872), malakolog in herpetolog ter eden od ustanoviteljev muzeja v Celovcu (KLEMUN 1991a, 1991b; MILDNER 1991). Gallestein je bil tudi redni muzejski dopisnik in zunanji sodelavec Henrika Freyerja in kasneje Karla Dežmana (ARHIV 1860/ 23). Na Koroškem je bil aktiven Friedrich Kokeil (1804–1865) entomolog, botanik in malakolog, rojen v Ljubljani (STAUT TURK 1983: 29; MILDNER 2004: 427). Tudi prvi kustos celovškega muzeja Friedrich Simonys (1813–1896) je redno sodeloval z ljubljanskim muzejem in Freyerjem (KLEMUN 1998: 170–177; MANDL 2013). Simonys je bil po izobrazbi farmacevt, a se je posvečal predvsem geografskim (geomorfološkim) in geološkim temam. V celovškem muzeju je bil zaposlen manj kot dve leti (KLEMUN 1998). Iz »celovškega kroga« naravoslovcev je bil tudi Franz von Rosthorn (1796–1877), geolog ki je bil zelo aktiven v takratnem koroškem naravoslovju (Suess 1877; KLEMUN 1998: 218). Rosthorn in Freyer se nista srečevala zgolj v Celovcu, ampak sta skupaj raziskovala tudi južno Kranjsko in Istro (DESCHMANN 1866: 10; CIMERMAN 1966: 14).

V Trstu je Freyer dobrega prijatelja našel v botaniku Muziu (Matiusu) de Tommasiniu (1794–1879). Prav Tommasini je Freyerju pomagal pri zaposlitvi v Tržaškem naravoslovnem muzeju (DESCHMANN 1866: 11–12; BUFON 1966: 3; PRAPROTNİK 2015: 206–207). Tommasini

²² Glej poglavje Naravoslovna predavanja v muzeju leta 1849.

se ni navduševal zgolj nad botaniko, zbiral je tudi fosile, predvsem kredne vretenčarje (morski plazilec *Acteosaurus tommasinii*) v okolici Komna in nevretenčarje v okolici Trsta (MORLOT 1848: 59; MAYER 1860). Freyer je Tommasinijeve fosilne najdbe posredoval paleontologom na Dunaj (MAYER 1860). Zgoraj omenjeni naravoslovci so svoje sodelovanje z Deželnim muzejem za Kranjsko nadaljevali tudi po odhodu Henrika Freyerja v Trst in njegovi prezgodnji smrti.

2.2.2. Darovalci in podarjeni naravoslovni primerki do sredine 19. stoletja (obdobje 1823–1850)

Deželni muzej za Kranjsko je s svojim vodstvom (kuratorji) in kustosom redno skrbel za dotok novih muzejskih primerkov, ki so jih darovali predvsem bogatejši meceni, duhovniki in veljaki (MAL 1931: 11). Vse darovalce in seznam darov so redno objavljali v časopisu *Laibacher Zeitung* in njegovi izobraževalno–razvedrilni prilogi *Illyrisches Blatt* (Ilirski list, izhajal 1819–1849), kasneje tudi v reviji *Carniola* (izhaja 1838–1844) (MAL 1931: 11; REISP 1971: 50). Osnova časopisnih objav so arhivski rokopisni zapisniki darov, ki so shranjeni v arhivu današnjega Narodnega muzeja Slovenije. V času službovanja Henrika Freyerja so redno dokumentirali vse nove pridobitve, kar se je nadaljevalo tudi kasneje, vendar ne tako sistematično in redno.

Med najbolj darežljivimi donatorji je bila rodbina Rudež, ki je izhajala iz Ribnice, kjer je bil Anton Rudež (1757–1829) od leta 1810 veleposestnik in graščak (SAPAČ 2018: 407; ČEČ 2004, BUFON 1971: 56). Antonova sinova sta bila Jožef (I.) Anton Rudež (1793–1846) in Friderik Rudež²³ (tudi Friedrich Rudesch). Predvsem slednji je muzeju podaril veliko živalskih primerkov, zlasti sesalcev, med njimi netopirja, ptic in celo zbirko mineralov (HOHENWART 1836) ter numizmatično zbirko (HUDALES 2003: 63). Friderik Rudež je v sklad Deželnega muzeja za Kranjsko že leta 1836 prispeval finančno donacijo, takrat zajetnih 3000 goldinarjev, kar je zelo pripomoglo k delovanju in upravljanju muzejskega dela (MAL 1931: 12). Tudi v drugi polovici 19. stoletja so potomci rodbine Rudež ostali darovalci muzejskih predmetov.

Od ustanovitve muzeja do sredine devetnajstega stoletja, ko je muzej zapustil kustos Henrik Freyer, so darovalci podarili izjemno število različnih ter redkih naravoslovnih predmetov oziroma zbirk. V Tabeli 1 navajamo nekaj izbranih zanimivosti.

²³ Več o Frideriku Rudežu nismo uspeli odkriti. Rodbina Rudež naj bi imela tudi hišo na Starem trgu (št. 54) v Ljubljani (SAPAČ 2018: 414).

Tabela 1: Seznam izbranih darovalcev naravoslovnih zbirk ali predmetov v Deželni muzej za Kranjsko od leta 1823 do 1850.

Darovalec ²⁴	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ²⁵	Vir ²⁶	Opombe ²⁷
Joseph Wagner	1823	33 ptic večje število mineralov iz Idrijskega rudišča	IB, 11. FEBRUAR 1832, št. 6	
Joseph Supantschitz (Jožef Zupančič)	1823	Šest lupin mehkužcev	IB, 11. FEBRUAR 1832, št. 6	
Joseph Ursini Graf v. Blagay	1823	Veliko fosilno ribje rebro	IB, 11. FEBRUAR 1832, št. 6	
Heinrich Costa (Henrik Costa) ²⁸	1823	Človeška ribica, <i>Proteus anguinus</i>	IB, 11. FEBRUAR 1832, št. 6	
Caspar Candutsch	1823	Pet ptic	IB, 25. FEBRUAR 1832, št. 8	
Alois Schaffenrath	1823	Fosilna školjka	IB, 25. FEBRUAR 1832, št. 8	Iz okolice Bleda.
Dr. Mayer	1825	Kamnita plošča s fosilno ribo	IB, 15. SEPTEMBER 1832, št. 37	Iz Gabrovice na Krasu, odkrita 22. aprila 1825.
Maximiliana von Schwachhofer	1825	Sedem velikih morskih rib, Velik morski rak, pet kozarcev z ribami v kisu	IB, 15. SEPTEMBER 1832, št. 37	Iz Trsta.
Jakob Kuschlan	1825	Različni fosili (okamnine).	IB, 15. SEPTEMBER 1832, št. 37	Kaplan iz Bohinjske Bistrice.
Gregor Jereb	1826	Dve živi človeški ribici, <i>Proteus anguinus</i>	IB, 22. SEPTEMBER 1832, št. 38	Duhovnik iz Loža.
Stephan Kapler	1828	Fosilna školjka	IB, 22. SEPTEMBER 1832, št. 38	
Johann Suppanz	1832	Dva fosila	IB, 1. DECEMBER 1832, št. 48	Iz doline Plaznice.
Mathias Vertouz (Matija Vertovec)	1832	Pet fosilov	IB, 14. JANUAR 1832, št. 2	Primerki so bili verjetno podarjeni v letu 1831.
Richard Graf Blagai (grof Rihard Ursini Blagay)	1832	Zbirka metuljev in hroščev v okvirju s steklom	IB, 21. JANUAR 1832, št. 3	
D. Morovich (Domenico Morovich) ²⁹	1832	Polž, <i>Turbo pictus</i> leščur, <i>Pinna nobilis</i> polarni slapnik, <i>Coelymbus</i> <i>arcticus</i> (= <i>Gavia arctica</i>) plevica, <i>Ibis falcinellus</i> (= <i>Plegadis falcinellus</i>) nedoločeni morski ježek.	IB, 31. AVGUST 1832, št. 35	Primerki iz okolice Rijeke in otoka Krka.
Martintschitz (Martinčič)	1833	Rdečegrli slapnik, <i>Gavia stelatta</i>	IB, 30. NOVEMBER 1833, št. 48	Iz Ilščice (»Ischza«).

²⁴ Darovalci so zapisani kot v izvirniku, v oklepajih pa podajamo slovensko različico imena. Darovalci se lahko pojavijo večkrat pod različnimi imeni in so lahko darovali več let.

²⁵ Pri primerkih ponekod podajamo tudi novejšo taksonomsko poimenovanje (v oklepajih), ohranjamo pa tudi star oziroma izvireni zapis/prepis. Neprepoznavna ali napačno izpisana latinska imena (neznana sinonimika) smo zapisali v narekovajih.

²⁶ Okrajšave za časopise – Laibacher Zeitung: LZ; Illyrisches Blatt: IB; Carniola: CA. Poleg navajamo še datum izida in številko.

²⁷ Pri opombah podajamo najdišča primerkov ali druge pomembnejše podatke/informacijo iz izvirnega zapisa. Ponekod dodajamo tudi referenco, kjer je bil podarjeni predmet že predstavljen ali omenjen.

²⁸ Henrik Costa (1796–1870) je bil zgodovinar, topograf in publicist. Znana osebnost ljubljanskega društvenega in političnega življenja v prvi polovici 19. stoletja.

²⁹ Domenico Morovich je bil lekarnar z Reke; naravoslovec, ki se je večinoma ukvarjal z botaniko.

Darovalec ²⁴	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ²⁵	Vir ²⁶	Opombe ²⁷
Carl Prenner (Karl Jožef Prenner)	1833	Apnenčeva breča (konglomerat) s Kamnitnika in Hotavelj	IB, 30. NOVEMBER 1833, št. 48	
Franz Xaver Freiherr v. Lazarini	1833	Ledni slapnik, <i>Colymbus glacialis</i> (= <i>Gavia immer</i>).	IB, 30. NOVEMBER 1833, št. 48	
Johann Krischai (Janez Križaj)	1833	Čaplja (»Raal–Reiher«)	IB, 18. MAJ 1833, št. 20	Iz Kokre, mogoče gre za čopasto čapljo (<i>Ardeola ralloides</i>).
Planinz (Planinc)	1833	Mlad medved, <i>Ursus arctos</i>	IB, 18. MAJ 1833, št. 20	H. Freyer ravno odsoten na Dunaju, toda okostje bo ohranjeno v muzeju.
Hauptmann	1833	Siva čaplja, <i>Ardea cinerea</i>	IB, 18. MAJ 1833, št. 20	
Rudolph Regensdorfer	1833	Kremenova kopača iz Črnega Vrha nad Polhovim Gradcem	IB, 24. AVGUST 1833, št. 34	Iz Postojne.
Joseph Zörer	1833	Živ primerek belouške <i>Columber natrix</i> (= <i>Natrix natrix</i>)	IB, 24. AVGUST 1833, št. 34	
Caspar Schrott	1833	Postovka, <i>Falco timuaculus</i> (= <i>Falco tinnunculus</i>) mala bela čaplja, <i>Ardea garzetta</i> (= <i>Egretta garzetta</i>) čapljica, <i>Ardea minuta</i> (= <i>Ixobrychus minutus</i>) mokož, <i>Rallus aquaticus</i> .	IB, 24. AVGUST 1833, št. 34	
Neimenovan darovalec	1833	Komatni deževnik, <i>Charadrius hiaticula</i> ena nedoločena pastirica	IB, 24. AVGUST 1833, št. 34	
Freiherr von Erberg (Jožef Kalasanc Erberg)	1833	Kapniki iz neke jame pri Bovcu (»Grotte in Flitch«), 241 posušenih okrasnih rastlin	IB, 26. JANUAR 1833, št. 4	
Dr. med. Zhuber	1833	Veliki žagar, <i>Mergus merganser</i>	IB, 26. JANUAR 1833, št. 4	
Neznani darovalec	1833	Mali žagar, <i>Mergus albellus</i> (= <i>Mergellus albellus</i>)	IB, 26. JANUAR 1833, št. 4	
von Rossi	1833	Črna vrana, <i>Corvus corone</i> (= <i>Corvus corone</i>)	IB, 13. APRIL 1833, št. 15	
Lukmann ³⁰	1833	Kavka, <i>Coloeus monedula</i>	IB, 13. APRIL 1833, št. 15	
Urban Jerin ³¹	1833	Žvižgavka, <i>Anas penelope</i>	IB, 13. APRIL 1833, št. 15	
Carl Prenner (Karl Jožef Prenner)	1834	Fosilne kosti iz rudnikov na Jelovici	IB, 11. JANUAR 1834, št. 2	Rudniki v lasti Gasparja Jellenza iz Dražgoš.
Joseph Hafner (Jožef Hafner)	1834	Bobovci iz rudnikov železa na Jelovici	IB, 11. JANUAR 1834, št. 2	Rudišče »Tetnakova shnoshet«.
Leonore Freyinn Gall v. Gallenstein	1836	Majhen fosilni ribji zob	IB, 18. JUNIJ 1836, št. 25	
Vertouz (Matija Vertovec)	1836	Fosilni polž	IB, 22. OKTOBER 1836, št. 43	
Hueber	1836	Več različnih ptičjih primerkov belovrati muhar, <i>Ficedula albicollis</i> srpična trstnica, <i>Sylvia arundinacea</i> (= <i>Acrocephalus scirpaceus</i>) in drugi.	IB, 22. OKTOBER 1836, št. 43	Iz Celovca, pridobljeni z izmenjavo.

³⁰ Verjetno ljubljanski trgovec Lambert Karel Luckmann (1798–1879).

³¹ Stolni dekan Urban Jerin (1785–1849) je bil eden izmed kuratorjev (vodij) deželnega muzeja. V arhivu je ohranjenih več njegovih dopisov muzeju.

Darovalec ²⁴	Leto podaritve	Primerki ali zbirka ²⁵	Vir ²⁶	Opombe ²⁷
Dr. med. Klausberger	1836	Črni hudournik, <i>Clypeus apus</i> (= <i>Apus apus</i>)	IB, 22. OKTOBER 1836, št. 43	
Franz Mühleisen	1836	Fosilni polži. fosilni morski ježki, <i>Conoclypeus conoideus</i> , kostna breča iz Istre	IB, 22. OKTOBER 1836, št. 43	Iz Istrskih najdišč.
Franz Repeschitsch	1836	Različne korale, <i>Gorgonia verrucosa</i> , <i>Iris truncata</i> .	IB, 22. OKTOBER 1836, št. 43	Iz Pirana.
Nicodem Baron von Rastern ³²	1837	Zelenonoga tukalica, <i>Gallinula chloropus</i> .	IB, 15. JULIJ 1837, št. 28	
Franz Hladnik (Franc Hladnik)	1837	Herbarij, <i>Flora Carniolica</i> .	IB, 15. JULIJ 1837, št. 28	
Joseph Holzer	1837	Zbirka 277 primerkov kranjskih hroščev.	IB, 15. JULIJ 1837, št. 28	Iz Celovca. Zbirka bo dopolnila obstoječe entomološke zbirke, od teh jih nima še 33 vrst.
Neznani darovalec	1837	Čebelar, <i>Merops apiaster</i> .	IB, 22. JULIJ 1837, št. 29	Najden ob Savi pri Ljubljani, za Kranjsko redka vrsta.
L. v. Hueber	1837	Peščeneč, <i>Calidris arenaria</i> (= <i>Calidris alba</i>).	IB, 22. JULIJ 1837, št. 29	Pridobljen z izmenjav.o
Schmiedel	1837	Fosilne školjke iz doline Lepene.	IB, 22. JULIJ 1837, št. 29	Z Javornika (pri Jesenicah).
Joseph Freiherrn von Erberg (Jožef Kalasanc Erberg)	1838	Belorepec, <i>Falco albicilla</i> (= <i>Haliaeetus albicilla</i>).	IB, 11. AVGUST 1838, št. 32	
Dr. Joseph Orel (dr. Jožef Orel)	1838	Hrošč, <i>Odontaeus armiger</i> .	IB, 11. AVGUST 1838, št. 32	Nova vrsta za kranjsko favno.
Adamitsch	1838	Kozača, <i>Strix macroura</i> (= <i>Strix uralensis macroura</i>).	IB, 19. MAJ 1838, št. 20	Iz Kolovca pri Domžalah (»Waldung Konta bei Gerlachstein«).
Ignaz Schlegel	1838	Mali ponirek, <i>Trachybaptus ruficollis</i> .	IB, 19. MAJ 1838, št. 20	Iz okolice Vipave.
Jacob Gernüz	1838	Močvirska sklednica, <i>Emys europaea</i> (= <i>Emys orbicularis</i>), živ primerek.	IB, 1. SEPTEMBER 1838, št. 35	Primerki iz vasi Prilozje(»Prilosje«), Bela Krajina. Redek na Kranjskem, prvič ujeli živi primerki.
Ludwig Parais	1838	Zbirka 690 primerkov posušenih rastlin iz Senegala, Egipta, Palestine, Mauricija, Trinidada in Krete.	IB, 26. MAJ 1838, št. 21	Primerki prišli v muzej preko posredovanja grofa Hohenwarta.
Dobnik	1838/39	Kačar, <i>Circaetus gallicus</i> (origl. » <i>Cicaetos brachydactylus</i> «).	IB, 22. AVGUST 1839, št. 34	Z Brega pri Ljubljani.
Dr. Joseph Orel (dr. Jožef Orel)	1838/39	Vrtni strnad, <i>Emberiza hortulana</i>	IB, 9. MAJ 1839, št. 19	Iz Ljubljane.
v. Laurin (Anton Ritter von Laurin)	1841	Zbirka ptic iz Egipta (Afrike), 18 primerkov (vsi taksonomsko opredeljeni).	IB, 1. APRIL 1841, št. 13	Primerki so v muzej verjetno prišli v letu 1840
Sen(y)kota	1841	Zbirka domačih in tujih lesov, 150 primerkov.	IB, 1. APRIL 1841, št. 13	Primerki veliki »5 col visoki in 3 cole široki«. V muzej so prišli po posredovanju Joseph Camillo Freiherr v(on) Schmidburga.
Likavess	1841	Ena človeška ribica.	IB, 27. MAREC 1841, št. 21	

³² Nicodemus Freiherr v. Rastern, baron in znan ljubljanski politik.

Darovalec ²⁴	Leto podaritve	Primerki ali zbirka ²⁵	Vir ²⁶	Opombe ²⁷
Bauer	1841	Sladkovodni črv, <i>Gordius aquaticus</i> .	IB, 27. MAREC 1841, št. 21	
Ignaz Ursini Graf v. Blagay	1841	Polojnik, <i>Himantopus himantopus</i> .	IB, 27. MAREC 1841, št. 21	Primerki iz Ljubljanskega barja (»Laibacher Moraste«).
Graf von Hohenwart (Jožef Hanibal Hohenwart)	1841	Kormoran, <i>Carbo cormoranus</i> (= <i>Phalacrocorax carbo</i>).	IB, 27. MAREC 1841, št. 21	Po kranjsko; »Pomorski Uran«. Novi primerki (vrsta) v muzeju.
Neznani darovalec	1842	Veliki galeb, <i>Carus marinus</i> (= <i>Larus marinus</i>).	IB, 9. JUNIJ 1842, št. 23	Primerki iz Bohinjskega jezera. Verjetno v muzej prišel primerki v letu 1841, prvič na Kranjskem.
Johann Machkot	1842	Majhna želva.	IB, 9. JUNIJ 1842, št. 23	Dolga »dve coli«.
Carl Galle	1842	Inkrustiran primerki velikega vrtnega polža, <i>Helix pomatia</i> .	IB, 9. JUNIJ 1842, št. 23	Verjetno subfosilni ostanek.
Graf Franz Gales Ursini von Blagay	1842	Večja zbirka fosilov iz rudnikov pri Salzburgu.	IB, 9. JUNIJ 1842, št. 23	
Joseph Martintschitsch (Jožef Martinčič)	1842	Fosilne kosti živali iz rudnika na Ratitovcu.	IB, 9. JUNIJ 1842, št. 23	
Hofmann (Alois Hoffmann?)	1842	Dve fosilni ribi iz okolice Verone (»Monte Bolca«), fosilni morski ježek in polž, primerki okamelega lesa.	IB, 9. JUNIJ 1842, št. 23	
Joseph Jerschinoviz	1842	Fosilni ribi, fosilne rastline–odtisi, različne rude.	IB, 5. JANUAR 1843, št. 1	Verjetno vsi primerki iz rudnikov pri Radobuju in Samoboru.
Vertouz (Matija Vertovec)	1842	Različne fosilne ostanke z Nanosa, večja rudistna školjka (»hipuriten«).	IB, 5. JANUAR 1843, št. 1	
Baron Erberg (Jožef Kalasanc Erberg)	1843	Planinski orel, <i>Aquila chrysaetos</i> (»Steinadler«).	IB, 5. JANUAR 1843, št. 1	
Baron v. Erberg (Jožef Kalasanc Erberg)	1843	Sokol selec, <i>Falco peregrinus</i> .	IB, 29. JUNIJ 1843, št. 26	
Franz Hladnik (Franc Hladnik)	1843	Herbarij (»Herbario«) z 672 vrstami (in več primerki).	IB, 29. JUNIJ 1843, št. 26	
Graf v(on). Hohenwart (Jožef Hanibal Hohenwart)	1843	Mehkužec, <i>Cypraea aurora</i> (= <i>Lyncina aurantium</i>), velik fosilni zob slona, kameno jedro fosilnega polža.	IB, 29. JUNIJ 1843, št. 26	
Franz Grafen v. Hohenwart (Jožef Hanibal Hohenwart)	1844	Zbirka različnih fosilov, fosilni zob, nenavaden kapnik.	IB, 11. JANUAR 1844, št. 2	
Johann Thomann (Janez Toman)	1845	Fosilne kosti konja/živali.	IB, 29. MAJ 1845, št. 22	Po Kranjsko »shazenkove kosti«. Iz rudnika nad Česnjico pri Kropi.
Josephine Waschnitius	1845	Fosilna ostriga in ostali fosili iz okolice Zaloga pri Moravčah (»Wartenberg«).	IB, 22. MAJ 1845, št. 21	Fosili s hriba »Sabava«
Johann Fercher	1845	Izjemen primerki kristalov cinabarita iz Idrije.	IB, 17. JULIJ 1845, št. 29	
Franz Albert Hradeczky	1845	Fosilne školjke iz okolice Podpeči (»Gallenberg«).	IB, 17. JULIJ 1845, št. 29	
Matias Vertouz (Matija Vertovec)	1845	Različni fosili z Nanosa.	IB, 17. JULIJ 1845, št. 29	
Andreas Fleischman (Andrej Fleischmann)	1845	Po dva primerki rastlin <i>Fleischmania gauroides</i> in <i>Fleischmania tetraptera</i> .	IB, 11. APRIL 1846, št. 29	

Darovalec ²⁴	Leto podaritve	Primerki ali zbirka ²⁵	Vir ²⁶	Opombe ²⁷
Joseph Redange Edlen von Titelberg	1845	Majhna, črna, zlato pikasta človeška ribica.	IB, 5. MAJ 1846, št. 36	Primerki iz Laz pri Planini (»bei Lase«)
Franz Grafen v. Hohenwart (Jožef Hanibal Hohenwart)	1845	88 primerkov živosrebrove rude iz Idrije, 317 kamnin in rud iz kranjskih in deloma tujih najdišč.	IB, 7. MAREC 1846, št. 19	
Anton Bandel	1845	Fosilna riba s »koničasto« glavo, dolga »8 col«, iz Volčjega Grada pri Komnu.	IB, 19. MAJ 1846, št. 40	Kasneje določena kot <i>Saurorhamphus freyeri</i>
N. Drobnitsch	1845	Fosilne kosti morskega sesalca (»Wallfisches, Delphins«).	IB, 19. MAJ 1846, št. 40	Iz okolice Celja
Friedrich Creizberger Ritter von Kreisberg	1846	Veliki kakadu, <i>Cacatua luccensis</i> (» <i>Psittacus luccensis</i> «).	IB, 8. MAJ 1847, št. 37	
Anton Ritter von Laurin	1846	Krokodil iz Nila, <i>Crocodilus niloticus</i>	IB, 17. JULIJ 1847, št. 57	
Donat Supanzhizh (Donat Zupančič)	1846	Primerki kamnin in rudistna školjka, vse iz Istre.	IB, 10. JULIJ 1847, št. 55	
Heinrich Koch	1846	Nekaj recentnih polžev s Filipinov in iz Jadranskega morja.	IB, 10. JULIJ 1847, št. 55	
Dominik Bilineck (Dominik Bilimek)	1846	Zaboj kosti jamskih medvedov iz Križne jame (»Grotte Podlass«).	IB, 3. JULIJ 1847, št. 53	
Joseph Steinmetz	1846	Fosilne lupine iz Tunjice (»Tuinize«).	IB, 3. JULIJ 1847, št. 53	
Johann Friedrich Wagner (Wagner Joseph Friedrich, ljubljanski lekarnar?)	1847	Pol amonita, opaliziran apnenec s školjkami, pet fosilnih školjk <i>Isocardia cor</i> , pet primerkov wulfenita iz Pliberka (»Gelbbleierz«).	IB, 1. DECEMBER 1849, št. 96	
I. Aichholzer	1847	Zbirka fosilov iz predora pri Košakih (»Leiterberger Tunnels«).	IB, 1. DECEMBER 1849, št. 96	
Mathias Vertouz (Matija Vertovec)	1847	Pet primerkov alveolinskega apnenca, fosilni morski ježek.	IB, 29. DECEMBER 1849, št. 104	Fosili so iz Vipavske doline
Philipp Schütz	1847	Primerki Lopatičaste zlatice <i>Ranunculus ficaria</i> (= <i>Ficaria verna</i>).	IB, 29. DECEMBER 1849, št. 104	
Joseph Teuschinger	1847	Različni primerki fosilov iz okolice Kamnika in Tunjic.	IB, 29. DECEMBER 1849, št. 104	
P. Meinrad Ritter von Gallenstein (Meinrad Thaurer von Gallestein)	1848	Zbirka fosilov in sladkovodnih mehkužcev z avstrijske Koroške.	LZ, 15. JUNIJ 1848, št. 135	
Joh. Klapschitz	1848	Fosilni polž iz Poljšice (»Fusus-schnecke von Polžica«).	LZ, 15. JUNIJ 1848, št. 135	
Anton Gullig	1848	Beloglavi jastreb, <i>Vultur fulvus</i> (= <i>Gyps fulvus</i>).	LZ, 15. JUNIJ 1848, št. 135	Primerki iz Metnaja pri Stični (»Metnai, eine Stunde von Sittich«)
Alphons Heller	1848	Mali klinkač, <i>Clanga pomerina</i> .	LZ, 15. JUNIJ 1848, št. 135	
Anton Bandel	1848	Manjša fosilna riba, kos rudistne školjke, fosilni polž.	LZ, 10. MAJ 1850, št. 106	
Joseph Wolf	1848	Fosilne korale iz okolice Gornjega Gradu.	LZ, 10. MAJ 1850, št. 106	
Simon (Unagerth) Drechler	1848	Puščavski tekalec, <i>Cursorius cursor</i> .	LZ, 10. MAJ 1850, št. 106	Na polju pri Šentvidu pri Ljubljani.

Darovalc ²⁴	Leto podaritve	Primerki ali zbirka ²⁵	Vir ²⁶	Opombe ²⁷
Anton Ritter von Laurin (Anton Ritter von Laurin)	1848	Velika zbirka lupin morskih mehkužcev (122 vrst), rakov (11 vrst), morskih ježkov (10 vrst), morskih zvezd (10 vrst) in koral (15 vrst).	LZ, 10. MAJ 1850, št. 106	
Joseph Steinmetz	1848	Belka, <i>Logopus muta</i> .	LZ, 10. MAJ 1850, št. 106	Primerki je v poletnem perju
Ritter von Hauer & Moritz Hörnes (Franz Ritter von Hauer) (Moritz Hoernes)	1849	Zbirka fosilov iz Anglije, Francije in dunajskega bazena (284 različnih vrst fosilov).	LZ, 4. MAJ 1852, št. 101 LZ, 7. MAJ 1852, št. 104	Natisnjen seznam posameznih vrst, s številom primerkov. Zbirka je darilo muzeja iz Dunaja
Valentin Plemel	1849	Različni primerki rastlin za dopolnitev herbarijev.	LZ, 4. MAJ 1852, št. 101	
J Dobrouz	1849	Fosilna školjka iz Podpeči.	LZ, 11. MAJ 1852, št. 107	
Hauptmann v. Watzel	1849	Fosilne školjke, <i>Isocardia cor</i> in druge iz Tunjic.	LZ, 11. MAJ 1852, št. 107	
Clemens Janscha (Klemen Janša)	1849	Fosilne morske lilije, fosilne školjke iz Javornika, več rastlin iz novih najdišč.	LZ, 11. MAJ 1852, št. 107	Iz Javorniškega Rovta
Carl Deschmann (Dragotin (Karel) Dežman)	1849	Kranjska sita, <i>Heteocharis carniolica</i> (= <i>Eleocharis carniolica</i>) iz Koseškega gozda (Zgornja Šiška).	LZ, 11. MAJ 1852, št. 107	
Simon Rabič (Simon Robič)	1850	Kameno strela (kremen) iz okolice Blegoša (»Blegaschberge in Innerkrain«).	LZ, 21. FEBRUAR 1853, št. 41	
Joseph Bukovic	1850	Majhna kamena strela (kremen) iz »Verhek« in Pavle vasi pri Mokronogu.	LZ, 21. FEBRUAR 1853, št. 41	
Jakob Preschern (Jakob Prešeren)	1850	Fosilna školjka, <i>Cardium costatum</i> ?	LZ, 21. FEBRUAR 1853, št. 41	
Eduard Urbas	1850	Fosilne korale, fosilni polž in drugi fosili.	LZ, 21. FEBRUAR 1853, št. 41	
Primus Remiz	1850	Fosilni rak iz Velike Doline na Dolenjskem.	LZ, 21. FEBRUAR 1853, št. 41	
Julius Strobel	1850	Cinober iz Sitarjevca pri Litiji.	LZ, 21. FEBRUAR 1853, št. 41	

S seznama darovalcev je razvidno, da so v prvih desetletjih delovali mnogi premožni donatorji, že uveljavljeni ali ljubiteljski naravoslovci oziroma zgolj naključni najditelji. Med njimi bomo izpostavili najbolj zanimive osebnosti.

Matija Vertovec (1784–1851) tudi Vrtovec ali Vertovc, je bil po rodu iz Vipavske doline (GOSAR & PETKOVŠEK, 1982: 20; KRALJ 1984). Kot široko razgledan in izobražen duhovnik, je bil uspešen promotor naravoslovja v prvi polovici 19. stoletja (KODRE 2002). Svoje delo duhovnika je 38 let opravljal v Podnanosu (nekoč Šentvid pri Vipavi). Znan je bil predvsem po poznavanju vinarstva in z njim povezanega naravoslovja, saj je muzeju podaril zbirko trt iz Vipavske doline (HOHENWART 1836). Očitno se je Vertovec pogosto ukvarjal tudi z zbiranjem fosilov, saj je iz okolice Podnanosa in Nanosa pogosto v muzej daroval različno paleontološko gradivo. Po obronkih Vipavske doline je zbiral eocenske fosile. Vertovec je spoznal entomologa Ferdinanda Schmidta na zoološki ekskurziji po Vipavski dolini (BUFON 1963: 61).

Dominik Bilimek (1813–1884) je bil entomolog in botanik iz okolice Dunaja (RIEDL–DORN & SEIDL 2001: 42), ki je raziskoval tudi po Kranjski. Obiskal je Postojnsko jamo in nekatere druge kranjske jame. Po njem se imenuje jamski brzec *Typhlotrechus bilimeki* (MÜLLER 1857: 71).

Bilimek je deželnemu muzeju podaril večje število kosti jamskega medveda iz Križne jame, ki jo je obiskal verjetno skupaj z botanikom in naravoslovcem Aleksandrom Škoficem (1822–1892) (BUFON 1974: 125–126; GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 24; PRAPROTNİK 2015: 245). Tudi Škofic je muzeju podaril nekaj kostnih ostankov jamskega medveda (BAVDEK s sod. 2009: 19).

Joseph Holzer (1801–1848) je bil rojen na Dunaju. Poklicno je delal kot carinski inšpektor, po duši pa je bil naravoslovec, ki je zbiral hrošče, metulje in mehkužce. Leta 1833 in 1834 je služboval v Ljubljani, sicer pa vrsto let v Celovcu (tam je prijateljeval s celovškim naravoslovcem Meinradom Thaurer von Gallesteinom), Mariboru in drugod (PUFF 1848). Verjetno je bil med svojimi službenimi domovanji aktiven tudi v naravoslovju, čeprav to mnogokrat ni zabeleženo.

Karl Jožef Prenner (1780–1841), po rodu iz Škofje Loke, je bil v tridesetih letih 19. stoletja eden večjih darovalcev v Deželni muzej za Kranjsko (GOLOB 2003). Poleg novcev, knjig in arheološko–zgodovinskih predmetov je daroval tudi slike ter naravoslovne vzorce. Med njimi so bili fosilni ostanki sesalcev in rud iz rudnikov železa v okolici Železnikov (KRIŽNAR 2013c: 9; GOLOB 2003) ter vzorci kamnin. Prenner je daroval tudi sliko dveh ptičev čebelarjev iz leta 1710, ki jo danes hrani Prirodoslovni muzej Slovenije (GOSAR HIRCI & MEKE 2017).

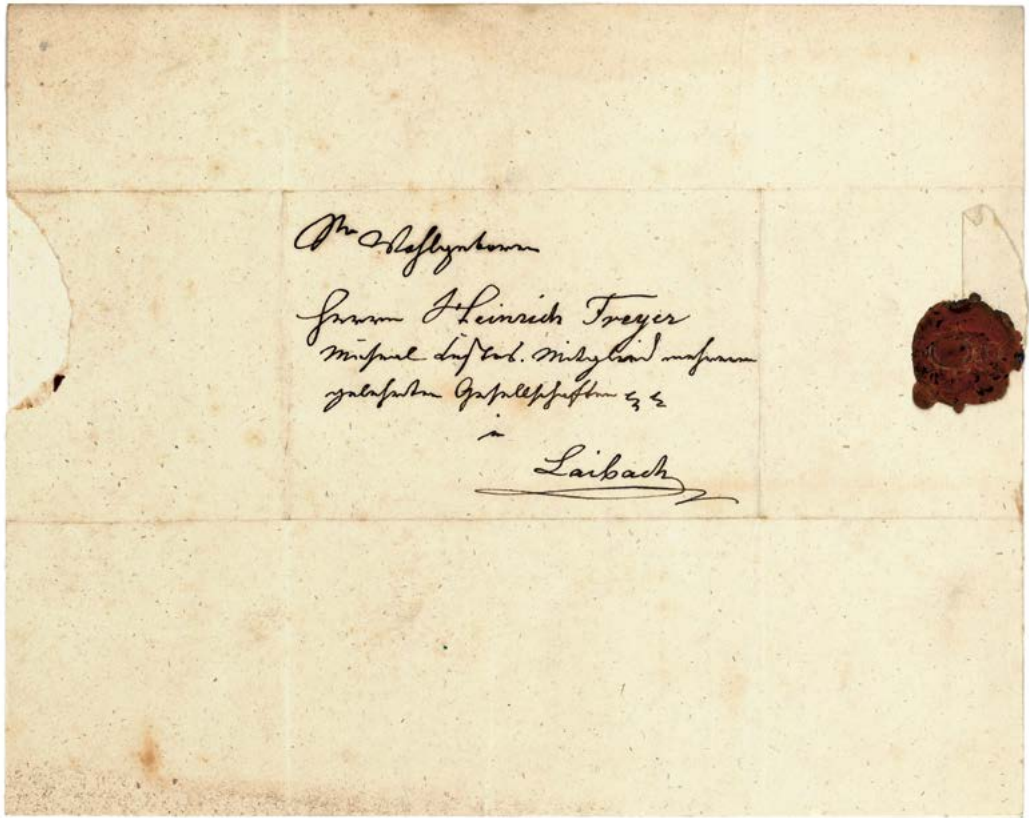
Anton Ritter von Lavrin (Laurin) (1789–1869) je bil diplomat in egiptolog (zbiralec egipčanskih starin), rojen v Vipavi. Od leta 1834 do 1849 je bil generalni konzul v Aleksandriji v Egiptu (SATZINGER 1991; KAJFEŽ & PFLAUM 2014; KAJFEŽ s sod. 2014). Iz Egipta je muzeju poleg arheoloških ostalin (mumije), daroval večje število naravoslovnih predmetov, od krokodila do ptic in različnih morskih živali. Celoten popis darov Antona Lavrina je podala BRAS KERNEL (2014: 11–13).

Franz Ritter von Hauer in Moritz Hoernes (1815–1868) sta bila Avstro–Ogrska geologa in paleontologa. Franz Hauer (njegov oče je bil že omenjeni Joseph von Hauer) je raziskoval triasne glavonožce Alp ter geološko kartiral po Balkanu. Hoernes je proučeval terciarne mehkužce iz najdišč v okolici Dunaja, od leta 1856 pa je bil vodja mineraloškega kabineta dunajskega naravoslovnega muzeja (nemško k.k. Mineralogische Hof–Cabinet; obstajal od leta 1851 do 1876) (RIEDL–DORN & SEIDL 2001: 40).

Klemen Janša (1825–1854) se je v svojem kratkem življenju ukvarjal predvsem z botaniko (PRAPROTNİK 1992: 6, 2015: 253). Rastline je zbiral zlasti na Gorenjskem in v okolici Ljubljane. Med primerki, podarjenimi v letu 1849, so tudi fosili, vključno z morskimi lilijami (KRIŽNAR 2017b: 5). Iz ohranjenih arhivskih dokumentov lahko razberemo, da je bil njegov herbarij že nekaj mesecev po smrti (umrl je 22. aprila 1854) ponujen deželnemu muzeju. V rokopisnih dokumentih je o Klemnu Janši in njegovem zbiranju rastlin kratka poročila pripravil Karel Dežman, muzej pa je leta 1854 tudi odkupil Janšev herbarij (ARHIV 1854/ 28, 31).

2.2.3. Neutrudni Ferdinand Schmidt, muzej in njegov hrošč

Če želimo posebej izpostaviti najbolj aktivne zunanje sodelavce in darovalce novo nastalega in razvijajočega se deželnega muzeja, ne moremo mimo Ferdinanda (Jožefa) Schmidta (1791–1878) (STAUT TURK 1974: 23–27; GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 20–21; STAUT TURK 1983: 27–28; NOVAK 1988: 160; ALJANČIČ 1991; SKET 2008: 7). Schmidt je bil dejaven že od ustanovitve muzeja, veliko bolj pa se je vključil v delo po muzejski postavitvi leta 1836 in ob ustanovitvi muzejskega društva 1839, kjer je bil tudi vodja entomološke dejavnosti (KIAUTA 1962: 55; BUFON 1963: 60–64). Kot izjemen poznavalec žuželk in kopenskih polžev je postal tudi vodilni strokovnjak za ti skupini v sredini 19. stoletja ter pionir raziskav jamskih živali (KIAUTA 1962, 55). Zagotovo najbolj znano Schmidtovo odkritje je prvi jamski hrošč drobnovratnik *Leptodirus hochenwartii*, ki ga je poimenoval po prijatelju grofu Hohenwartu (GOSAR & PETKOVŠEK



Slika 8: Ovojnica pisma Ferdinanda Schmidta naslovljenega Henriku Freyerju, s pečatom s podobo hrošča. (ARHIV NMS, LETO 1850, ŠT. 40)

Figure 8: Envelope of a letter sent from Ferdinand Schmidt to Henrik Freyer, with the wax seal having the image of a beetle. (ARCHIVE NMS, YEAR 1850, NO. 40)

1982: 21; ALJANČIČ 1991: 61; POLAK 2005; SKET 2008: 7). Schmidt je drobnovratnika opisal v Ilirskem listu (SCHMIDT 1832) na osnovi enega primerka, za najdbo nadaljnjih primerkov pa so nato potrebovali še trinajst let, ko so 1847 nove primerke odkrili v Postojnski jami (MÜLLER 1857; POLAK 2005: 74). Schmidt je za raziskovanje in zbiranje žuželk, mehkužcev in jamskih živali navdušil vrsto naravoslovcev, ki sodijo v t. i. Schmidtov krog. To so bili Kranjski naravoslovci Simon Robič, Henrik Hauffen, Matija Vertovec ter muzejska kustosa Henrik Freyer in Dragotin (Karel) Dežman. V tujini je navezal stike z mnogimi drugimi, kot so Dominik Bilimek (1813–1884), Friederik Kokeil (1802–1865), Franz Ziegler (1761–1842), Jakob Sturm (1771–1848) in drugi (KIAUTA 1962: 56; BUFON 1963: 61; STAUT TURK 1974: 26).

Schmidt je Deželnemu muzeju za Kranjsko podaril veliko število primerkov in nekaj zbirk. Svoje primerke je daroval tudi nekdanji ljubljanski realci na Vegovi, ki ji je podaril entomološko zbirko v 160 škatlah, zbirko 600 vodnih in kopenskih mehkužcev (JAHRESBERICHT 1875: 32; ZORKO s sod. 2015) in zbirko 100 primerkov mineralov razporejenih po Moshovi trdotni lestvici (JAHRESBERICHT 1875: 33). Podobno zbirko kranjskih mehkužcev je leta 1862 podaril tudi dunajskemu naravoslovnemu muzeju (ESCHNER 2019: 570). Kot je razvidno iz podarjenih primerkov,

ni zbiral zgolj mehkužcev in žuželk, ampak tudi fosile in druge geološke primerke ter vrenčarje. Iz arhiva smo pridobili tudi vrsto pisem in ostalih dokumentov, ki se navezujejo na muzejsko delovanje in sodelovanje Ferdinanda Schmidta ter dokazujejo aktivno in zanimivo delo tega vsestranskega naravoslovca. Nesporno drži dejstvo, da je bil Schmidt najpomembnejša osebnost entomološkega raziskovanja na Kranjskem v 19. stoletju (BRELIH s sod. 2006: 88).

Tabela 2: Kronološki pregled primerkov, ki jih je muzeju podaril Ferdinand (Jožef) Schmidt v letih od 1833 do 1849.

Leto	Primerek ali zbirka	Vir ³³	Opombe ³⁴
1833	Zbirka Kranjskih kopenskih polžev (<i>Helix schmidii</i> , <i>Helix zieglerti</i> ,...), majhen rak, nedoločen polž iz Salzburga.	IB, 30. november 1833, št. 48	Iz Karniških Alp in okolice Bohinja.
1836	Primerek granita in bazalta, trije primerki <i>Helix nemoralis</i> , 4 primerki <i>Helix kokeilii</i> .	IB, 18. junij 1836, št. 25	
1838	Zbirka različnih žuželk (31 primerkov), <i>Carabus carniolicus</i> (= <i>Carabus caelatus</i>), <i>Steropus schmidtii</i> , <i>Carabus croaticus</i> .	IB, 9. junij 1838, št. 23	
1838/39	Sedem primerkov polžev iz Severne Afrike.	IB, 9. maj 1839, št. 19	
1841	Polž <i>Planorbis pellucidus</i> iz Cerkniškega jezera, polža <i>Cylindrella subula</i> in <i>Cylindrella elegans</i> iz Kube, primerka nočnih metuljev, <i>Smerinthus quercus</i> (= <i>Marumba quercus</i>) in <i>Saturnia caecigena</i> (= <i>Perisomena caecigena</i>).	IB, 1. april 1841, št. 13	Primerek polžev s Kube je priskrbel dr. Leopold Pfeiffer. Nočna metulja sta iz okolice Vipave.
1842	Morski piškur, <i>Petromyzon marinus</i> , slepec, <i>Lacerta fragilis</i> (= <i>Anguis fragilis</i>), več različnih polžev.	IB, 5. januar 1843, št. 1	Piškur iz Trsta.
1845	6 primerkov <i>Helix candidula</i> , 10 primerkov <i>Paludina fontinalis</i> .	IB, 15. maj 1845, št. 20	
1845	Primerek hrošča <i>Anophthalmus schmidtii</i> iz Predjamske jame (»Luegger Grotte«).	IB, 7. marec 1846, št. 19	
1847	Fosilni polž iz Glince pri Ljubljani.	IB, 29. december 1849, št. 104	
1848	Celotna zbirka kranjskih kopenskih in sladkovodnih mehkužcev (sistematsko urejeno).	LZ, 10. maj 1850, št. 106	Pripisan tudi seznam vseh vrst (198 vrst).
1849	Različne fosilne školjke iz Tunjic, polža <i>Helix planospira</i> , pajek, <i>Drassus quinduegultatus</i> iz Vipave.	LZ, 11. maj 1852, št. 107	

³³ Okrajšave za časopise – Laibacher Zeitung: LZ; Illyrisches Blatt: IB; Carniola: CA. Poleg navajamo datum izida in številko.

³⁴ Pri opombah dodajamo najdišča primerkov ali druge pomembnejše podatke iz vira.

2.2.4. Muzejsko društvo, »sopotnik« muzeja in naravoslovja

Deželni muzej za Kranjsko že od ustanovitve ni imel javnopravnega statusa in po odloku stanov ni smel prejemati podpore s strani dežele (MAL 1931: 8; BUFON 1971: 178). Rešitev so iskali vse do sredine leta 1839, ko je 25. junija 1839 cesar dovolil ustanovitev društva (MAL 1939: 6; PETRU 1971: 23)³⁵. Ustanovna skupščina Društva kranjskega deželnega muzeja (nemško Verein des krainischen Landes–Museums), je bila 18. decembra 1839, za njenega prvega predsednika pa je bil izvoljen grof Rihard Ursini Blagay (1786–1858) (MAL 1939: 6; PETRU 1971). Z ustanovitvijo društva so rešili tudi že omenjene težave z muzejem, so se pa že kmalu začele razprave o dostopnosti in uporabi muzejskega gradiva prek društva (PETRU 1971: 24). Društvo je za svoj delovni program izbralo naravoslovno usmerjen program, ki ga je že leta 1823 izdelal Schmidburg (HUDALES 2003: 66).

Muzej so upravljali in vodili kuratorji, ki so jih določili deželni stanovi in so imeli neposreden nadzor nad vsem muzejskim delom (MAL 1939: 6). Na začetku so bili muzejski kuratorji grof Hohenwart, grof Volbenk Lichtenberg, baron Leopold Lichtenberg, Urban Jerin in Anton Codelli, ki je kuratorij vodil do leta 1861 (MAL 1939: 13–14). Tega leta je muzej prišel pod upravo kranjskega deželnega odbora in postal deželni zavod (MAL 1931: 11). Kasneje se je društvo preimenovalo v Muzejsko društvo za Kranjsko (nemško Museal–Verein für Krain). Ob tem je tako v muzeju kot v društvu prišlo tudi do usmerjenosti v naravoslovje (HUDALES 2003: 66). Tesna povezanost muzejskega društva in muzeja se je ohranila do sredine 20. stoletja, ko so začela nastajati bolj specialna društva, tudi naravoslovno.

2.2.5. Naravoslovna predavanja v muzeju leta 1849

V štiridesetih letih 19. stoletja je bilo naravoslovje na Kranjskem osredotočeno na Ljubljano (BUFON 1971a: 179). Leta 1846 je grof Blagay nagovoril v enem izmed pisem Henrika Freyerja nagovoril k organiziranju javnih naravoslovnih predavanj, ki naj bi koristila muzeju in liceju (z njegovimi izobraževalnimi ustanovami) ter predlagani univerzi (BUFON 1971a: 179).

Leta 1849 so idejo o javnih predavanjih začeli uresničevati. Po zgledu podobnih naravoslovnih predavanj v Gradcu, Celovcu in Linzu je na uvodnem predavanju 10. junija 1849 govoril Adolph von Morlot (1820–1867)³⁶, celotne pogovore pa je običajno vodil Freyer. Naravoslovna predavanja, ki so jih poimenovali kar »natoroslovski pogovori«, so se odvijala vsak teden (MAL 1939: 11). Na prvem predavanjem 17. junija 1849 sta nekaj zanimivih tem predstavila Peter Petruzzi (1799–1875)³⁷ in Freyer. Oba sta nato redno sodelovala na vseh predavanjih do zadnjega, ki je bilo 23. novembra 1849. V arhivskih dokumentih so se ohranili rokopisni zapiski o nekaterih predavanjih (v slovenščini) in celo vabilo (ARHIV 1849/ 44). Večji del jih je napisal sam Henrik Freyer, nekatera poročila pa je celo opremil s skicami. Presenetljivo je dejstvo, da so pomembnejši zapiski predavanj v slovenskem jeziku.

Sodelujoči predavatelji so bili poleg omenjenih Freyerja in Petruzzija še drugi aktivni naravoslovci. Peter Petruzzi je predaval o različnih naravoslovnih, klimatskih in geografskih tematikah (BUFON 1971a: 179). Zagotovo je bil najbolj aktiven Ferdinand Schmidt, ki je največ poročal o novih najdbah polžev, hroščev in podobno. Med drugimi sta Schmidt in Freyer na enem izmed predavanj (dne 27. julija 1849) predstavila metode zbiranja naravoslov-

³⁵ Zgodovino Muzejskega društva za Kranjsko najbolje povzema in opisuje Josip MAL (1939) v prispevku, ki je nastal ob njegovi stoti obletnici.

³⁶ Morlot je bil geolog, arheolog in prazgodovinar, ki je dobro poznal tudi Kranjsko.

³⁷ Petruzzi je bil jezikoslovec in zgodovinar ter učitelj v liceju. Muzeju je podaril nekaj predmetov.

Er schreibt die halbe Cooperator zu Österreich
 & kann Klappig Hauer Vidin zu Vespice

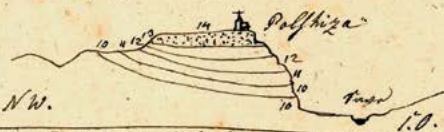
Euer Hochwürden
 gesammelter Genuß!

Im folgenden die Abgrenzung welche ich mir mit gegen-
 wärtigen Zielen zu leisten, und gleich hier festhalten
 gung zu haben!

1. v. Melet Lagerungs Coar die geogr. mont. Vorwände für
 Pleistocen in d. Land ob der G. die meisten in einem Schichten
 die 20. 21. auf eine für die Paläontologie (Korallenbildung?) od. Topographie
 (Länder) ausgeprägter Form aufzuführen, mit dem Namen:

Es sind in Prove Memoire sur les provinces illyriennes die Abgrenzung
 bei Reuthe (heute Reute am Klagenfurt) notwendig
 von der Bildung der tertiären Formation (Lagerung) unter
 gewissen Umständen (Lagerung) mit einem Übergang
 von Mergeln, Tonen und Sanden auf Foraminiferen,
 vorhanden. Es ist sehr wichtig von dieser Abgrenzung mit
 Lössen zu unterscheiden, die jetzt in unserem Land zu be-
 greifen:

Im zweiten Löss od. Wien 27. 48. heißt: Stellen die geogr.
 von Österreich habe ich mir folgende wichtig, ja unentbehrlich
 von H. Necker gefunden in dem Annales des sciences
naturelles XXI. 1829. pag: 91-104 mit zwei Prospekt, wovon
 die wichtigste folgender ist



14 = Diluvialgestalt (große) Korallen
 10-13 Schichten sollen Vergleichen den benannten Namen
 Lössen - über Eocenformation kommt ein großer Ursprung
Lössen besteht. Siehe darüber gibt einige wichtige Zeichen
 & eine wichtige Grund zu erörtern. Stehen zu
 daß die unvollständigen Schichten ausgewand & einige
haben ausfallen, sind von z. B. fast ganz mit Lössen
zusammengehört:

Es sind es nicht unvollständigen sondern die unvollständigen
 die unvollständigen zu unterscheiden, sind von einigen

Slika 9: Zapisnik Henrika Freyerja o naravoslovnih predavanjih leta 1849. (ARHIV NMS, LETO 1849, št. 44)

Figure 9: Minutes by Henrik Freyer on the science lectures taken in 1849. (ARCHIVE NMS, YEAR 1849, NO. 44)

nih primerkov. Entomolog in predavatelj je bil tudi Friderik Kokeil (1802–1865)³⁸. O botaniki je govoril mladi Karel Dežman, sodelovali pa so še nekateri najditelji naravoslovnih predmetov, ki so jih podarili muzeju (predvsem fosile, minerale in žuželke). Na enem izmed predavanj (dne 5. oktobra 1849) je Freyer govoril o človeških ribicah in njihovih najdiščih in se v debato zapletel s Christianom Augustom Voigtom (1808–1890)³⁹, s katerim sta razpravljala tudi o krasoslovnih temah (ALJANČIČ 1966a: 17; KRANJC 2002: 279)⁴⁰.

Predavanja niso bila vedno naravoslovna, govorili so tudi o numizmatiki. Na petnajsto predavanje »prijatelj naravoslovja«, ki je bilo 14. septembra 1849, so povabili v svoje kroge Janeza Puharja (1814–1864). Puhar je predstavil svoj izum fotografije na steklo (»Hyalotypie«), kar sta objavila tudi takratni Ilirski list (z dne 2. oktobra 1849, št. 79) in Novice (28. novembra 1849, št. 48) (FIRST 2014, 52–54). Enako je povzetke vseh triindvajsetih predavanj povzel omenjeni časopis Ilirski list, toda v nemškem jeziku. V slovenskem jeziku so povzetke predavanj objavile Novice (Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči) (STAUT TURK 1983: 25). Novice so lepo povzele eno od predavanj o lovljenju kač in preparacijo v »žganju«:

»Pri iskanju je potreba pri germovih, porobkih in skaljših (Geroll, Stein und Schutthaufen) se varovati, de človeka kaka kača ne piči, ktere se po enacih krajih rade potikajo, de si miš, tičjih gnjezd, pa tudi merčesov za svoj živež išejo. Kače so plašne, rade bežijo; če se v tacih krajih ali kotih s palico enmalo potolče ali zašumi. Kače pičijo le takrat, kader se branijo; kakor vsaka druga zver se tudi one v nevarnosti branijo in svojiga življenja varjejo. Kdor hoče pa kače, kušarje, martince ali ašerce loviti, ne sme okoren, ampak mora gibčin biti, de kaj ne skupi. Kačje domovanja so kertine, luknje v zemlji, pod skalami, v zidovjih, v germovjih, močirjih, mlakah, prekopi, in v strugah, v sončnih, kamnitnih krajih in visočinah, po hribih, gojzdi, pa tudi po skalnatih planinah noter do večniga snega dolazijo. Če hoče kdo kače in gade loviti, naj stopi v škornjah na kačji život, blizo zativnika; glava se k tlam pritisne s palico ali klinec, po tém se z dvema perstama ali pa bolj varno z močnimi plošnjatimi klešicami (Pinzette), ali s kakim dragim precepam, za vrat tesno pri glavi dobro prime, de se nemore nazaj zviti in vgrizniti. Za rep jo popasti in hitro kviško vzdigniti, zató ni vsaki dosti gibčin, po tém takim ni tudi varno kač loviti. Vjeta kača naj se v poličnico, putrih ali kako drugo terdno posodo z vozkim vratam z repam naprej spusti in urno zamaši. Domá se dene posoda v kad, se odmaši in kader kača vùn pride, se prime z lesenimi ali plošnjatimi ognjišnimi klešami za zativnikam, in se dene v prostorno globoko posodo, se zalije s žganjenim cvetam, in se zakrije, de ne uide, kjer pa kmali cerkne. Kader je cerknjena, se ji emalo trebuh z nožem prebode, v život slamice ali družin tanjcih cev (Röhrchen) porine, de se žganje tudi po truplu razlije. Takó je tudi pri ribah ravnati, ako vjih hočeš v žganji shraniti, ali jih v muzeum poslati. Če hočeš pa več rib poslati, moraš vsako posebej v platno zaviti in zraven nje listik položiti, na katerim je zapisano, iz ktere vode je, in kakó jo tam imenujejo. Težji je cele martince ali ašerce vjeti, zató kér sve jim rep grozno rad odlomi, če se za rep popadejo. Ce ni celih martincov takiga pleména dobiti, naj se šamlja (Stummel) in nje rep v žganje dene; en konec bronastiga drata v truplo in v rep porinjen, ju skupej sklene, de stav kakor cela viditi.« (KMETIJSKE IN ROKODELSKE NOVICE, 14. 11. 1849, l. 7, št. 46).

Zakaj so se predavanja konec leta 1849 končala, ni povsem jasno, s tradicijo pa je nekaj let kasneje nadaljeval Karel Dežman. Dežman je naravoslovna predavanja ponovno obudil leta 1855 (MAL

³⁸ Bil je tudi botanik in zbiralec konhilij.

³⁹ Voigt je bil od leta 1847 do 1850 profesor anatomije na Ljubljanskem liceju.

⁴⁰ Oba avtorja, ALJANČIČ (1966) in KRANJC (2002), napačno navajata letnico 1848, čeprav so predavanja bila zgolj v letu 1849.

1939; BUFON 1971b: 180). Organizacijo predavanj je prevzelo takratno Muzejsko društvo, ki je tudi poskrbelo za objave kratkih povzetkov v dnevnikih časopisih »Novice« in »Laibacher Zeitung«.

2.3. Dežmanovo muzejsko obdobje (od 1852 do 1889)

Z odhodom Henrika Freyerja v Trst je moral muzejski kuratorij mesto zapolniti z novim kustosom. Čeprav se v mnogih virih navaja, da je mesto takoj prevzel Karel (Dragotin) Dežman, pa ni tako. Redki arhivski in pisni viri dokazujejo, da je bil za delovno mesto kustosa objavljen razpis (MÜLLNER 1898a: 84; ARHIV 1852/ 59) oziroma tako imenovana tabela veščin (*Competenztabelle*). V izboru je bilo navedenih šest prijavljenih (MÜLLNER 1898a: 84). Več rokopisnih informacij o kandidatih vsebujejo arhivske pole (ARHIV 1852/ 59), ki jih je 29. oktobra 1852 zapisal tedanji muzejski kurator Anton Codelli⁴¹. Iz izbora je razvidno, da sta poleg Dežmana kandidirala tudi botanika Aleksander Škofic in Andrej Fleischmann (glej tudi BUFON 1974: 125–126; GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 24; PRAPROTNIK 2015: 189). Ostali trije kandidati niso bili širše znani.

2.3.1. Karel Dežman (1821–1889), veliki naravoslovec in polihistor

Karel Dežman⁴² se je rodil 3. januarja 1821 v Idriji. Po smrti očeta je še kot otrok odšel iz Idrije v Ljubljano. Šolanje in študij je opravljal v Salzburgu (1831–1834), Ljubljani in nato na Dunaju, kjer je leta 1849 tudi doktoriral (PIRJEVEC 1925:131). Pred prihodom v muzej je nekaj let poučeval na ljubljanski gimnaziji (VOSS 1889: 162–167; GLOBOČNIK 1889; KOS 1923: 52; GOSAR & PETKOVŠEK 1982; STAUT TURK 1983; PRAPROTNIK 2015, 261–264). Karl Dežman je postal muzejski kustos v drugi polovici leta 1852, natančneje 17. novembra (PETRU 1971: 24). Iz arhivskih dokumentov ni mogoče razbrati natančnega datuma zasedbe mesta, našli pa smo dokument, kjer so kuratorji (Lichtenberg, Codelli, Pregl, Schmidt), Henrik Freyer in Karl Dežman 26. novembra 1852 podpisali uradni protokol (zapisnik) o prevzemu muzejskih obveznosti (ARHIV 1852/ 69).

Karel Dežman je bil polihistor v poznavanju Kranjske, toda v prvi vrsti in bistvu naravoslovec v najširšem pomenu (KOS 1923b: 52). Dežman se je vsaj v prvi polovici svojega muzejskega delovanja v veliki meri posvetil naravoslovju (PIRJEVEC 1925; PETRU 1971:17), ki ga je okoli leta 1875 zamenjal za arheologijo (prazgodovino), čeprav je tudi kasneje preučeval nekatere (arheo)zoološke teme. Sicer se je Dežman z botaniko ukvarjal že pred zaposlitvijo v muzeju (GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 23; PRAPROTNIK 2015: 264–265), tudi ko je bil kustos. Od zoologije se je posvečal ornitologiji in preučevanju človeških ribic (JUŽNIČ 2006; ALJANČIČ 2019: 51), ki jih je zbiral in podaril drugim muzejem (CARINTHIA 1885: 123; ARHIV 1885/ 25). Dežman se je posvečal tudi meteorologiji in geološkim vedam, kjer lahko izpostavimo mineralogijo in paleontologijo (PIRJEVEC 1925; PRAPROTNIK 2015: 264). Med raziskovanjem fosilov je Dežman preučeval ostanke jamskih medvedov, subfosilne ostanke s kolišč na Ljubljanskem barju ter miocenske fosile. Prav krajša poročila o jamskih medvedih in kostnih ostankih iz koliščarskih najdišč sta pogosto pripravila skupaj s priznanim dunajskim naravoslovcem Ferdinandom von Hochstetterjem (ARHIV 1876/ 153, 1878/ 39). Skoraj celotno naravoslovno bibliografijo Karla Dežmana je ob njegovi stoletnici rojstva sestavil Fran Kos (KOS 1923b: 52–56). Naravoslovci so v čast Karlu Dežmanu opisali in poimenovali nekatere vrste: *Sphaerella deschmanni* (gliva), *Petasites deschmanni* (rastlina), *Neobisium deschmanni* (pajek), *Joannites deschmanni* (fosilni

⁴¹ Anton baron Codelli pl. Fahnenfeld.

⁴² Različni avtorji ga imenujejo Karl Deschman, Dragotin Dežman, Dragotin (Karel) Dežman, Karl Dežman, Carl Deschmann in podobno. Mi tukaj uporabljamo slovensko (najbolj pogosto) ime Karel Dežman.



Slika 10: Zadnja stran pisma botanika Muzia Tommasinija iz Trsta z dvema priloženima ilustracijama. (ARHIV NMS, LETO 1879, ŠT. 44)

Figure 10: The end page of a letter by a botanist Muzio Tommasini from Trieste, with two attached illustrations. (ARCHIVE NMS, YEAR 1879, NO. 44)

glavonožec), *Melongena deschmani*⁴³ (fosilni polž), *Palaeorhynchus deschmanni* (fosilna riba), *Ficus deschmanni* (fosilna rastlina) (glej tudi GORJANOVIĆ–KRAMBERGER 1885; HOERNES 1906; RAMOVŠ 2000: 28).

Dežman je ob nastopu kustosa v muzeju počasi začel oživljati tudi muzejsko društvo in je želel oživiti muzejska predavanja. Ta so od leta 1855 do 1859 potekala vsako prvo sredo v mesecu (MAL 1939: 12–13), povzetki predavanj pa so občasno izhajali v dnevnem časopisju. Dežman je ob podpori društva pričel izdajati tudi muzejsko–društvena poročila »Jahresheft des Vereins des krainischen Landes–Museum in kasneje Mittheilungen des Museal–Vereins für Krain« (MAL 1931: 14, 1939; REISP 1971). Dežman je bil tudi ustanovitelj in voditelj (1872–1888) društva Kranjski šolski penz (nemško Krainischer Schulpfennig), ki je oskrboval šole z učili (PIRJEVEC 1925: 133). Darovanje kustosa Dežmana v šolske naravoslovne kabinete (nemško Naturalienkabinet) pojasnjujejo tudi nekateri zapisi v letnih poročilih šol in gimnazij. Tako je muzej leta 1879 Ljubljanski realki podaril zbirko kosti jamskih medvedov iz Križne jame (JAHRESBERICHTE 1879: 50).

Za Dežmana bi lahko rekli, da je bil človek z mnogimi imeni in poklici. Nekoliko manj pa je poudarjeno, da je bil Dežman od leta 1871 do 1874 tudi ljubljanski župan (MATIČ 2017: 500). Opravljal je dolžnosti muzejskega kustosa (1852–1889), župana (1871–1874), mestnega svetnika (1861–1883) in poslanca deželnega zbora (1861–1889) (MATIČ 2017: 499–500). Karel Dežman je umrl 11. marca 1889, le nekaj mesecev po odprtju »njegovega« muzeja. V muzeju je deloval celih 37 let v slovenskem naravoslovju pa je pustil ogromen pečat.

2.3.2. Naravoslovci Dežmanovega obdobja

Sodelovanje Deželnega muzeja za Kranjsko oziroma njegovih kuratorjev (predvsem grofa Riharda Ursinija Blagaya in Antona Codellija) in kustosov z različnimi naravoslovci se je nadaljevalo tudi po odhodu Henrika Freyerja. Med rednimi sodelavci in dopisniki so še vedno ostajali entomolog in malakolog Ferdinand Schmidt (ARHIV 1856/ 48), botanik Muziu (Matiusu) de Tommasini (ARHIV 1874/ 11, 1879/ 44), geolog in paleontolog Franz Ritter von Hauer (ARHIV 1869/ 192, 1873/ 14, 1879/ 22) in nekateri drugi, ki smo jih predstavili že v predhodnih poglavjih. Karl Dežman je k sodelovanju in za pomoč v muzeju privabil nekaj svojih učencev in naravoslovnih somišljenikov. V drugi polovici 19. stoletja so na Kranjskem delovali mnogi vsestranski naravoslovci in raziskovalci ter zbirali posameznih skupin živali in rastlin.

Fran Erjavec (1834–1887) je bil rojen Ljubljančan in se je že kot gimnazijec pod mentorstvom Ferdinanda Schmidta navduševal nad naravoslovjem (GOSAR & PEKTOVŠEK 1982: 26; NOVAK 1988: 37). Prijateljval je tudi s Karlom Dežmanom (GREGORČIČ 1888: 38). Zbirko mineralov (verjetno tudi rud) je Erjavec uredil leta 1857 (PETRU 1971: 24). Zanimal se je predvsem za polže in žuželke, ki jih je pridno nabiral po kranjskih jamah (HOCHSTETTER 1881; LEVEC 1889; GOSAR & PEKTOVŠEK 1982: 26; STAUT TURK 1983: 31; NOVAK 1988: 37; SKET 2008: 7) včasih tudi skupaj z bratom Matijem Erjavcem. Nekoliko manj znano je, da je Erjavec želel opisati tudi vse slovenske ribe. Mnogi so mu pošiljali primerke, njihova (domača) imena in druga pojasnila k ulovljenim ribam (GREGORČIČ 1888). Kot piše GREGORČIČ (1888: 42): »Glede polžev in rib je bil Erjavec zelo natančno preiskal domovino našo.« Dežman in Erjavec sta se očitno preizkusila tudi v preparaciji (taksidermiji) večjih živali: »Oba, Dežman in Erjavec, natlačevala sta ustreljenega medveda. Dežman tedaj še ni dobro znal tega dela; a Fran Erjavec bil je še le dijak. Mučila sta se dolgo in z velikim trudom natlačila ter naposled

⁴³ Mlajši sinonim *Melongena semseyiana* (MIKUŽ 1999)



Slika 11: Naslovnica rokopisnega osnutka monografije Henricha Hauffena o Kranjskih mehkužcih. Ilustraciji sta priloženi rokopisu. (ARHIV NMS, LETO 1856, št. 47)

Figure 11: Cover page manuscript of Henrich Hauffen's monograph on Carniolan molluscs. The two illustrations were attached to the manuscript. (ARCHIVE NMS, YEAR 1856, NO. 47)

postavila medveda. A žival bila je tako nelična, držala se je tako neukretno, da sta jo nekaj časa gledala molče in potem se začela oba jokati od sramote in jeze, ker je imela prežalostno podobo» (GREGORČIČ 1888: 38). Fran Erjavec je s takratnim Deželnim muzejem in njegovim kustosom Dežmanom vsaj v mladostniških letih redno sodeloval. Kasneje, ko je dokončal študij, je deloval na Dunaju, v Zagrebu svojo službeno pot pa je končal v Gorici (GOSAR & PEKTOVŠEK 1982: 26; STAUT TURK 1983: 31).

S kustosom Dežmanom je sodeloval tudi Nikolaj Hoffmann (1819–1901). Hoffmann, ki je bil po poklicu nožar, se je zanimal predvsem za jamsko favno (STAUT TURK 1983: 30; NOVAK 1988: 63), ki je je nekaj zbral verjetno tudi za muzej, saj ga v arhivskih dokumentih omenjata Karel Dežman in Ferdinand Schmidt (ARHIV 1856/ 42, 1856/ 48). Redek in zgovoren zapis o Hoffmannu podaja GREGORČIČ (1888: 42):

»... kako sta Erjavec in ž njim nožar Hofman dragocene hrostke (keberčke) »lovila«. Hofman je imel posebno veselje do živalij in zatorej hodil često (pogosto) v muzej k Dežmanu, kjer se je bil pozneje bolj seznanil tudi z Erjavcem. Hofman je v poletnem času lazil po jamah, iskal hrostov in človeških ribic (proteus), kar je potlej vse drago prodajal v tuje dežele. Spustita se na tak pot z dijakom Erjavcem ter nabereta dobro obilo dragocenih a drobnih hrostkov, ktere deneta v spirit, ki sta ga v to namero imela v stekleničkah s seboj«.

Heinrich Hauffen (1836–1866) je bil prav tako »učenec« Ferdinanda Schmidta (STAUT TURK 1974: 31). Zelo uspešno je raziskoval kranjske jame, kjer je iskal predvsem mehkužce, ki jih je tudi opisoval in izsledke objavljaj. V arhivu smo odkrili njegov rokopis »Sistematične-

ga pregleda kopenskih, jamskih in sladkovodnih mehkužcev Kranjske« iz leta 1856 (ARHIV 1856/ 47), kateri vsebuje tudi nekaj risb in originalnih člankov Hauffna. Vsi arhivski dokumenti dokazujejo, da je Hauffen dobro sodeloval s Karlom Dežmanom in muzeju podaril zbirko jamskih mehkužcev.

Od ljubiteljskih entomologov iz druge polovice 19. stoletja sta z muzejem sodelovala tudi Josef Ullepitsch (1827–1896) in Josip Stussiner (1850–1917). Josef Ullepitsch je bil rojen v Ljubljani in je zbiral jamske hrošče (STAUT TURK 1974: 33; STAUT TURK 1983: 30⁴⁴; KLEMUN 1995b: 237). Iz enega izmed ohranjenih dopisov v muzej smo razbrali, da je zbiral in proučeval tudi kopenske polže (ARHIV 1860/ 32). Posvečal se je tudi zbiranju rastlin in je ustvaril herbarij (LACK & WAGNER 1984). Josip Stussiner je enako kot Ullepitsch zbiral jamsko favno, sodeloval je z Dežmanom in tudi Schmidtom ter kasneje s Simonom Robičem (STAUT TURK 1983: 30). Stussiner je zbiral tudi različne žuželke, predvsem po Balkanu (SELIŠKAR 1919; REITTER 1918). Iz arhivskih virov smo o Stussinerju našli le dokumente in zapise o možnosti odkupa njegovih zbirk mehkužcev, hroščev in nekaterih drugih skupin, ki datirajo nekaj let po njegovi smrti (ARHIV 1921/ 206, 207, 223, 504, PMS 003). Usoda teh zbirk nam ni znana.

Simon Robič (1824–1897) je bil vsestranski naravoslovec, čeprav po poklicu duhovnik (kaplan). Ukvarjal se je z botaniko, malakologijo, entomologijo, speleologijo, geologijo in paleontologijo (KOS 1925; GOSAR & PEKTOVŠEK 1982: 24–25; STAUT TURK 1983: 29; NOVAK 1988: 155; SKET 2008: 8). Robič se je v prvi dobi svojega prirodopisnega delovanja ukvarjal tudi z botaniko, nekoliko več z jamsko favno v splošnem, najpodrobneje pa z (jamskimi) hrošči (KOS 1925: 71).

Med prvimi naravoslovnimi primerki so bili tudi fosili, ki jih je zbiral v okolici rodne Kranjske Gore in vse do Kamnika ter po okoliških hribovjih in gorovjih (KRIŽNAR 2011b, 2013c, 2017d). Po Kamniško–Savinjskih Alpah je zbiral rastline in polže ter obiskal tudi Mokriško jamo, iz katere je v muzej poslal lobanjo jamskega medveda (ARHIV 1877/ 86; BOŽIČ 2011; KRIŽNAR 2013c). Od njegovih zbirk naj bi jih bilo ohranjenih še nekaj, med njimi dve paleontološki zbirki (eno hrani Prirodoslovni muzej Slovenije⁴⁵), zbirka hroščev⁴⁶ (KOS 1925: 74; BRELIH s sod. 2006: 93), večja malakološka zbirka⁴⁷ (SAJOVIC 1908; SKET 2008: 8), zbirka 19 ptičjih okostij (KOS 1925: 76; STAUT TURK 1983: 29) in zbirki mahov in gliv (KOS 1925: 75).

Od botanikov iz časa kustosa Karla Dežmana sta z muzejem sodelovala tudi Valentin Plemel (1820–1875) (PRAPROTNIK 1992) in Jurij Dolliner (1794–1872). To dokazujejo nekateri arhivski dokumenti, npr. štiri strani obsegajoče pismo Valentina Plemela (ARHIV 1858/ 41) in več krajših pisem, ki obravnavajo delo ter herbarij Jurija (Georga) Dollinerja (ARHIV 1873/ 15). Več o njihovem sodelovanju in muzejskih zbirkah je zbrala Praprotnikova (PRAPROTNIK 2015). Še eno pismo Karla Dežmana (ARHIV NMS, 1865, 109) omenja Pija Titiusa Vendela (1801–1884) iz Pirana, znanega po zbiranju alg (BATTELLI & NOVAK 2016).

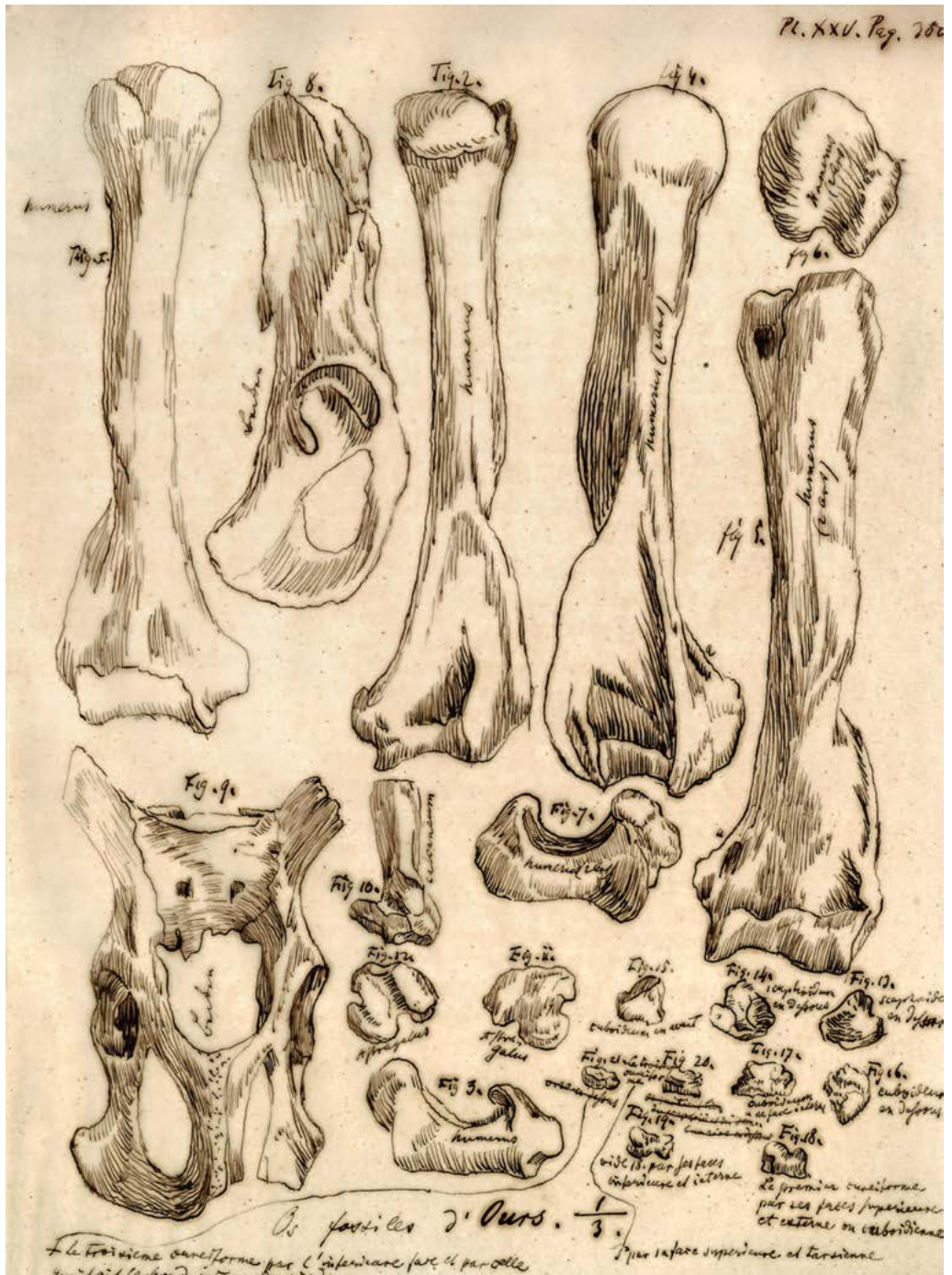
Sodelovanje Karla Dežmana z drugimi institucijami je bilo v drugi polovici 19. stoletja dokaj aktivno. Največ naravoslovnega sodelovanja je bil Deželni muzej deležen s strani dunajskih ustanov, med katerimi je bil tudi naravoslovni muzej s svojimi takratnimi oddelki. Med najbolj delovnimi je bil Ferdinand von Hochstetter (1829–1884), geolog, ki se je izšolal v Nemčiji in služboval na Dunaju (RIEDL–DORN & SEIDL 2003: 40). Njegovi prvi obiski Kranjske in sodelovanje z Dežmanom segajo v leto 1864, ko so iskali kolišča ob jezerih (DULAR 2003: 27–28;

⁴⁴ V obeh referencah je napačno navedena letnica rojstva 1828, pravilno leto rojstva je 1827 (LACK & WAGNER 1984)

⁴⁵ Paleontološka zbirka naj bi štela 1935 primerkov z 280 vrstami. Kranjskih primerkov je bilo 1007 s 135 vrstami (KOS 1925: 75).

⁴⁶ Zbirka hroščev je štela 5615 primerkov (KOS 1925: 74).

⁴⁷ Malakološka zbirka je štela 10.751 primerkov, od tega 2750 vrst (KOS 1925: 74).



Slika 13: Risbe kosti jamskih medvedov, ki jih je verjetno izrisal Karl Dežman. (ARHIV NMS, LETO 1879, ŠT. 190)
 Figure 13: Drawings of cave bear bones, probably prepared by Karl Dežman. (ARCHIVE NMS, YEAR 1879, NO. 190)

KLEMUN 1995b). Sodelovanje se je nato nadaljevalo po letu 1875, ko so na Ljubljanskem barju res našli ostanke kolišč pri Črni vasi, o čemer pričajo tudi podarjeni subfosilni ostanki bobra in jelena⁴⁸ in arhivski dokumenti (ARHIV 1876/ 133, 1877/ 128, 1878/ 169, 1879/ 190). Druge naravoslovne (predvsem paleontološke in speleološke) raziskave je Hochstetter opravil v Križni jami, kjer je v dveh odpravah (junija 1878 in avgusta 1879) zbral ogromno količino kosti jamskih medvedov za dunajski muzej, jamo izmeril in izrisal (HOCHSTETTER 1881). O različnih fosilnih najdbah je poročal skupaj z Dežmanom in si z njim tudi dopisoval (ARHIV 1878/ 142). Tesni sodelavec Hochstetterja je bil prazgodovinar in arheolog Josef Szombathy (1853–1943), ki je z njim raziskoval Križno jamo (HOCHSTETTER 1881), drugače pa je bil s Karlom Dežmanom v tesnem stiku glede mnogih arheoloških izkopavanj in najdb na Kranjskem kot kustos za prazgodovino in antropologijo v dunajskem naravoslovnem muzeju (ARHIV 1887/ 75).

Na muzej oziroma Dežmana so se obračali tudi nekateri takratni paleontologi, med njimi tudi Hans Höfer von Heimhalt (1843–1924), profesor geologije, mineralogije in paleontologije na univerzi v Leobnu (Bergakademie Leoben) (GATTNAR 1924; KLEMUN 1998: 236). Höfer se je zanimal za kostne ostanke s kolišč na Ljubljanskem barju (ARHIV 1886/ 11) in nekatere minerale iz muzejske zbirke (ARHIV 1888/ 85). Drugi paleontolog je bil Rudolf Hoernes⁴⁹ (1850–1912) (DREGER 1912), ki se je zanimal za nekatere kranjske fosilne mehkužce, predvsem polže (ARHIV 1878/ 141). Hoernes je kasneje enega izmed miocenskih polžev *Melongenella deschmanni* posvetil prav Karlu Dežmanu (HOERNES 1906).

V arhivskih dokumentih smo našli tudi pismo Ferdinanda Seelanda (1821–1901), naravoslovca, ki je deloval tudi v Celovškem naravoslovnem muzeju (in društvu) (BRUNLECHNER 1901; KLEMUN 1998: 213–217). V pismu prosi Karla Dežmana za dva živa primerka človeške ribice (ARHIV 1885/ 25).

Med naravoslovci druge polovice 19. stoletja, ki so sodelovali z Deželnim muzejem ali njegovim takratnim kustosom Karlom Dežmanom, jih je gotovo še veliko, vendar se arhivski dokumenti niso ohranili ali pa njihovih rokopisov in podpisov še nismo prepoznali.

2.3.3. Naravoslovne pridobitve v Dežmanovem času

Muzejske zbirke so tudi v času muzejskega delovanja Karla Dežmana (1852–1889) vztrajno rasle in se dopolnjevale. Poleg kulturnozgodovinskih in etnografskih ter množice arheoloških predmetov so v muzej kot darila še vedno prihajali tudi naravoslovni vzorci in ekspanati.

Podobno kot v času kustosa Henrika Freyerja so sezname podarjenih predmetov občasno objavljali v dnevnem časopisu, predvsem v *Laibacher Zeitung*. Sezname podarjenih naravoslovnih predmetov pa je Dežman objavil tudi v treh številkah revije muzejskega društva »Jahresheft des Vereins des krainischen Landes–Museum« in prvi številki »Mittheilungen des Museal–Vereins für Krain«. V revijah in časopisih so podarjeni primerki zbrani pod nazivom »Naturalien« (običajno na vrhu seznama, pod črko) in pod zaporedno številko. Poleg omenjenega so povsod zapisana časovna obdobja, ki kažejo na čas (leto ali mesečno obdobje) pridobitve predmeta. V Tabeli 3 podajamo nekaj izbranih naravoslovnih predmetov njihovih darovalcev in omenjenih virov.

⁴⁸ Navedeno tudi med donacijami za leto 1876.

⁴⁹ Sin Moriza Hoernesa (1815–1868) je prav tako sodeloval z Deželnim muzejem in mu podaril nekaj primerkov.

Tabela 3: Izbrani podarjeni naravoslovni primerki in zbirke iz različnih publikacij in dnevnih časopisov od leta 1852 do 1877. Primerki so razvrščeni po posameznih področjih in kronološko.

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Geološki (mineraloški, petrološki in paleontološki) primerki ali manjše zbirke				
Adolf Harmel	1853–1855	Fosili iz Radoboja (Hrvaška): fosilna kobilica <i>Oedipoda melanostica</i> , fosilni dvokrilec, fosilni storž.	JVM, št. 1, str. 53	
Peter Hissingier	1853–1855	Fosilna korala iz okolice Žažarja pri Podlipi.	JVM, št. 1, str. 53	Verjetno gre za zgornjpermno koralo iz Žažarske formacije
Carl Ahačič	1853–1855	Fosilna korala <i>Maeandra agaricites</i> iz Poljšice na Gorenjskem.	JVM, št. 1, str. 53	Oligocenska korala iz klasičnega najdišča v dolini Plaznice
Primus Remiz	1853–1855	Fosili iz okolice Kamnika (Gebirge um Mokriz).	JVM, št. 1, str. 53	
Lukas Hiti	Januar 1856–oktober 1858	Majhen amonit.	JVM, št. 2, str. 143	
Friedrich Homann	Januar 1856–oktober 1858	Zob jamskega medveda, <i>Ursus spelaeus</i> , iz rudnika na Jelovici, Gorenjska.	JVM, št. 2, str. 143	
Vinzenz Komposch	Januar 1856–oktober 1858	Kopuča kristalov »Vanadinbleierz« (=Wulfenit) in Obirja.	JVM, št. 2, str. 144	
Gospod Kozina	Januar 1856–oktober 1858	Kosti jamskega medveda, <i>Ursus spleaeus</i> , iz »Grotte bei Lipa«, pri Rijeki.	JVM, št. 2, str. 144	
A. Müllner (Alfonz Müllner)	Januar 1856–oktober 1858	Zbirka paleozojskih/karbonskih fosilov iz Javorniškega Rovta pri rudišču Lepena (Lepeine) in slapu Javornik (ramenonožci, mahovnjaki, morske lilije).	JVM, št. 2, str. 144	
Ludwig Reyer	Januar 1856–oktober 1858	»Piauzit« iz Laškega (Tüffer).	JVM, št. 2, str. 144	
Simon Robič	Januar 1856–oktober 1858	Fosilni zobje morskih psov iz Moravč in mnogi drugi geološki primerki.	JVM, št. 2, str. 147–148	
Fontaine v. Felsenbrunn (Karl Fontaine von Felsenbrunn)	Januar 1856–oktober 1858	103 primerki mineralov iz Čeških najdišč/rudnikov (muzejsko urejena zbirka).	JVM, št. 2, str. 149	
Prof. X. Wilhelm Kukula ⁵⁴	November 1858–april 1862	Fosilna (triasna) riba <i>Belonorhynchus striolatus</i> , iz rabeljskih plasti.	JVM, št. 3, str. 240	
Fontaine v. Felsenbrunn (Karl Fontaine von Felsenbrunn)	November 1858–april 1862	Zbirka trilobitov iz Češke (Böhmen).	JVM, št. 3, str. 240	
Val. Strel	November 1858–april 1862	Fosilni zob iz okolice Kamnika.	JVM, št. 3, str. 241	
Gospod Guttman	Maj 1862–april 1866	Jaspis in sienit (kamnina) iz Egipta.	MVK, L.1, str.267	
Gospod Herdlička	Maj 1862–april 1866	Polirani amonit in fosilni zobje morskih psov iz Kamnika.	MVK, L.1, str.267	

⁵⁰ Darovalci so lahko zapisani kot izvirno (originalno), v oklepajih pa podajamo slovensko različico imena. Darovalci se lahko pojavijo večkrat pod različnimi imeni in so lahko darovali več let.

⁵¹ Pri primerkih ponekod podajamo tudi novejšo taksonomsko poimenovanje (v oklepajih), ohranjamo pa tudi star oziroma originalni zapis/prepis.

⁵² Okrajšave za časopise – Laibacher Zeitung: LZ; Okrajšave za publikacije: *Jahresheft des Vereins des krainischen Landes–Museum*: JVM; *Mitteilungen des Museal–Vereins für Krain*: MVK. Poleg časopisnega vira navajamo še datum izida in številko. Ob publikacijah navajamo številko publikacije in stran zapisa.

⁵³ Pri opombah podajamo najdišča primerkov ali druge pomembnejše podatke/informacije iz originalnega zapisa. Ponekod dodajamo tudi referenco, kjer je bil podarjeni predmet že predstavljen ali omenjen.

⁵⁴ Kukula Wilhelm, profesor na realki v Ljubljani.

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Kromer (gimnazijec)	Maj 1862– april 1866	Kopuča kremenca z Janč (Jantschberge).	MVK, L.1, str.268	
Baron Schloissnigg (Baron Janez Nepomuk Schloissnigg) ⁵⁵	Maj 1862– april 1866	Pet primerkov fosilnih rib iz Monteviale pri Vinzenci (Italija), kamena jedra polžev, lep primerke školjke vključene v premogovni plasti.	MVK, L.1, str.270	
Leopold Urbas	Maj 1862– april 1866	Škatla fosilov iz Radoboja (Hrvaška), rastline, žuželke, ribe in primerek fosilnega ptiča (del peruti).	MVK, L.1, str.270	Glej tudi Križnar 2012b in Križnar 2013a
Sigmund Edler v. Helmreichen	Maj 1866– maj 1870	Zbirko fosilov iz Idrijskega rudišča.	LZ, št. 125, 3. junij 1870	
Josef Jusek	Maj 1866– maj 1870	Zbirko fosilov iz Zagorja ob Savi, primerki rib, morskih ježkov in rak.	LZ, št. 125, 3. junij 1870	
Johann Kham	Maj 1866– maj 1870	Primerki kremenovih kristalov iz rudišča Knapovže (dolina Ločnice nad Soro).	LZ, št. 125, 3. junij 1870	
Wilhelm v. Röder	Maj 1866– maj 1870	Zbirko fosilov iz okolice Kamnika, Tunjic in Mekinj.	LZ, št. 127, 7. junij 1870	
Eduard Suess ⁵⁶	Maj 1866– maj 1870	Primerki karbonskega glinavca z odtisom praprotnice iz »Krajovec«.	LZ, št. 127, 7. junij 1870	
Gustav Grafen Auersperg (Gustav graf von Auersperg) ⁵⁷	Junij 1870– december 1875	Primerki fosilnega polža <i>Pleurotoma gervaisii</i> (= <i>Pereiraia gervaisii</i>), ostanke fosilnih rib in zob morskih psov iz Čateža pri Mokricah (grad Mokrice).	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
Dr. Josef Kosler	Junij 1870– december 1875	Kosti jelena, <i>Cervus elaphus</i> , iz okolice Črne vasi. ⁵⁸	LZ, št. 56, 9. marec 1876	Odkrite pri kopanju šote (Torfgrabens), pod šoto (subfosilne kosti)
Nikolaus Rudholzer	Junij 1870– december 1875	Čeljusti bobra, <i>Castor fiber</i> , iz okolice Črne vasi. ⁵⁹	LZ, št. 56, 9. marec 1876	Odkrite pri kopanju šote (Torfgraben), kjer so našli tudi že kolišča (Pfahlbauten)
Karl Rudesch (Karl Rudež)	Junij 1870– december 1875	Dva lepo ohranjena fosilna polža <i>Pleurotoma gervaisii</i> (= <i>Pereiraia gervaisii</i>) iz okolice Pletarij (Senternej na Dolenjskem).	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
Ferdinand Schmidt	Junij 1870– december 1875	Nekaj zob jamskega medveda <i>Ursus spelaeus</i> iz Mokriške jame (Höhle Ziavka aus der Mokrizia).	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
Dr. Robert v. Schrey	Junij 1870– december 1875	Zobje zgornje čeljustnice antrakoterija <i>Anthracotherium magnum</i> iz premogokopa pri Trbovljah.	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
Družba (Premogokopna) Trbovlje (Trboveljska premogokopna družba)	Junij 1870– december 1875	Ostane fosilne (oligocenske) želve.	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
Franz Završnik	Junij 1870– december 1875	Škatlica z zobmi jamskega medveda <i>Ursus spelaeus</i> iz rudnika Jamarski rudnik pri Gorjušah.	LZ, št. 56, 9. marec 1876	glej tudi ARHIV 1871/ 4 in JAMNIK & KRIŽNAR 2012
Dr. Fux ⁶⁰	Leto 1876	Kosti jamskega medveda <i>Ursus spelaeus</i> iz Križne jame (Podlaser Grotte).	LZ, št. 76, 4. april 1877	

⁵⁵ Baron Janez Nepomuk Schloissnigg (1809–1885), državnik in politik.

⁵⁶ Eduard Suess (1831–1914), avstrijski geolog in paleontolog, tudi profesor na dunajski univerzi.

⁵⁷ Gustav graf von Auersperg (1815–1880), znan tudi kot Gustav Turjaški, lastnik gradu Mokrice.

⁵⁸ Glej tudi poglavje v tem delu – Naravoslovci Dežmanovega obdobja.

⁵⁹ Glej tudi poglavje v tem delu – Naravoslovci Dežmanovega obdobja.

⁶⁰ Predvidevamo, da gre za Frana Fuxa (1822–1892), zdravnika in kirurga, ki je služboval tudi v Ljubljani.

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerki ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Günther Kurze	Leto 1876	Zobje jamskega medveda <i>Ursus spelaeus</i> iz Križne jame (Podlaser Grotte »Mrzla jama«).	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Michael Knafitsch	Leto 1876	Karneol in ahaz iz Minessote v ZDA.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Karl Luckmann ⁶¹	Leto 1876	22 primerkov rude in mineralov iz rudišč na Begunjsčici in Savskih jam.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Adolf Obreza ⁶²	Leto 1876	Zob jamskega medveda <i>Ursus spelaeus</i> iz Križne jame (Podlaser Grotte).	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Karl Rudež	Leto 1876	Fosilni polži <i>Pleurotoma gervaisii</i> (= <i>Pereiraia gervaisi</i>) iz Sentjerneja na Dolenjskem.	LZ, št. 76, 4. april 1877	Omenjajo tudi najdišča Volavče, Gorenje Vrhpolje, Ivandol, »na Selih«, Loka.
Josef Tertschek	Leto 1876	Primerka fosilnih morskih ježkov.	LZ, št. 76, 4. april 1877	Verjetno iz miocenski plasti Zasavja
Oswald Duler	Leto 1877	Zbirka karbonskih (Steinkohlenformation) fosilov, med njimi ramenonožec rodu <i>Productus</i> .	LZ, št. 56, 8. marec 1878	Pismo Osvalda Dulerja iz Železne Kaple: glej ARHIV 1877/ 15
Hippolit Tiffier	Leto 1877	Zbirka paleozojskih fosilov (37 primerkov), zbirka najbolj značilnih fosilov (30 primerkov).	LZ, št. 56, 8. marec 1878	
Franz Tomšič	Leto 1877	Manjša zbirka fosilov iz Istre (morski ježki, numuliti) iz gradbišča železnice.	LZ, št. 56, 8. marec 1878	
Mathias Ritter v. Zitterer	Leto 1877	Zbirka kapnikov, iz umetnega kanala pod utrdbo na Ljubljanskem gradu.	LZ, št. 56, 8. marec 1878	
Botanični (herbarijski) primerki				
Georg Dolliner (Jurij Dolliner)	1853–1855	Fascikel herbarijskih primerkov iz okolice Postojne, Idrije in Bohinjskih planin; posamezne rastline: <i>Crepis montana</i> , Črna prst <i>Potentilla micrantha</i> , okolica Idrije 40 primerkov mahov iz okolice Postojne.	JVM, št. 1, str. 54	
Valentin Plemel	1853–1855	Herbarijski fascikel različnih rastlin z različnih najdišč.	JVM, št. 1, str. 54	
Theodor Heldreich ⁶³	1853–1855	Herbarij različnih grških rastlin.	JVM, št. 1, str. 54	Theodor Heldreich, direktor botaničnega vrta v Atenah, Grčija
P. Rainer Graf ⁶⁴	Januar 1856–oktober 1858	Zbirka mahov iz Koroške.	JVM, št. 2, str. 146	
Leonardo Morassi	Januar 1856–oktober 1858	Zbirka (fascikel) rastlin iz Karnijskih Alp.	JVM, št. 2, str. 147	
Valentin Plemel	Januar 1856–oktober 1858	Zbirka (fascikel) kranjskih rastlin, dopolnilo za <i>Flora Carniolica</i> .	JVM, št. 2, str. 147	
P. Grazian Ziegler	Januar 1856–oktober 1858	Zbirka (fascikel) rastlin iz okolice Novega mesta.	JVM, št. 2, str. 149	

⁶¹ Karl Luckmann (1841–1906), rudarski strokovnjak, podjetnik, ki je zaslužen za bohinjsko železnico, tudi ravnatelj Kranjske industrijske družbe.

⁶² Adolf Obreza (1834–1886), politik (državnozbornik) in župan Cerknice.

⁶³ Theodor Heinrich Hermann von Heldreich (1822–1902), nemški botanik, od leta 1851 živel v Grčiji. Bil je vodja atenskega botaničnega vrta in naravoslovnega muzeja.

⁶⁴ Rainer Graf P. (1811–1872), v Ljubljani rojeni pater in botanik, služboval je na avstrijskem Koroškem.

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Dr. Georg Dolliner (Jurij Dolliner)	Maj 1862– april 1866	Herbarijski primerek <i>Möhringia villosa</i> s Porezna. <i>Primula venusta</i> iz vzpetine Jelenk nad Idrijo. Križanec med <i>Primula carniolica</i> in <i>Primula auricula</i> .	MVK, L.1, str.267	Vse redke rastline za Kranjsko
Baron Nicomed v. Rastern	Maj 1862– april 1866	Alpski glavinec, <i>Centaurea alpina</i> iz Čavna nad Ajdovščino.	MVK, L.1, str.269	Nova vrsta v Kranjski in Primorski flori.
Josef Krupička	Maj 1866– maj 1870	Fascikel (herbarij) alpskih rastlin iz okolice Bohinja.	LZ, št. 125, 3. junij 1870	
Simon Robič	Junij 1870– december 1875	Primerki različnih mahov iz okolice Tupalič in Dvorji pri Moravčah (Höflein).	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
Matiuz Ritter von Tomasini (Muzio Tommasini)	Leto 1876	Nov fascikel (herbarij) <i>Flora exsiccata</i> Primorske in Istrske flore.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Zoološki primerki vretenčarjev (brez ptic)				
Idrijska gozdna uprava	1853–1855	Ris, <i>Felix lynx</i> (= <i>Lynx lynx</i>) iz Idrijskih gozdov.	JVM, št. 1, str. 54	
Michael Smole	1853–1855	Rjavi medved <i>Ursus arctos</i> , samec, iz Kamniške Bistrice.	JVM, ŠT. 1, STR. 55	
Grof Andreas v. Hohenwart	1853–1855	Mali pupek, <i>Lissitriton vulgaris</i> .	JVM, št. 1, str. 56	
Anna Pajk	1853–1855	Ameriška želva, <i>Glyptemys insculpta</i> .	JVM, št. 1, str. 57	
Gospod Erjavc Fran Erjavec	1853–1855	Črni gad, <i>Vipera berus</i> in nekaj kranjskih. žuželk	JVM, št. 1, str. 57	Študent z Dunaja
Edmund Bauer	1853–1855	Kača koralnica, <i>Coronella venustissima</i> iz Centralne Amerike.	JVM, št. 1, str. 57	Konzul Haitija v Trstu
Gospod Pozvek	1853–1855	Veliki hrček, <i>Cricetus frumentarius</i> (= <i>Cricetus cricetus</i>).	JVM, št. 1, str. 58	
Gospod Reinhold	1853–1855	Zobje morskega psa iz Buj v Dalmaciji.	JVM, št. 1, str. 59	
Gospod Klebel	Januar 1856– oktober 1858	Mlad primerek orjaške črepahe, <i>Chelonia mydas</i> .	JVM, št. 2, str. 146	
Ritter v. Frank	November 1858– april 1862	Dolgokrili netopir, <i>Miniopterus schreibersii</i> iz jame pri Kobili blizu Idrije.	JVM, št. 3, str. 237	
Martin Glowacky	November 1858– april 1862	Soška postrv, <i>Salmo marmoratus</i> iz Idrije	JVM, št. 3, str. 239	Dva primerka nove vrste, ki sta jo opisala Heckel in Kner.
Dr. Ahačič	Maj 1862– april 1866	Sklednica, <i>Emys lutaria</i> (= <i>Emys orbicularis</i>) iz kanala pri Kamniku pod Krimom, Ljubljansko barje (»Unter dem Trauerberge«, hribček Žalostna Mati Božja).	MVK, L.1, str.265	Za Kranjsko redka živalska vrsta
Konschegg (profesor) ⁶⁵	Maj 1862– april 1866	Ogrica (riba), <i>Abramis vimba</i> (= <i>Vimba vimba</i>) iz Save.	MVK, L.1, str.268	Slovensko »Vogrica«
Alfons Müllner	Maj 1862– april 1866	Veliki podkovnjak, <i>Rhinolophus ferrumequinum</i> in mali podkovnjak, <i>Rhinolophus hipposideros</i> iz Častitljive jame pri Lipnici, pri Radovljici.	MVK, L.1, str.269	Poleg netopirjev iz jame še primerek pajka s »kleščami« na prvem paru nog.
Gospod Perme	Maj 1862– april 1866	Kečiga (riba), <i>Acipenser ruthenus</i> iz Save pod Smarno goro, ulovljena oktobra 1865.	MVK, L.1, str.269	Zelo redka ribja vrsta za Kranjsko.

⁶⁵ Valentin Konšek (1816–1899), profesor in tudi naravoslovec, preiskoval je predvsem geološke teme.

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Ferdinand Schmidt	Maj 1862– april 1866	Rečni piškur, <i>Petromyzon fluviatilis</i> (= <i>Lampetra fluviatilis</i>) iz Žiri (verjetno reka Sora ali njeni pritoki).	MVK, L.1, str.270	
Naravoslovni muzej v Trstu (Museo Civico in Triest)	Junij 1870– december 1875	Zbirka Jadranskih rib in nevretenčarjev.	LZ, št. 56, 9. marec 1876	
grof Alfons Auersperg	Leto 1876	Primerki vretenčarjev zbranih na odpravi »Novara« (kače in kuščarji, drevesna podgana, papagaj), pridobil iz Trsta.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Carl Baudisch	Leto 1876	Majhen aligator, <i>Alligator lucius</i> .	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Pajk	Leto 1876	Trije primerki človeških ribic, <i>Proteus anguinus</i> , iz »Leitscher Grotte«.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Carl Schaffer ⁶⁶ in Eduard Schaffer	Leto 1876	Lobanja povodnega konja, <i>Hippopotamus amphibius</i> , lobanja hijene, ⁶⁷ lobanja afriške divje svinje. Trije primerki mladih krokodilov v alkoholu.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Michael Schorl	Leto 1876	Lobanja vidre, <i>Lutra vulgaris</i> (= <i>Lutra lutra</i>), verjetno iz Zgornjesavske doline (okolica Radovljice).	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Gospod Steszka	Leto 1876	Sedem primerkov človeških ribic ⁶⁸ , <i>Proteus anguinus</i> , zbranih na poplavljenih travnikih pri Viru blizu Stične.	LZ, št. 76, 4. april 1877	
Georg Knaffitsch	Leto 1877	Navadni gad, <i>Pelias berus</i> (= <i>Vipera berus</i>), primerek z neobičajno obarvanostjo iz doline Krme.	LZ, št. 56, 8. marec 1878	
Zoološki primerki vretenčarjev – ptice				
Michael Smole	1853–1855	Ruševac, <i>Lyrurus tetrrix</i> , samec iz Kamniških Alp.	JVM, št. 1, str. 55	
Gospod Karinger	1853–1855	Belorepec, <i>Haliaeetus albicilla</i> (= <i>Haliaeetus albicilla</i>) iz Črnuč pri Ljubljani in druge ptice.	JVM, št. 1, str. 55	
Sigismund Bučar	1853–1855	Samica rjavega škarnika, <i>Milvus regalis</i> (= <i>Milvus milvus</i>).	JVM, št. 1, str. 55	
Gospod Novak	1853–1855	Rjava čaplja, <i>Ardea purpurea</i> .	JVM, št. 1, str. 55	
Grof Margheri (grof Karel Margheri)	1853–1855	Pritlikavi kormoran, <i>Microcarbo pygmeus</i> .	JVM, št. 1, str. 55	Redka vrsta na Kranjskem ulovljena na Dolenjskem, oktobra 1854 (»Mörl in Unterkrain«).
Bath. Bäuer	1853–1855	Divji petelin, <i>Tetrao urogallus</i> , samec, ulovljen v Žirovskem hribovju, rjava čaplja, <i>Ardea purpurea</i> , samec, ulovljen pri Žireh.	JVM, št. 1, str. 56	
Gospod Swatek	1853–1855	Planinska pevka, <i>Accentor alpinus</i> (= <i>Prunella collaris</i>) iz gozda pri Siski, ulovljena februarja 1855.	JVM, št. 1, str. 59	

⁶⁶ Carl Schaffer, kapitan fregate. Ostanek povodnega konja prihaja iz vzhodne obale Afrike pod ekvatorjem (DESCHMANN 1888: 169)

⁶⁷ Lobanja hijene *Crocota crocuta* (glej tudi JERNEJC KODRIČ, M. & B. KRYŠTUFEC 2019). Več o drugih primerkih ni znanega (taksonomija ni poznana).

⁶⁸ Staro in v tem primeru zapisano ime za človeške ribice je bilo *Hypochthon laurentii* (danes sinonim).

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerek ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Franz Hradeczký	1853–1855	Plevica, <i>Ibis falcinellus</i> (=Plegadis falcinellus) z Ljubljanskega barja, ulovljen 2. novembra 1855.	JVM, št. 1, str. 59	
Grof Alexander v. Auersperg (grof Anton Alexander von Auersperg) ⁶⁹	Januar 1856–oktober 1858	Govnačka, <i>Lestris pomarina</i> iz Ljubljanskega barja, redka kranjska vrsta.	JVM, št. 2, str. 145	
Dr. Heinrich Costa	Januar 1856–oktober 1858	Plamenec, <i>Phoenicopterus roseus</i> .	JVM, št. 2, str. 145	
Baron Nicomed v. Rastern (Nikomed Rastern)	Januar 1856–oktober 1858	Čopasta čaplja, <i>Ardeola cralloides</i> , ulovljena pri Kamniku.	JVM, št. 2, str. 147	
Primus Remiz	Januar 1856–oktober 1858	Polarni slapnik, <i>Colymbus arctica</i> , ulovljen na Bledu, 29. maja 1856.	JVM, št. 2, str. 148	
Josef Rudeš	Januar 1856–oktober 1858	Mali žagar, <i>Mergus albellus</i> (=Mergellus albellus).	JVM, št. 2, str. 148	
Josef Sterger (Jožef Streger) ⁷⁰	Januar 1856–oktober 1858	Plevica, <i>Ibis falcinellus</i> (=Plegadis falcinellus), ulovljen pri Kamniku, žvižgavka, <i>Anas penelope</i> (=Mareca penelope).	JVM, št. 2, str. 148	
Gospod Swatek	Januar 1856–oktober 1858	Pegam, <i>Bombicilla garrulus</i> iz okolice Ljubljane, ulovljen pozimi 1858.	JVM, št. 2, str. 148	
Anton Galle	November 1858–april 1862	Zimska raca, <i>Clangula hyemalis</i> (izvirni zapis »Harelda glacialis«), ulovljena november 1858.	JVM, št. 3, str. 238	
Lovro Sadar	November 1858–april 1862	Mokož, <i>Rallus aquaticus</i> .	JVM, št. 3, str. 240	
Baron Otto v. Apfaltrern (Otto Apfaltrern von Apfaltrern) ⁷¹	Maj 1862–april 1866	Kirgiška sadža, <i>Syrhaptus paradoxus</i> , ulovljena pri Mengšu.	MVK, L.1, str.265	Primerek iz velike jate, pojavila se je 25. julija 1863.
Baron Nicomed v. Rastern (Nikomed Rastern)	Maj 1862–april 1866	Močvirska uharica, <i>Asio flammeus</i> (navedena kot <i>Aegolius brachyotus</i>), starejši samec in čopasti ponirek, <i>Podiceps cristatus</i> .	MVK, L.1, str.269	
Gospod Roth	Maj 1862–april 1866	Kozača, <i>Ulula uralensis</i> (=Strix uralensis) iz okolice Iga.	MVK, L.1, str.269	V muzejski (zoološki) zbirki le sedem primerkov te vrste.
Gospod von Zach	Maj 1862–april 1866	Veliki škurh, <i>Numenius arquatus</i> (=Numenius arquata) z Ljubljanskega barja.	MVK, L.1, str.271	
Franziska Hoffmann	Maj 1866–maj 1870	Kotorna, <i>Perdix graeca</i> (=Alectoris graeca).	LZ, št. 125, 3. junij 1870	
Franz Kaiser	Maj 1866–maj 1870	Velika droplja, <i>Otis tarda</i> , mlad samec iz okolice Mengša (nem. Mannsburg), ulovljen 3. decembra 1866.	LZ, št. 125, 3. junij 1870	
Johann Perdan	Maj 1866–maj 1870	Rožnati pelikan, <i>Pelecanus onocrotalus</i> .	LZ, št. 127, 7. junij 1870	Ulovljen med Beričevim (Förtschach) in Dolom pri Ljubljani (Lustthal), 7. julij 1869
Gospod Schkof	Maj 1866–maj 1870	<i>Fringilla cucullata</i> iz Brazilije.	LZ, št. 127, 7. junij 1870	

⁶⁹ Grof Anton Alexander von Auersperg (1806–1876), kranjski plemič in politik.

⁷⁰ Jožef Streger (1817–1899), notar in strasten lovec.

⁷¹ Otto Apfaltrern von Apfaltrern (1823–1905), kranjski plemič in politik. Doma iz Križa pri Komendi.

Darovalec ⁵⁰	Leto podaritve	Primerki ali zbirka ⁵¹	Vir ⁵²	Opombe ⁵³
Dr. Emil Ritter v Stöckl	Maj 1866– maj 1870	Belorepec, <i>Haliaeetus albicilla</i> iz Šmartnega ob Savi (St. Martin an der Save).	LZ, št. 127, 7. junij 1870	
Alexander Grafen Auersperg (grof Anton Alexander von Auersperg)	Junij 1870– december 1875	Rožnati škorec, <i>Pastor roseus</i> ⁷² (= <i>Merula rosea</i>), samec in samica.	LZ, št. 56, 9, marec 1876	Iz Ponovič blizu Litije, ulovljen poleti 1871.
Ferdinand Schulz	Leto 1877	Sršenar, <i>Pernis apivorus</i> , odrasla in dva mladiča, iz okolice Iga.	LZ, št. 56, 8, marec 1878	
Zoološki primerki – nevretenčarji				
Ferdinand Schmidt	1853–1855	Primerka morskih pajkov, <i>Maja</i> sp.	JVM, št. 1, str. 57	
Heinrich Hauffen	Januar 1856– oktober 1858	Zbirka kranjskih jamskih mehkužcev.	JVM, št. 2, str. 146	
Jos. Ullepitsch (Josef Ullepitsch)	November 1858– april 1862	Zbirka kopenskih mehkužcev (polžev).	JVM, št. 3, str. 239	
Dr. Gustav Mayer (Gustav Ludwig Mayr) ⁷³	Maj 1862– april 1866	Manjša zbirka avstrijskih mravelj.	MVK, L.1, str.269	Darovalec je bil profesor na realki na Dunaju
Valentin Plemel	Maj 1866– maj 1870	Pajek, <i>Cteniza fodiens</i> .	LZ, št. 127, 7. junij 1870	Nova vrsta pajka za Kranjsko.
Moriz Schenk	Maj 1866– maj 1870	Zbirka krešičev (»Carabusarten«) s Kranjske.	LZ, št. 127, 7. junij 1870	
Johann Mach ⁷⁴	Junij 1870– december 1875	10 primerkov nočnih metuljev jamamajev (= <i>Antheraea yamamai</i>).	LZ, št. 56, 9, marec 1876	
Alois Waldherr	Junij 1870– december 1875	Evropski jastog, <i>Homarus vulgaris</i> (= <i>Homarus gammarus</i>) in veliki morski pajek, <i>Maja squinado</i> .	LZ, št. 56, 9, marec 1876	V dveh steklenih posodah.

Seznami podarjenih naravoslovnih primerkov in zbirk so dokumentirani tudi v arhivskih rokopisnih seznamih ARHIV 1855/ 5, 1857/ 56, 1858/ 40, 1862/ 42, 1866/ 128, 1876/ 154, 4, 1877/ 4, 1878/ 6, 1879/ 194, 1884/ 91. Ob seznamih so v arhivskih virih pisma darovalcev z natančnejšimi opisi darov in zahtevami po vračilu ali plačilu. Dokumentiranje podarjenih predmetov v muzej po letu 1880 ni mogoče saj so natančni seznam izdelani do leta 1878. Seznane podarjenih ali odkupljenih predmetov med letom 1883 do 1889 zasledimo tudi v Poročilih o delovanju kranjskega deželnega odbora (glej posamezna POROČILA).

2.4. Nova muzejska stavba

Z naraščanjem zbirk, bodisi z donacijo ali nakupom, so postajali prostori v liceju vedno bolj natrpani. Prostorska stiska je postala resnično problematična leta 1875 z odkritjem in izkopavanju kolišč na Ljubljanskem barju in nekaterih kasnejših arheoloških najdišč (MAL 1931: 14). Idejo o novem muzeju je Karl Dežman ob svojem političnem vplivu pričel uresničevati že leta 1879. Od takrat izvirajo tudi arhivski dokumenti in prvi tlorisi nove muzejske stavbe, ki jo je povzel po muzeju v Linzu (ARHIV 1879/ 62), kar omenja tudi MAL (1931: 15). Šele januarja 1881 je Dežman predložil program za novi muzej, maja istega leta pa se je Kranjska hranilnica obvezala, da bo financirala polovico stroškov ob izgradnji, pri čemer morajo začeti graditi pred

⁷² Taksonomska določitev ni popolnoma zanesljiva.

⁷³ Gustav Ludwig Mayr (1830–1908), avstrijski šolnik (profesor) in entomolog (specialist za kožekrilce – mravlje), ki je deloval na Dunaju in v Budimpešti.

⁷⁴ Johann (Ivan) Mach (1805–1879), izobraženec, učitelj in gojitelj sviloprejk iz Velikega Slatnika pri Novem mestu.



Slika 14: Temelji nove muzejske stavbe leta 1883. Fotografijo hrani NMS.

Figure 14: Foundations for the new Museum building in 1883. Photo archived of NMS.

letom 1890 (MAL 1931: 15; PETRU 1971: 24). 22. maja 1882 je tudi cesar Franc Jožef I. uradno potrdil, da se lahko muzej imenuje Deželni muzej za Kranjsko–Rudolfinum⁷⁵ (nemško »Krainisches Landesmuseum–Rudolfinum«). Temeljni kamen za novo muzejsko stavbo je bil položen 14. julija 1883, stavba pa je bila dograjena (zaključena zidarska dela) že leta 1885 (DESCHMANN 1888: 9; MAL 1931: 15). Po zaključitvi gradbenih del je sledilo opremljanje notranjosti, ki je potekalo vse do otvoritve konec leta 1888 (PETRU 1971: 24).

Selitev zbirke iz licejske stavbe je potekala postopoma. Kot je razvidno iz nekaterih poročil in zapisov, so med prvimi naravoslovnimi zbirkami (tudi razstavljenimi) v novo muzejsko stavbo predstavili herbarije in nekatere zoološke zbirke (POROČILO 1885: 108). Pri tem je pomagal Alfonz Paulin⁷⁶ (1853–1942), ki je sodeloval tudi pri postavitvi razstavne zbirke v prvem nadstropju (POROČILO 1885: 108). Pri selitvi sta (proti plačilu) pomagala tudi takratni preparator Ferdinand Schulz in vratar France Kobal (POROČILO 1885: 112), podobno kot je plačilo za selitve

⁷⁵ *Rudolfinum* je dobil ime po prestolonasledniku Rudolfu Habsburško–Lotarinškem (1858–1889), ki je bil edini sin Franca Jožefa I. Cesarjevič Rudolf je bil navdušen naravoslovec, čigar mentor in prijatelj je bil razgledani naravoslovec Ferdinand von Hochstetter. V mladosti je zbiral minerale, kasneje pa pisal ornitološke in druge naravoslovne prispevke.

⁷⁶ Gimnazijski profesor.

prejemal tudi Karel Dežman (ARHIV 1885/46). Kasneje (leta 1886–1887) so selitvi in postavljanju razstav sledile mineraloške, geološke in paleontološke zbirke, ki so bile razstavljene v treh sobah (POROČILA 1886: 122–123). Vendar pa Dežmanu ni uspelo dobiti primerne »prostovoljca« za strokovno pomoč pri izvedbi, poleg tega so bile razstavne omare (vitrine) neprimerne za mineraloške in druge geološke eksponate (POROČILA 1886: 123). Uspelo jim je urediti zgolj eno sobo, kjer so postavili vitrino z zbirko kranjskih kapnikov in zbirko kamnin Kranjske, paleontološke vitrine s primerki iz Radoboja, Zagorja⁷⁷ in grabna Polšica pri Podnartu⁷⁸ in omaro z minerali in rudami Litijskega rudnika (POROČILA 1886, 124). Ena velika omara je ostala prazna, saj še niso pridobili primerkov iz Idrijskega rudnika, obljubljenih s strani vodstva rudnika (POROČILA 1886, 124). Nedokončana je ostala tudi »velika rudninska dvorana«, ki je vsebovala nekaj omar z Zoisovo zbirko rud. Po KASTELICU (1950: 196) naj bi bila razstavna tehnika v novem muzejskem poslopju (torej leta 1888) na evropskem nivoju.

Okoli muzejske stavbe so že v leta 1887 poizkušali zasaditi in postaviti botanični vrt (botaniški nasad), ki naj bi bil sestavljen tudi iz skalnjaka s planinskimi rastlinami z bohinjskih planin (POROČILO 1886: 122). Vsekakor je bilo predvideno, da naj bi bile na vrtu okoli muzeja cvetice in rastline domače dežele (POROČILO 1886: 122), za kar kasneje niso dobili sredstev.

Slovesno odprtje nove muzejske stavbe je bilo 2. decembra 1888 (POROČILO 1888: 142–143; MAL 1931: 15; PETRU 1971: 24). Na odprtju je imel govor tudi kustos Karel Dežman, ki je med drugim povedal »da bi nova muzejska zgradba bila hiša miru in sprave, v kateri bi si mladina pridobivala pravega rodoljubja in naukov za bodočnost, kjer bi vse složno sodelovalo domoznanstvu in vedam na korist«. (MAL 1931: 15).

V čast Karlu Dežmanu ter njegovemu plodnemu raziskovanju in strokovnem delu v muzeju so kmalu po njegovi smrti, postavili doprni kip, ki danes stoji pred razstavnimi dvoranami v prvem nadstropju (PRAPROTNIK 2015: 262). Doprni kip je izdelan iz belega carrarskega marmorja, podstavek pa iz rdečerrjavega apnenca iz Dovžanove soteske (Voss 1890). V sredini podstavka je v zlatu upodobljen ostanek fosilne ribe *Palaeorhynchus deschmanni*, spodaj pa napis »Njegovo življenje je bilo posvečeno domu in znanosti«.

Karel Dežman je pred otvoritvijo muzeja in nekaj mesecev pred svojo smrtjo izdal knjižni vodnik po muzeju (DESCHMANN 1888), kjer predstavi tudi razstavne prostore in njihovo vsebino. Od dvoran in sob z naravoslovnimi razstavnimi zbirkami, za katere je namenjenih »le« pet strani vodnika (DESCHMANN 1888. HUDALES 2003: 72), je Dežman omenil sedem prostorov (BUFON 1971b: 193).

⁷⁷ Zbirka oligocenskih fosilov (verjetno predvsem rib) iz Zagorja ob Savi.

⁷⁸ Zbirka oligocenskih fosilov (predvsem polžev in koral) iz doline potoka Plaznica pri Podnartu.

Tabela 4: Predstavitev prostorov z naravoslovnimi vsebinami v muzeju leta 1888 (povzeto po Deschmannu, 1888).

Prostor	Vsebina razstavnih prostorov
Soba IX ⁷⁹	Botanične in entomološke zbirke: zbirka modelov sadja (jabolka, hruške, slive) Heinricha Arnoldija, zbirka modelov gob Heinricha Arnoldija ⁸⁰ , zbirke lesov – kranjske vrste ⁸¹ , lesovi iz Brazilije in Avstralije ⁸² , soba za herbarije (zaprta za javnost, ogled z dovoljenjem kustosa): Vsebuje herbarije ⁸³ Balthasarja Hacqueta, Karla Zoisa, Franca Hladnika, Žiga Grafa, Henrika Freyerja, Klemena Janše, Jurija Dollinerja, Nikomeda Rasterna, herbarijska zbirka Flora Germanica exsiccata ⁸⁴ Ludwiga Reichenbacha, herbarijska zbirka Flora exiccata Austro–Hungarica Antona Kerner von Marilauna ⁸⁵ , državni grb sestavljen iz delov žuželk, izdelal Ferdinand Schmidt, na ogled že leta 1831 ob otvoritvi v liceju.
Dvorana X	Vretenčarji: Sesalci in ptice Kranjske: 60 primerkov rogovja jelenov in rogljev gamsov, lobanja povodnega konja iz Afrike, skelet jamskega medveda iz Mokriške jame, lobanje jamskih medvedov iz Križne jame in Postojnske jame, različni vretenčarji in ptice (zbirka ptic).
Soba XI	Ptice in ribe: Velika vitrina za (manjše) vretenčarje in skelete.
Dvorana XII	Zbirka mehkužcev (konhilij): Hohenwartova zbirka konhilij, zbirka kopenskih in sladkovodnih mehkužcev Kranjske (podaril Ferdinand Schmidt).
Dvorana XIII	Kamnine, kapniki in okamnine (fosili): zbirka kranjskih kamnin (zbral Josef Trinker ⁸⁶), zbirka kapnikov iz kranjskih jam, zbirka aragonitov iz Ravenske jame, zbirka oligocenskih fosilov iz doline Plaznica (»Polschizagraben«) pri Podnartu (zbral Carl Pibrouz iz Kropce).
Soba XIV	Rude iz rudišč Kranjske: Rude iz rudišča pri Litiji, železove rude iz Gorenjske, podarila Kranjska industrijska družba, rude iz rudnika živega srebra Idrija, podarila cesarsko–kraljeva rudniška direkcija v Idriji.
Soba XV	Zoisova zbirka mineralov: Sistematično razporejena Zoisova zbirka mineralov, zbirka modelov kristalov Franza Zippe ⁸⁷ .

Pregled Dežmanovega opisa razstavnih prostorov še zdaleč ni tako natančen kot prvi vodnik Franca HOHENWARTA (1831). To odraža dejstvo, da je bilo že proti koncu 19. stoletja muzejsko naravoslovje nekoliko zapostavljeno.

⁷⁹ Razstavne dvorane so bile označene z rimskimi številkami, ki so bile tudi izpisane na podbojih vrat v posamezne prostore. To je ponekod razvidno iz arhivskih fotografij.

⁸⁰ Glej PUNGARŠEK & PILTAVER (2018), predstavitev zbirke modelov gob Heinricha Arnoldija.

⁸¹ Glej PRAPROTNIK (2015: 147–152), predstavitev lesov Pinterja.

⁸² Glej POROČILO (1885: 116), kjer piše: »od Tvrčke »bratje Faber« v Trstu dobili smo 50 kosov avstralskega lesa«.

⁸³ Glej PRAPROTNIK (2015), herbarijske zbirke Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

⁸⁴ Glej PRAPROTNIK (1995), predstavitev herbarijske zbirke Flora Germanica exsiccata.

⁸⁵ Del herbarija (12 zvezkov) je bil darilo Karla Dežmana, ki jih je muzej pridobil po njegovi smrti (POROČILO 1888: 144).

⁸⁶ Predvidevamo, da gre za Josefa Trinkerja (1815–1873), geologa in cesarsko–kraljevega predstojnika za rudarstvo na Kranjskem (rudarski glavar).

⁸⁷ Franz Xaver Maximilian Zippe (1791–1863), na Češkem rojeni mineralog poučeval je mineralogijo in kristalografijo na Dunaju (SEIDL *s. sod.*, 2009).

2.4.1. Alfonz Müllner in njegovo naravoslovje⁸⁸

Deželni odbor je že nekaj tednov po smrti Karla Dežmana za začasnega kustosa v muzeju imenoval upokojenega profesorja Alfonza (Alphonza) Müllnerja (1840–1918). Müllner se je izšolal v naravoslovnih smereh in je učiteljeval v nekaj avstrijskih mestih in Mariboru (BUFON 1971: 193). Leta 1888 se je ob upokojitvi preselil v Ljubljano (MAL 1931: 18; BUFON 1971: 193; CAPUDER 2013). Že v času službovanja v muzeju, ki ga je nastopil 8. aprila 1889 (POROČILO 1888), se je veliko bolj kot naravoslovju posvečal arheologiji. Že kmalu po nastopu službe je Müllner meseca maja 1889 odšel na Dunaj, kjer si je ogledal zbirke, predvsem pa inventarne knjige in drugo gradivo za izvedbo popisov predmetov v muzeju. Müllner v svojem poročilu, ohranjenem v arhivu, piše:

»Ponižno podpisani je od 24 – 29 p.m na Dunaju dvorne muzeje studiral inu organizacijo, inventare i.t.d. si ogledoval. Priloženi so formularji dunajskih inventarov za Prazgodovino A. za mineralogijo ino paleontologijo B. za zoologio C. inu za botaniko D. Ponižno podpisani misli da priskušnji odobreni formulari dunajskih muzej bi tudi popolnoma ustrezali potrebami Kranjs. Museja kdaj pravi da mu visokospoštovani deželni odbor blagoslovi dovoliti da se potrebni formularji za Inventura, Cataloge et. po izgledu priloženih dunajskih tiskati smejo.« (ARHIV 1889/ 33).

Podoben zapis o pripravi in izdelavi inventarnih knjig najdemo tudi v POROČILU (1888: 146), ki omenja, da je 11. maja 1889 deželni odbor za Kranjsko odobril predložene osnutke inventarnih knjig in njihov tisk. Tako je Deželni muzej prvič v svoji zgodovini pričel uporabljati inventarne knjige, za vsako področje svojo, in sicer po tri enake kopije: za kustosa, za zunanje sodelavce (raziskovalce in obiskovalce) in eno za deželni odbor.

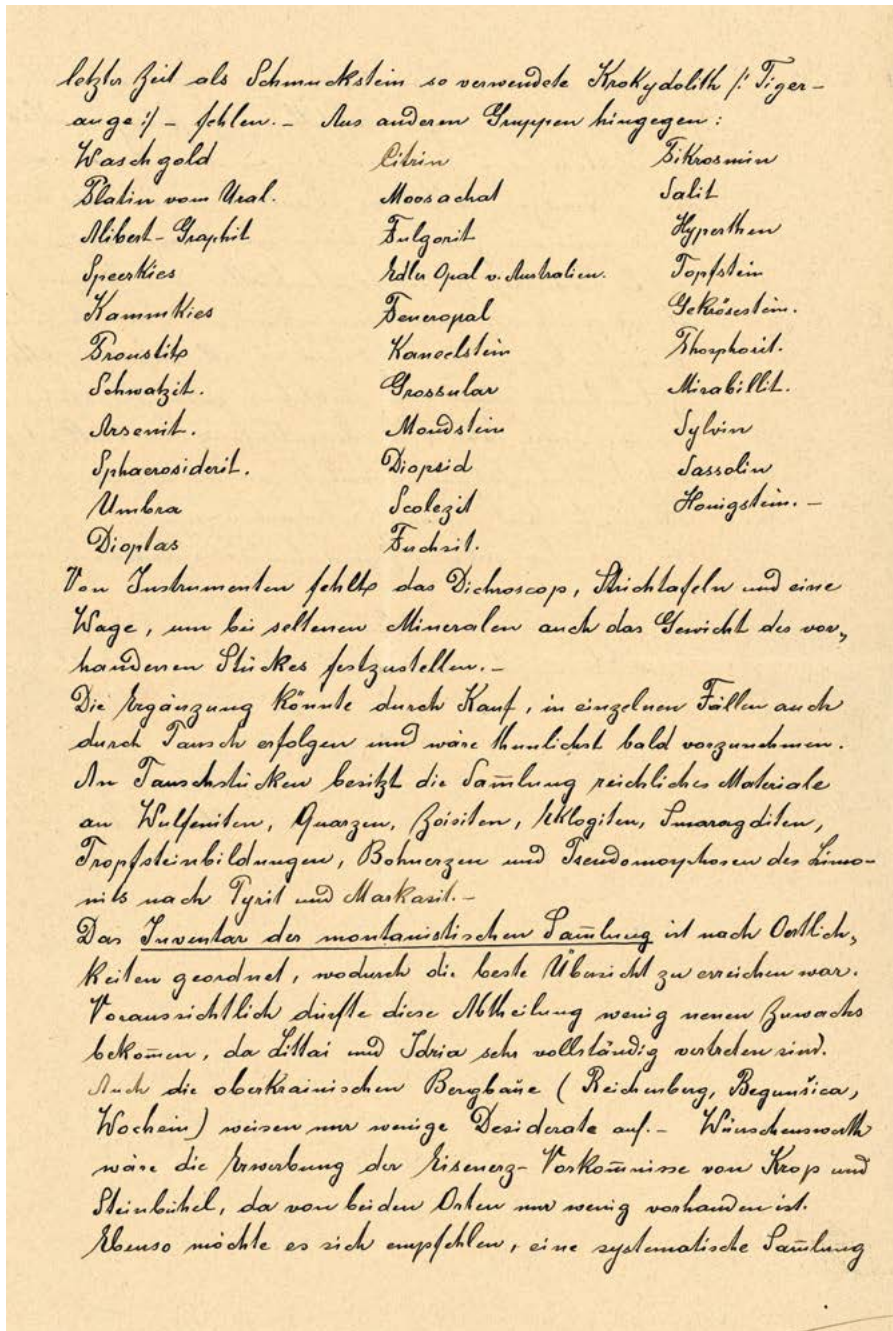
Alfonz Müllner je v muzeju začel izdajati tudi »svoj« časopis »Argo«⁸⁹ (ali daljše »Argo – Zeitschrift für krainische Landeskunde«) (MAL 1939: 21; REISP 1971: 51), ki je bil zasnovan podobno kot takratna revija Muzejskega društva »Mittheilungen des Museal-Vereins für Krain«. V Argu, ki je izhajal od leta 1892 do 1903 je objavljial tudi članke z naravoslovno tematiko, kot so ornitološke zanimivosti, poročila o mineralih, mahovih in rakah na Kranjskem (MÜLLNER 1893: 15), železovih rudah na Kranjskem (MÜLLNER 1895a: 1), o najdiščih kovinskih rud in premogov na Kranjskem (KRIŽNAR 2017c: 25–26), favni iz kranjskih jam (MÜLLNER 1897e, 111) ter seveda o podarjenih primerkih za muzejske naravoslovne zbirke (pod naslovom Pridobitve Kranjskega deželnega muzeja). Müllner je zaradi nesoglasji z deželnim odborom in nekaterimi muzejskimi sodelavci muzej zapustil leta 1903 in se preselil na Dunaj (MAL 1931: 18).

2.4.2. Naravoslovje v muzeju kustosa Müllnerja

Eden pglavitnih muzejskih sodelavcev je bil v času delovanja Müllnerja profesor naravoslovja Wilhelm Voss (1849–1895) (HOHENBÜHEL–HEUFLER 1885; GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 28). Voss je od leta 1890 do svoje prezgodnje smrti urejal geološke (predvsem mineraloške zbirke in zbirko rud), herbarije in nekatere druge zbirke. Delo v muzeju je opravljal zelo vestno, kar dokazujejo tudi dolga poročila o pregledu mineraloških zbirk (ARHIV 1890/ 67) in zbirk gob (ARHIV 1891/ 54) ter potrdila o opravljenem in plačanem pregledu herbarijev (ARHIV 1893/ 40, ARHIV 1894/ 43). Wilhelm Voss je bil tudi izredno produktiven pisec znanstvenih in strokovnih prispevkov v muzejskih revijah in šolskih letnih poročilih (GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 28; PETKOVŠEK & DUHOVNIK 2013). Največ se je ukvarjal z mikologijo, muzeju je prodal prvo zbirko kranjskih gob (*Micologia Carniolica*) na Slovenskem, ki jo je zbral sam (PUNGARŠEK & PILTAVER 2018: 5–7).

⁸⁸ Müllner je v muzeju deloval od leta 1889 do 1903.

⁸⁹ Revija Argo je dosegljiva na spletni platformi Digitalne knjižnice Slovenije – www.dlib.si.



Slika 15: Del poročila o pregledu in razvrščanju zbirke mineralov, ki ga je pripravil Wilhelm Voss. (ARHIV NMS, LETO 1890, ŠT. 67)

Figure 15: Part of report on a review and classification of the Museum's mineral collection prepared by Wilhelm Voss. (ARCHIVE NMS, YEAR 1890, NO. 67)

Pregled arhivskega gradiva je razkril, da je leta 1893 muzej obiskal hrvaški naravoslovec Spiridon Brusina (1845–1908) (BALABANIĆ 1993). S Simonom Robičem sta si ogledala muzejsko zbirko lupin mehkužcev in o njeni neurejenosti poročala tudi takratnemu deželnemu odboru (ARHIV 1893/ 64). Leto pred tem je Brusina v muzej poslal povpraševanje po zbirki fosilnih mehkužcev (ARHIV 1892/ 89, 1893/ 95), ki jih je preučeval (BRUSINA 1883). Sodelovanje Spiridona Brusine s kranjskim muzejem oziroma nekaterimi kranjskimi naravoslovci je bilo zelo plodno. Brusina je po Franu Erjavcu poimenoval rod *Erjavecia* in vrsto *Trochulus erjaveci* (kopenski polži), fosilnega polža *Micromelania freyeri* pa je posvetil Henriku Freyerju (BRUSINA 1897).

V nadaljevanju podajamo dogajanje na področju naravoslovja v muzeju, ki je zelo dobro dokumentirano v Poročilih o delovanju kranjskega deželne odbora (pod poglavjem Deželni muzej)⁹⁰. V omenjenih publikacijah so zabeležena tudi darila in nakupi mnogih naravoslovnih primerkov. Podajamo tudi nekatere navezujoče arhivske dokumente, ki omogočajo natančnejši vpogled v muzejsko naravoslovje na prehodu v 20. stoletje.

Tabela 5: Kronološki pregled izbranih zapisov o dogodkih in darovih v Deželni muzej za Kranjsko – Rudolfinum v zadnjem desetletju 19. stoletja.

Časovno obdobje in vir	Muzejski dogodki povezani z naravoslovjem (zbirke, postavitve, nakupi ali darila ⁹¹)
Od aprila do 31. avgusta 1889 (POROČILO 1888; ARHIV 1890/ 67)	Inventarizacija (popis primerkov) zooloških zbir ⁹² , ki so bile najboljše določene in urejene. Wilhelm Voss je uredil razstavno zbirko rud ⁹³ (t. i. »rudninsko zbirko«), uredil napise k primerkom (v slovenskem in nemškem jeziku). Tako se je dvorana z zbirkami rud odprla za javnost, dne 30. junija 1889. V zoološki zbirki ni skoraj nič rib in plazilcev, tudi razstavna entomološka zbirka ni urejena. Darila: Hinko Kavčič iz Razdrtega ⁹⁴ , rogovje severnega jelena (<i>Rangifer tarandus</i>) (zadržal je lastninsko pravico).
Od 1. septembra 1889 do 31. avgusta 1890 (POROČILO 1889, ARHIV 1890/ 67)	Inventarizirane (popisane) so bile: Zbirka rud (iz rudišč Litija, Idrija, Begunjščica in drugih; vsebuje 6323 primerkov v 3774 inventarnih enotah). Zoološka zbirka: sesalci (239 primerkov), ptiči (758 primerkov), okostja in gnezda (90 primerkov). Zbirke lesov (702 primerka) in semen oz. žit (401 primerek) ter modeli gob (372 primerkov) in sadja (jabolka 186 primerkov, hruške 148 primerkov in slive 58 primerkov) Darila: Frančišek Arko iz Spodnjega Logatca, eno divjo mačko (<i>Felis silvestris</i>). Guido Kraus, zgornja čeljustnica ribe žagarice. Gospa Lininger, okamneli odtis želve in školjke. Nakup: Čeljust jamskega medveda (<i>Ursus spelaeus</i>) iz Otoške jame.

⁹⁰ Ti dokumenti so večinoma dosegljivi tudi na spletni platformi Digitalne knjižnice Slovenije – www.DLIB.SI.

⁹¹ Navajamo izbrane podarjene naravoslovne predmete. Natančne sezname si lahko ogledate v posameznih virih – glej desni stolpec.

⁹² Verjetno je mišljena zbirka vretenčarjev.

⁹³ Katero zbirko je raziskal in obdelal Voss ni jasno. Po arhivskih zapiskih gre verjetno za mineraloško–montaniščno (rude) zbirko.

⁹⁴ V arhivu je bil odkrit dokument s prošnjo za vračilo ostanka rogovja – ARHIV NMS 1908 37.

Časovno obdobje in vir	Muzejski dogodki povezani z naravoslovjem (zbirke, postavitve, nakupi ali darila ⁹⁵)
Od 1. septembra 1890 do konca 1891 (POROČILO 1890; ARHIV 1890/ 127, 156, 1891/ 54)	Inventarizacija herbarijev (začetek 20. septembra 1890), ki jo je izvedel Wilhelm Voss. Februarja 1891 se uredijo zbirke gob (151 vrst), alg (121 vrst), lišajev (96 vrst), mahov, »jetrenjakov« (163 vrst) in praproti (37 vrst). Nadaljuje se inventarizacija in sestavljanje herbarija » <i>Herbarium carniolicum</i> «, ki je končano 16. novembra 1891, obsega 592 vrst. Herbarij velja za zelo popolnega. Darila: Dr. Jos. Račič iz Ljubljane, 30 vrst konhilij (110 primerkov), vse iz zapuščine njegovega brata monsignora Račiča. Princ Ernest Windischgrätz, sedem kosti jamskega medveda iz Loške jame (oz. Križna jama). Ribiško društvo iz Ljubljane, zbirko rib in rakov s Kranjske. Prepariral Ferdinand Schulz, eksponati so bili na razstavah na Dunaju in v Gorici. Viktor Hoffmann, močvirsko uharico (<i>Brachyotus palustris</i>), ustreljeno na Ljubljanskem barju. J. Jelašič, črnorepi kljunač (<i>Limosa aegocephala</i>), ustreljen 12. aprila 1891 na Ljubljanskem barju (redak na Kranjskem).
Leto 1892 (POROČILO 1892, ARHIV 1892, 64, 1893/ 40)	Inventarizacija splošnega muzejskega herbarija (t. i. »herbarium universale«) se opravi med januarjem in julijem 1892. Vsebuje 1034 rastlinskih vrst. Herbarij vsebuje primerke iz vse Evrope, zbirali pa so jih Hacquet, Karl Zois, Hladnik, Graf, Freyer, Janscha (Janša) ter mnogi drugi botaniki (De Bayr, Boinier, Heuffel, Hoppe, Josch, Koch, Kokeil, Köchel, Opiz, Pittoni, Rainer, Sauter, Sieber, Stur, Tommasini, Welwitsch in Winkler). Dopolnjuje se Kranjski herbarij (<i>Herbarium carniolicum</i>), ki vsebuje 598 vrst. Darila: Gospodična Stedry, zbirko praproti z Nove Zelandije v omarici iz cedrovega lesa. Neznani darovalec, hrbtenico mamuta (<i>Mammuthus primigenius</i>) (verjetno vretenca).
Leto 1893 (POROČILO 1893, ARHIV 1893/ 57)	Razvrščanje in urejanje herbarijev. Freyerjev herbarij naj se razvrsti v <i>Herbarium carniolicum</i> (kranjski herbarij) in <i>Herbarium universale</i> (splošni herbarij). Nakup: Naravoslovna zbirka Simona Robiča (po sklepu deželnega odbora, 28. aprila 1893). Zbirka vsebuje: Okamnine (fosile, 309 primerkov, nekaj kosti jamskega medveda), herbarije (2457 primerkov gob, mahov, lišajev, alg, praproti in drugo), konhilije (2739 primerkov polžev, 212 kranjskih vrst) in školjke (336 primerkov, 8 kranjskih vrst), žuželke (7300 vrst hroščev, od tega 1655 s Kranjske) in ravnokrilcev (61 vrst, od tega 28 kranjskih vrst) in 30 ptičjih okostij.
Leto 1894 (POROČILO 1894, ARHIV 1894/ 7, 19, 46, 49)	Predlog za odkup entomološke zbirke, herbarija in knjižnice znanstvenih spisov Franza (Franca) Micklitz ⁹⁶ iz Radovljice. Deželni odbor je na javni dražbi kupil Micklitzeve zbirke za 100 goldinarjev. Do prevzema so bile zbirke shranjene na krajnem sodišču v Radovljici. Odkup herbarija Valentina Plemla ⁹⁶ , ki je umrl 1875. Herbarij Plemla se je skupaj z omaro odkupil za 150 goldinarjev. Odkup herbarija gliv (<i>»Mycologia carniolica«</i>) Wilhelma Vossa, na osnovi prošnje kustosa Müllnerja. Urejanje Kranjskega in splošnega herbarija (izvaja W. Voss). V razstavne prostore postavljena miza z osmimi škatlami (skupaj 592 primerkov) metuljev iz zbirke Franza Micklitz. V razstavne prostore se je postavilo osem škatal hroščev iz zbirke Simona Robiča (z 900 vrstami). Darila: Schulze, inženir v Voloski, ribo morski mesec (<i>Mola mola</i>). F. Rupnik iz Radovljice, dva planinska zajca (<i>Lepus timidus</i>).
Leto 1895 (POROČILO 1895, ARHIV 1895/ 45)	April 1895 – Veliki potres v Ljubljani ⁹⁷ Dezinekcija zbirk Simona Robiča, z ogljikovim sulfidom. Darila: V. Vondraček, kaplan iz Šentjerneja, dva fosilna polža (<i>Pereiraia gervaisii</i>).

⁹⁵ Franz Micklitz (Franc Miklitz) (1821–1893), gozdarski upravitelj (»cesarsko–kraljevi nadgozdar«) zbiral je hrošče in metulje na Gorenjskem (okolica Radovljice). Entomološki material je pošiljal na Dunaj Ludwigu Ganglbauerju. Velik del Micklitzevih zbirk je bilo uničenih med 1. svetovno vojno (STAUT TURK 1974: 41–42, 1983: 32–33; PRAPROTNIK 2015: 236).

⁹⁶ Glej tudi PRAPROTNIK (2015: 232–248), vse o herbariju Valentina Plemla.

⁹⁷ Glej poglavje v tem delu – Muzej ob velikem ljubljanskem potresu.

Časovno obdobje in vir	Muzejski dogodki povezani z naravoslovjem (zbirke, postavitve, nakupi ali darila ⁹¹)
Leto 1896 (POROČILO 1896, ARHIV 1896/ 86, 9)	Nadaljevanje urejanja entomoloških zbirk Simona Robiča. Razstavitev njegovih kobilic in eksotičnih hroščev v dvorane (v dveh omaricah). Zbirko lupin Simona Robiča (2892 vrst, 20.000 primerkov) v avgustu in septembru 1896 pregleda in na novo določi Karol Moser ⁹⁸ iz Trsta. Pri tem so uporabili tudi izposojeno knjigo iz Tržaškega muzeja. Darila: A. Vertovec, pomorski poročnik, 209 školjk in koral iz Indijskega oceana (odprava okoli sveta na korveti »Aurora«).
Leto 1897 (POROČILO 1897a)	Nov potres 15. julija 1897 (glej poglavje v nadaljevanju) Darila: Dr. Holub z Dunaja, 21 rudnin in okamnin, 36 rastlin in sadežev, 24 živali in lobanj s potovanja po Afriki. Ivan Hribar, dijak, mamutov zob in kosti iz Primoreške jame na Moravskem. Nakupi: Jelenovo rogovje (<i>Cervus elaphus</i>), subfosilno, najdeno 3 metre globoko v mivki pri zgradbi Plavceve hiše na Starem trgu.
Od 1. oktobra 1897 do konca septembra 1898 (POROČILO 1897b, ARHIV 1898/ 66, 75, 76)	Odkup entomološke zbirke jamskih hroščev Josefa Severja ⁹⁹ , za zbirko so plačali 160 goldinarjev. Pri odkupu so postavili pogoj, da mora zbirka biti urejena, kot dogovorjeno (pogoj postavil Oto Detela ¹⁰⁰). Urejanje herbarijev v muzeju sta opravila Alfonz Paulin in Maks Klemenčič (vsak je dobil po 15 goldinarjev plačila, avgusta 1898) Darila: Baron Liechtenberg, hijeno. Kanonik Sušnik, planinskega zajca iz Sorice.
Od 1. oktobra 1898 do konca septembra 1899 (POROČILO 1898)	Darila: Dečman, velik fosilni zob morskega psa iz okolice Kamnika. P. Zeschko, samca in samico velikega žagarja (<i>Mergus serrator</i>), v jesenskem perju. Franc Cerar iz Blagovice, odlomke bakrovega kršca (halkopirita) iz svojega rudnika.
1. oktobra 1899 do konca septembra 1900 (POROČILO 1899, ARHIV 1900/ 94, 98)	V zbirki rudnin so bile očiščene vse omare in primerki oprani. Odkupljene so entomološke zbirke (hrošči in druge žuželke) in zbirka lupin mehkužcev Nikolaja Hoffmanna ¹⁰¹ , ki jih je zbral 50 let. V zbirki je sto zelo redkih vrst, skupaj 10.000 primerkov. Darila: Dr. Conwentz iz Gdanska (»Dancig«), 15 primerkov jantarja iz »vzhodnega morja« (Baltskega morja).
1. oktobra 1900 do konca septembra 1901 (POROČILO 1900, ARHIV 1901/ 103)	Darila: Alfonz Paulin podari dva fascikla herbarija » <i>Flora exsiccata Carniolica</i> « skupaj z besedili. Herbarij ob podpori deželnega odbora nabira skupaj z J. Armičem, R. Justinom, K. Mulleyem in H. Roblekom. Knez Hugo Windischgrätz, velikega rečnega raka iz Unice pri Planinskem gradu, 31 dkg težkega.
1. oktobra 1901 do konca septembra 1902 (POROČILO 1901, ARHIV 1901/ 103)	Čez poletje so se pregledali herbariji, zaradi škodljivcev. Darila: Knez Auersperg, 36 rib s Kranjske, ki so bile na ribji razstavi na Dunaju.

⁹⁸ Ludwig Karl Moser (1845–1918), naravoslovec, speleolog in arheolog (glej tudi FLEGO & RUPEL 2008).

⁹⁹ O Josefu Severju je znano, da je zbral kranjske jamske hrošče in objavil nekaj vprašljivih člankov na to temo v reviji *Entomologischer Anzeiger* (leta 1913, kot profesor v New Yorku, ZDA) (STAUT TURK 1974: 50, 1983: 37).

¹⁰⁰ Oto (Oton) plemeniti Detela (1891–1908) je bil Kranjski deželni glavar.

¹⁰¹ Glej tudi STAUT TURK (1983: 30) in NOVAK (1988: 63).

86

Štev. 8024.

Deželni odbor sprejel je profesorja dok. K. Moser-ja iz Trsta, da uredi zbirko Konhilij v kullažnjem Deželnem muzeji proti nagradi v vrednosti 300 gl. , Koji prvo polovico izplačati mu je Redar v celoti prične, ostalo polovico pa po dovršeni ureditvi.

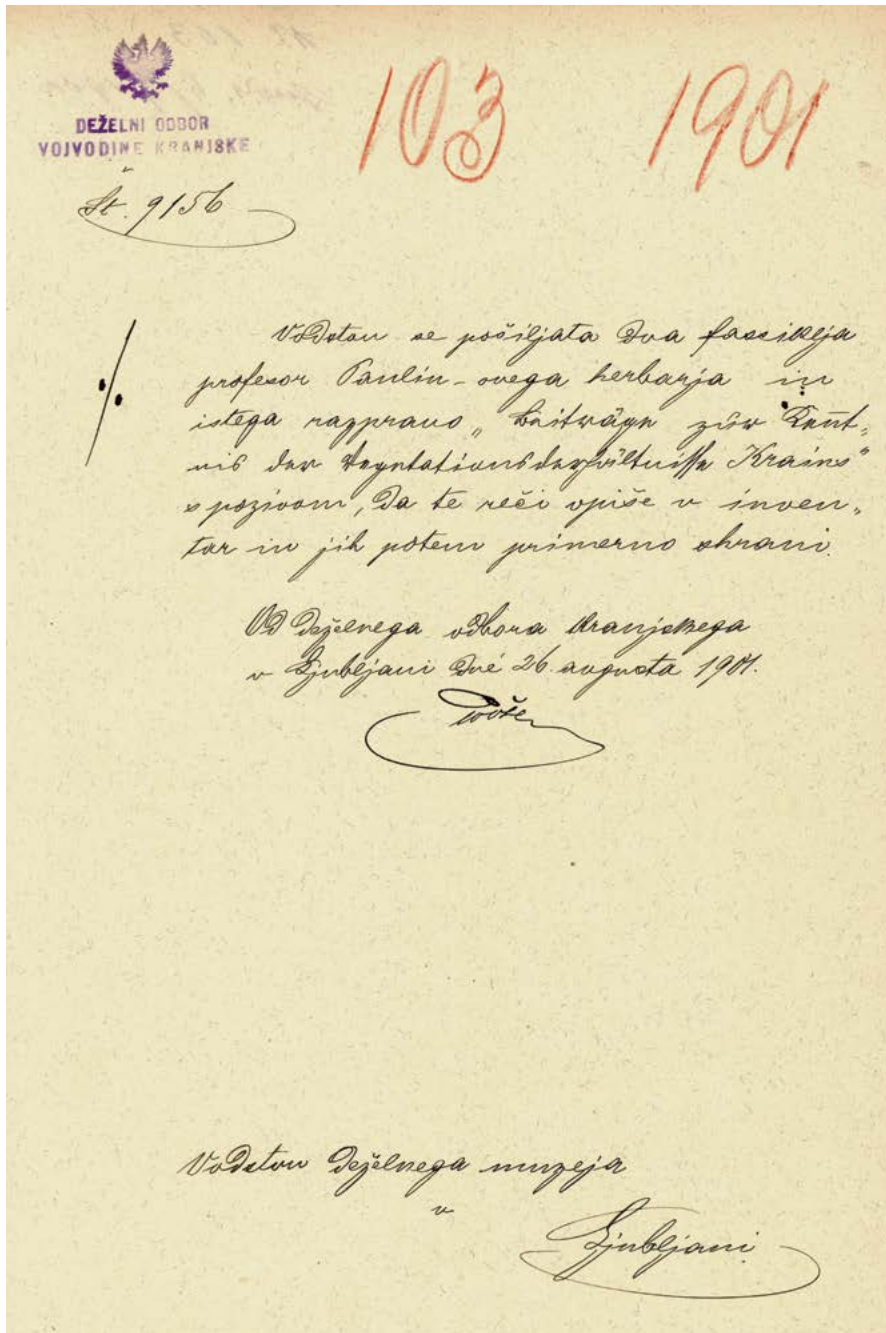
Glede na to, da je imenovani razpisno uveljavljeno uveljavljeno uveljavljeno uveljavljeno uveljavljeno, se deželni blagajnici naroča, da mu izplača na postovno listilo, vamo polovico znesek 150 gl. /: jeden sto petdeset goldinarjev /: iz muzejskega razpisa kot prvo polovico progajene nagrade.

Kranjski deželni odbor
v Ljubljani dne 24. julija 1896. l.

Deželni blagajnici
Ljubljani

Slika 16: Dovoljenje za urejanje muzejske zbirke konhilij, ki ga je Kranjski deželni zbor leta 1896 izdal Karlu Moserju iz Trsta. (ARHIV NMS, LETO 1896, ŠT. 86)

Figure 16: Official approval for working with the Museum's collection of shells issued in 1896 by the Provincial Council for Carniola to Karl Moser from Trieste. (ARCHIVE NMS, YEAR 1896, NO. 86)



Slika 17: Dopis o dveh fasciklih herbarija Alfonza Paulina, ki ju je Kranjski deželni zbor predal muzeju. (ARHIV NMS, LETO 1901, ŠT. 103)

Figure 17: A letter accompanying two folders of the herbarium by Alfonz Paulin which the Provincial Council for Carniola sent to the Museum. (ARCHIVE NMS, YEAR 1901, NO. 103)

2.4.3. Muzej ob velikem ljubljanskem potresu

Največjo preizkušnjo je nova muzejska stavba doživela 14. aprila 1895 ob t.i. velikem ljubljanskem potresu. Stavbo muzeja, zgrajeno v novorenesančnem slogu, ki je bila zasedena že sedmo leto, so pred tem večkrat stresali šibki predpotresni sunki (MÜLLNER 1895b; STARE 1991). O poškodbah na stavbi, predvsem pa v muzejskih hodnikih in sobah ter razstavnih zbirkah, je poročal takratni kustos MÜLLNER (1895b). Po potresu sta se znanstveno delo in delo na zbirkah ustavila, muzej pa je bil do jeseni 1895 zaprt. Tudi ogled razstavnih zbirk pogosto ni bil mogoč. Muzej se je odprl za muzejske delavce takoj, ko so bili prostori in razstavne dvorane »le količkaj pristopne« (POROČILO 1895: 224). Za obiskovalce pa je bil muzej odprt šele septembra 1896 (POROČILO 1896: 250).

V obsežnem poročilu se je v glavnem osredotočil Alfonz Müllner na arheološke in kulturno-zgodovinske predmete, omenil pa je tudi naravoslovne eksponate. O poškodbah na naravoslovnih predmetih v geološki razstavnih zbirkah v pritličju je zapisal (MÜLLNER 1895):

»Slabše je nasproti ležečem mineraloškem–geološkem oddelku. Tu so mineralije in petrofakti streseni s polic zbrani na dnu omar, ali pa so prebili, kot npr. amonit in nekatere druge rudnine, steklene police in se prosto skotalili po dvorani. Skoraj nobena kamenina ni več na svojem mestu.« (prevod STARE 1991: 25, po MÜLLNER 1895b). Podobno je bilo tudi v zoološki razstavnih zbirkah:

»Ribe in amfibije so skupaj s preparati v špiritu in razbitimi okostji živali, neka neurejena masa. Konhilije so se mestoma nakopičile na dnu omar, potem ko so popadale s polic, kakor bi ležale na domačem morskem dnu. Najbolje so katastrofo prestali na širokih ploščicah pritrjeni ptiči in sesalci, čeprav bo treba tudi tem popraviti marsikatero poškodbo.« (prevod STARE 1991: 26, po MÜLLNER 1895b).

O škodi pri potresu poročajo tudi v poročilu Kranjskega deželnega odbora: »Ugonobljenih je približno 40 domačih dvoživk in 43 rib. Najhuje je poškodovana zbirka konhilij (školjk). Tukaj je na večih mestih prava zmes hišic in školjk. Po naključju je bila ta zbirka odmenjena, da se 1895. leta znova uredi, razvrsti in inventira, kajti nahaja se morebiti uže 50 let v enem in istem stanju.« (POROČILO 1895: 224). Iz zapisanega je razvidno, da je bila zbirka lupin mehkužcev slabo vzdrževana in neurejena že pred potresom. Nekoliko drugače je bilo z »rudninsko« zbirko: »Istotako kakor konhilije je zmešana tudi rudninska zbirka. Tudi ta se mora zopet urediti; vsekakor pa bode delo tukaj bistveno olajšano s tem, ker so vse reči s številkami zaznamovane ter se torej s pomočjo inventara, kjer so vpisana najdišča, zopet morejo postaviti na svoje mesto« (POROČILO 1895, 224).

Najbolje Müllnerjev oziroma takratni odnos do naravoslovnih predmetov ali naravoslovja na splošno pove njegov odstavek (predvsem zadnji stavek): »Naravno bi prišli pri potresu v nevarnost le predmeti iz gline in stekla. Mineralije, konhilije, bron in predmeti iz drugih kovin, lesa, blago in podobno, ni lahko poškodovati. Ribe in reptili v kozarcih s špiritom so lahko domačljivi in ne pomenijo veliko« (prevod STARE 1991: 26, po MÜLLNER 1895b).

O poškodbah na muzejski stavbi so poročali tudi nekateri takratni časopisi, med prvimi Slovenski narod. Po potresu si je muzej ogledal tudi cesar Franc Jožef I., ki se je začudil poškodbam (PAULIN 1895: 46).

Dve leti kasneje, 15. julija 1897, je Ljubljano ponovno prizadel manjši potres. Tudi ta je povzročil nekaj škode na konhilijah ter uničil nekaj primerkov v posodah z alkoholom (POROČILO 1897: 166).



Slika 18: Posledice potresa leta 1895: doprnsni kip Karla Dežmana leži na tleh. Fotografijo hrani NMS.

Figure 18: Aftermath of the 1895 earthquake, with the bust of Karel Dežman lying on the ground. Photo archived of NMS.

2.4.4. Vsestranski preparator in ornitolog Ferdinand Schulz

Ferdinand Schulz se je rodil leta 1849 v Šentjernejcu na Dolenjskem. Čeprav je bil izučen za trgovca, se je po končanem vojaškem roku leta 1875 zaposlil v muzeju (STAUT TURK 1974: 60–61; DULAR 2003: 68–69; STUDEN 2003: 12; BUFON 2013b; ARHIV 1875/ 8), kjer je začasa svojega delovanja tudi stanoval (STUDEN 2003: 12). Že kmalu ga je Karel Dežman izkoristil in izučil za odličnega terenskega sodelavca in zoološkega preparatorja¹⁰². Terensko delo ni bilo naravoslovno usmerjeno, saj je izkopaval predvsem arheološka najdišča, med njimi tudi kolišča na Ljubljanskem barju, kjer se je srečal s subfosilnimi ostanki favne in flore. Kot muzejski preparator¹⁰³ je v celotnem obdobju prepariral veliko primerkov, od tega 800 primerkov za muzej (BUFON 2013). Da je bil Schulz dober preparator živali (dermoplastik) govori tudi poročilo (POROČILO 1887: 142). O večini prepariranja Ferdinanda Schulza priča tudi nagrada za preparacijo razstavljenih rib na Svetovni razstavi v Parizu¹⁰⁴, kjer je prejel bronasto svetinjo, medtem ko je deželni muzej dobil celo »grand prix« (SLOVENEK 1900). Vse razstavljene ribe iz Pariza, pa naj bi po določenih deželnega odbora pripadale muzeju (ARHIV 1900/ 118).

Po Dežmanovi smrti je zaradi preparacije primerkov, ki niso bili last muzeja, prišel tudi v navzkrižje z Alfonsom Müllnerjem (ARHIV 1889/ 79). Kasneje, leta 1903, je Schulz za nekaj časa prevzel celo vodenje muzeja kot začasni skrbnik muzejskih poslov (PETRU 1971: 24; STUDEN 2003: 12). Po skoraj petnajstih letih dela v muzeju so ga leta 1898 povišali v muzejskega asistenta, toda še vedno je opravljal številna druga dela (ARHIV 1889/ 25). Schulz je svoje naravoslovno znanje oziroma dobro poznavanje kranjskih ptic objavil v nekaj svojih preglednih ornitoloških člankih ob koncu stoletja (SCHULTZ 1890; SCHULTZ 1895; VREZEC 2017). Schultz se je upokojil 30. aprila 1909, na njegovo mesto pa je bil nastavljen preparator Fran Dobovšek (ARHIV 1909/ 16). Izvrsten preparator in tudi ornitolog Ferdinand Schulz je umrl leta 1936 (MAL 1931: 18).

2.5. Muzej in naravoslovje v prvem desetletju 20. stoletja

Z odhodom Alfonza Müllnerja je vodenje in skrbništvo nad muzejem med poletjem 1903 in začetkom 1905 prevzel omenjeni Schulz (MAL 1931: 18; PETRU 1971: 24; STUDEN 2003: 12). Pred predajo so opravili uradni zapisnik zbirke (ARHIV 1904/ 27), med katerimi so tudi naravoslovne zbirke (predvsem razstavne). Iz zapisnika je razvidno, da so bile nekatere zbirke urejene, nekatere neinventarizirane ali celo zaprte za javnost. Tako so ugotovili¹⁰⁵: » Zbirka školjk je urejena po inventarnih številkah in se je pregledala kos za kosom. Robičeva zbirka ni inventirana in je zaprti omari. (...) Od zbirke rib se je pokvarilo več predmetov ob potresu in je radi tega odstranilo (...) Pri zbirki četveronožnih živali se ni opazilo nedostatkov, istotako ne pri zbirki tičjih gnezd in jajc. (...) Zbirka lesovja je uredi. (...) Glede mineralov in montanistične zbirke se pripomne sledeče; V dvorani št. XIII. se nahajajo v dveh omarah (št. 12–25) okamenine, ki niso urejene. (...) Zbirka mineralij v razstavnih dvoranih št. XIV in XV, obsega do 4000 tekočih števil, predmetov pa je mnogo več, ...Št. 3931 (demant v vrednosti 18 gl. na kupljen v l. 1891) se ni našel. (...) V sobi št. VIII se nahajajo sledeče naravoznanske zbirke: a.) splošni herbarij; b.) zbirka gliv prof. Vosa; c.) zbirka mahov, (...) e.) herbarij Dolliner (...) i.) herbarium Carniolicum (Paulin x sum.) j.) zbirka mahov in gliv Robičeva; k.) herbarium Tomasini« (ARHIV 1904/ 27).

¹⁰² Schultz je bil preparator živali (izdelava dermoplastik) in verjetno tudi fosilnih kosti, izdeloval je replike iz mavca (kopistika) (POROČILA 1886: 118), izvajal paleontološka, predvsem pa arheološka izkopavanja.

¹⁰³ Schulz je pridobil naziv »preparator« leta 1880 (SLOVENEK 1880).

¹⁰⁴ Exposition Universelle 1900. Trajala od 14. aprila do 12. novembra 1900.

¹⁰⁵ Navajamo zgolj izbrane odstavke zapisnika.

Vodenje muzeja je po Schulzu februarja 1905 prevzel arheolog Walter (Schmid) Šmid¹⁰⁶ (1875–1951), prvi nenaravoslovec, kar se je odražalo tudi v vodenju (MAL 1931: 18; PETRU 1971: 25; HUDALES 2003: 78). Šmid je ravnateljval do sredine leta 1909, ko ga je nasledil umetnostni zgodovinar Josip Mantuani (1860–1933), ki je vodil muzej do leta 1924 (MAL 1931: 19; PETRU 1971: 25; HUDALES 2003: 78). Z ravnateljstvom omenjenih se je okrnilo tudi naravoslovje v muzeju, saj so posvečali večjo pozornost drugim smerem, od etnografije in arheologije do umetnostne zgodovine (HUDALES 2003: 78; JEZERNIK 2011).

V času Šmidovega in Mantuanijevega vodenja muzeja je upadlo tudi darovanje naravoslovnih primerkov (ARHIV 1905/ 60, 1906/ 48) oziroma njihovo dokumentiranje (izdelave seznamov).

2.5.1. Gvidon Sajovic, od prostovoljca do kustosa

Naravoslovno delovanje v muzeju je oživil profesor prirodoslovja Gvidon Sajovic (1883–1920) (DOLAR 1921: 50–51; MANTUANI 1923: 48–49; BUFON 1971: 193; GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 31). Sajovic je bil kljub svojemu slabemu zdravju izjemno požrtvovalen in delaven (DOLAR 1921, 50). Njegovo izjemno naravoslovno delovanje je predstavil takratni muzejski ravnatelj Josip MANTUANI (1923: 48–52). Sajovic je bil do svoje smrti tudi redni pisec naravoslovnih prispevkov v revije Muzejskega društva za Kranjsko (SAJOVIC 1915). Največ je deloval na področjih herpetologije, ornitologije in malakologije (SAJOVIC 1908; SKET 2008: 8), čeprav je objavljaj tudi iz geoloških in botaničnih ved (MANTUANI 1923; STAUT TURK 1974: 57–59; GOSAR & PETKOVŠEK 1982: 31).

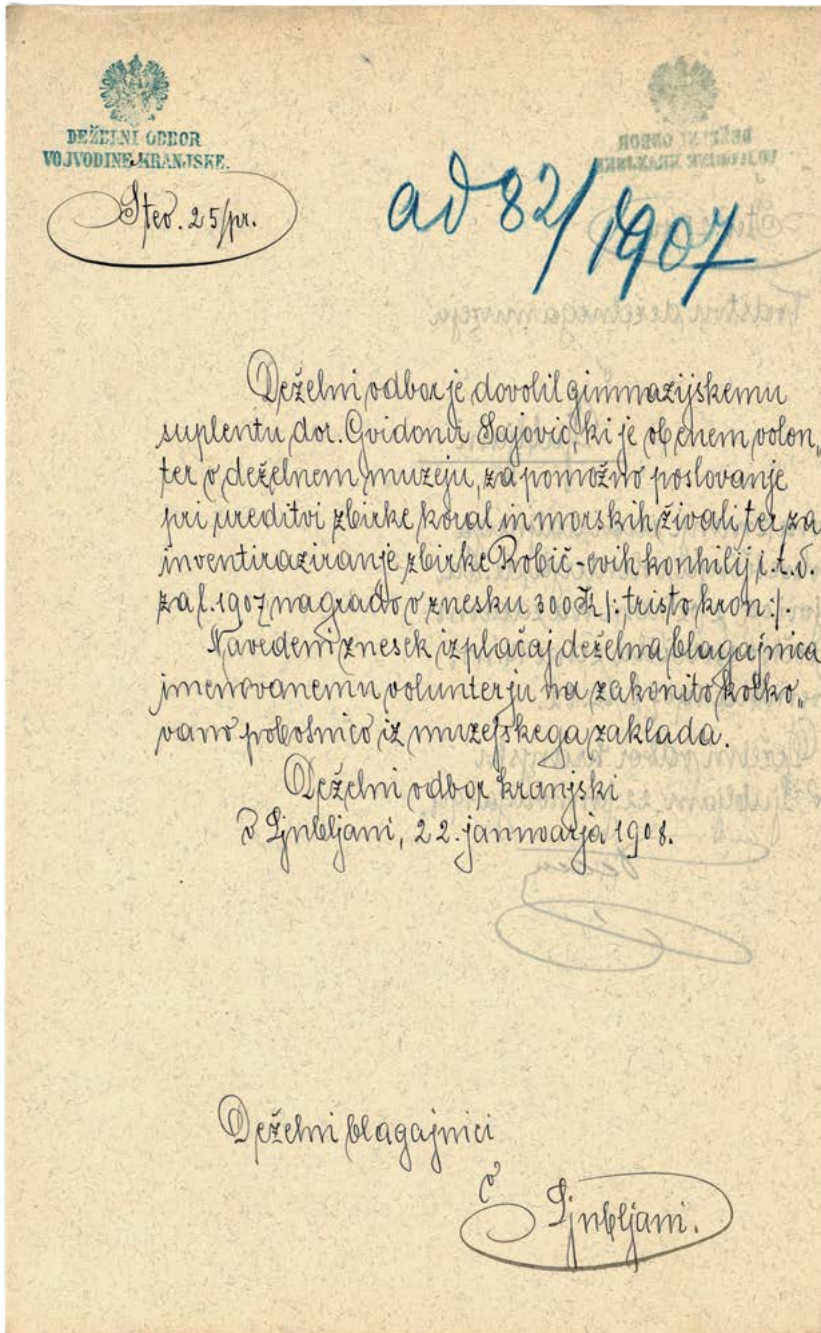
V Deželnem muzeju za Kranjsko Rudolfinum je Gvidon Sajovic od februarja 1907 najprej deloval kot prostovoljec z dovoljenjem deželnega odbora (ARHIV 1907/ 27), kmalu pa ga je vodstvo predlagalo za provizoričnega adjutanta¹⁰⁷ (ARHIV 1907/ 63). Sajovicu je bilo v letu 1909 dovoljeno opravljati muzejsko delo šest ur na teden, po eno uro na dan, brez nedelj (ARHIV 1909/ 13). Iz arhivskega gradiva je razvidno, da je delo opravljal dokaj suvereno in samostojno in se redno podpisoval pod dokumente. V letu 1910 je Gvidon Sajovic že na seznamu zaposlenih v muzeju kot asistent (ARHIV 1910/ 110).

Sajovic se je v muzeju takoj lotil urejanja naravoslovnih zbirk od Robičeve zbirke mehkužcev (SAJOVIC 1908, ARHIV 1907/ 82), do zbirk modelov sadja, herbarijev in drugih. O muzejskem naravoslovnem delovanju je redno pisal v »Poročilih o prirodopisnem oddelku«. V njih je natančno popisal svoje stike z drugimi naravoslovci, prirodoslovna predavanja, ekskurzije in seveda stanje zbirk (ARHIV 1910/ 334, 1911/ 709, 1911/ 125, 1912/ 1245, 1915/ 96, 1916/ 642). Od leta 1912 do 1915 se je na Kranjskem izvajal t. i. »kačji lov« (zatiranje strupenih kač na Kranjskem), o čemer priča zajetna arhivska dokumentacija¹⁰⁸, ki jo je urejal in spremljal Sajovic (ARHIV 1913/ 138, 1913/ 441, 1914/ 311, 1915/ 95a). Hkrati je Sajovic lahko temeljito preučil herpetofavno Kranjske (SAJOVIC 1913b; STAUT TURK 1974: 57) in pripravil ključ za ločevanje strupenih in nestrupenih kač (SAJOVIC 1913a: 122–124). Gvidon Sajovic je v muzeju deloval trinajst let in je muzejsko naravoslovje zapustil v dobrem stanju. Zaradi pešanja zdravja je Sajovic muzejsko službo končal 30. septembra 1916, ko ga je nadomestila Angela Piskernik (ARHIV 1916/ 439). Na področju entomologije je pogosto sodeloval tudi z muzejskim preparatorjem in fotografom ter entomologom Franom Dobovškom.

¹⁰⁶ Uporabljamo slovensko različico njegovega priimka.

¹⁰⁷ Naziv je verjetno mišljen kot začasni svetovalec ali pribočnik.

¹⁰⁸ Tukaj navajamo le nekaj dokumentov. Arhivska dokumentacija obsega posamezna poročila o ulovu in številu kač za posamezne občine, in sicer za obdobje od leta 1912 do 1914.



Slika 19: Odobritev plačila Gvidonu Sajovicu za urejanje zbirke koral in morskih živali ter zbirke mehkužcev Simona Robiča. (ARHIV NMS, LETO 1907, ŠT. 82)

Figure 19: Approval of a payment to Gvidon Sajovic for arranging collections of corals and marine animals, and the collection of molluscs of Simon Robič. (ARCHIVE NMS, YEAR 1907, NO. 82)

2.5.2. Fran Dobovšek, muzejski preparator, fotograf in entomolog

Fran Dobovšek (1876–1915) je svojo muzejsko pot začel z izpitom (praktikumom) za preparatorja, ki ga je leta 1908 opravil v dvornem naravoslovnem muzeju na Dunaju (MANTUANI & SAJOVIC 1915; STAUT TURK 1974: 46). Z majem 1909 (po upokojitvi Ferdinanda Schulza) je dobil službo kot preparator v takratnem ljubljanskem muzeju (ARHIV 1909/ 16). V muzeju je bil pripravljen izvajati mnoge naloge, bil je zelo spreten in večšč (MANTUANI & SAJOVIC 1915: 242), med drugim je obvladoval »moderno dermoplastiko« in izdelovanje replik iz mavca. O kvaliteti Dobovškovega dela pričajo tudi nekateri arhivski dokumenti, saj smo zasledili številne prošnje za izdelavo dermoplastik.

Izkazal se je tudi kot dober fotograf, ki je spretno fotografiral muzejske predmete (SEIDL 1912¹⁰⁹; Kos 2014: 37). Fotografske izkušnje je redno izpopolnjeval tudi na terenu. Ob vsem delu v muzeju je bil Fran Dobovšek zadolžen tudi za lov na ptice, saj je prek deželnega odbora prejemal dovoljenja oziroma orožni list ter lovsko karto (ARHIV 1910/ 48, 1911/ 679). Tako je Dobovšek dobil pravico, da sme v znanstvene namene streljati in loviti ptice vsake vrste po vsem Kranjskem (ARHIV 1911/ 679).

¹⁰⁹ Fotografija spodnje čeljustnice pleistocenskega širokočelnega losa *Cervalces latifrons*.



Slika 20: Muzejski preparator in fotograf Fran Dobovšek, je za muzej zbiral tudi različne žuželke. Fotografijo hrani NMS.

Figure 20: Fran Dobovšek, a taxidermist and photographer of the Museum also collected various insects for the Museum. Photo archived by NMS.

Poleg preparatorskega dela je bil tudi naravoslovec, ki se je še pred zaposlitvijo v muzeju veliko posvečal entomologiji, predvsem metuljem (STAUT TURK 1974: 46). Muzej je pridobil¹¹⁰ tudi Dobovškovo entomološko zbirko, ki obsega približno 4000 primerkov zbranih med letoma 1900 in 1915 (STAUT TURK 1974: 46; ČERNILA 2003: 36). Za metulje sta ga navdušila slovenska ljubiteljska entomologa Anton Bulovec (1869–1930) in Ivan Hafner (1867–1947) (STAUT TURK 1974; SKET 2008: 8–9), ki je po prerani Dobovškovi smrti leta 1915 tudi obdelal in združil obe zbirki, muzejsko in zasebno Dobovškovo (MANTUANI & SAJOVIC 1915: 242–243; STAUT TURK 1974: 44). Metulje je Dobovšek raziskoval po celotni Kranjski ter ob tem odkril mnogo novih najdišč in vrst za Kranjsko. Metulje je nabiral in iskal celo med vojno, kjer je bil nastanjen v Bosni (MANTUANI & SAJOVIC 1915: 243). Dobovšek je poleg metuljev muzeju daroval še nekaj zanimivih plazilcev, kot je progasta belouška (*Natrix natrix persa*), kraška kuščarica (*Podarcis melisellensis*) in črnopikčasta kuščarica (*Algyroides nigropunctatus*); vse so bile med leti 1908 in 1912 prvič odkrite na Kranjskem (MANTUANI & SAJOVIC 1915: 244; STAUT TURK 1974: 47–48).

Dobovšek je v začetku leta 1908 za 100 kron prodal muzeju svojo zbirko kranjskih metuljev (ARHIV 1907/ 90). V letih 1910 in 1911 je izvedel vrsto terenskih potovanj po Vipavski dolini, Triglavskem pogorju, pod in na Begunjsčici ter na Črni prsti in Nanosu, kjer je zbiral predvsem žuželke (ARHIV 1910/ 154, 155, 192, 193, 194, 246, 1911/ 389). Vse omenjene muzejske dokumente in sezname nabranih vrst je pregledal in podpisal¹¹¹ tudi takratni glavni muzejski naravoslovec Gvidon Sajovic.

Med prvo svetovno vojno je bil po smrti Frana Dobovška leta 1917 odkupljen še preostali del entomološke zbirke (ARHIV 1917/ 541, 1917/ 543, 1917/ 545, 1917/ 558). Cenitev Dobovškove zbirke metuljev (ARHIV 1917/ 543) je opravil že omenjeni Anton Bulovec, prav tako zbiralec metuljev (STAUT TURK 1974: 45–46; STAUT TURK 1983: 34).

2.5.3. Naravoslovna muzejska korespondenca v času Sajovica

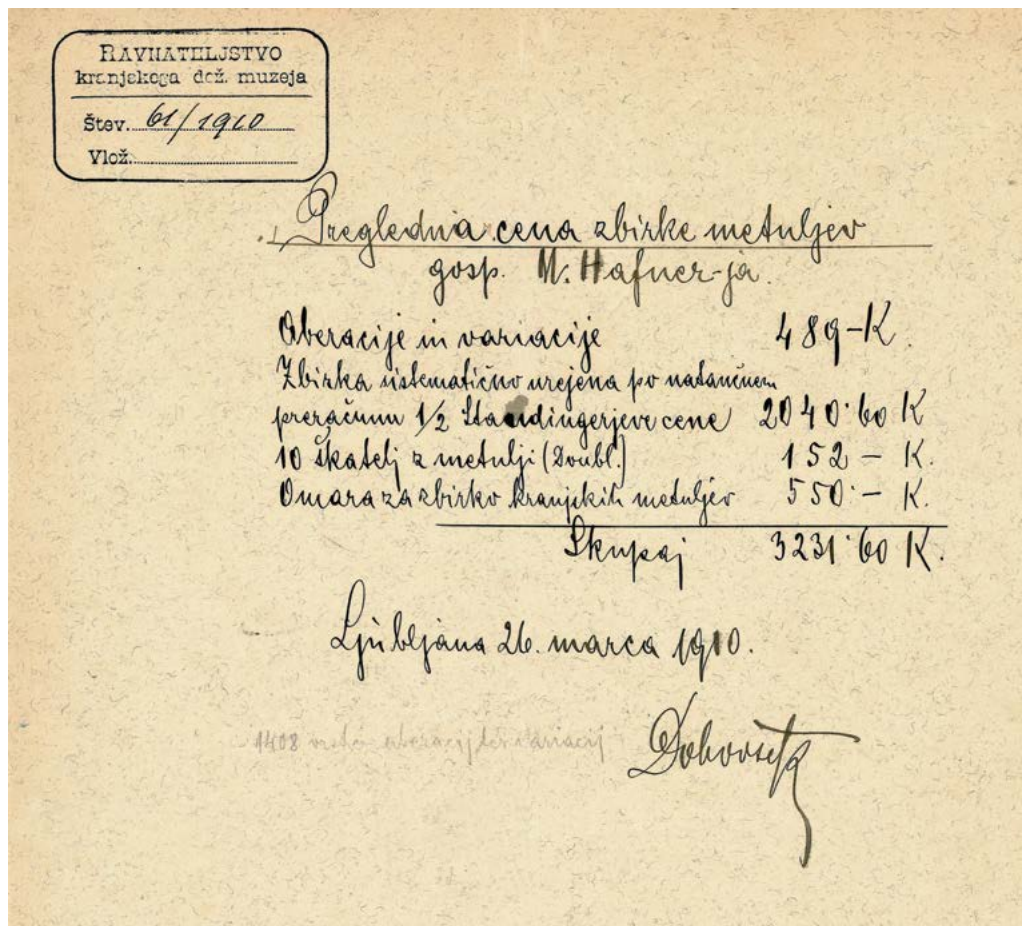
Naravoslovno sodelovanje, od dopisovanja, izmenjave primerkov do strokovne korespondence se je nadaljevalo tudi med delovanjem Gvidona Sajovica. Iz arhivskih dokumentov je razvidno, da je potekalo na vseh naravoslovnih področjih. Ker je Sajovic sam veliko preučeval plazilce, je navezal stike z nekaterimi takratnimi evropskimi herpetologi¹¹². Dolgoletno in plodno sodelovanje je Sajovic ustvaril z avstrijskim herpetologom in entomologom Franzem Wernerjem (1867–1939) (MAIDL s sod. 1940). Werner in Sajovic sta si dopisovala predvsem o kačah (ARHIV 1910/ 232, 1912/ 1089, 1912/ 796, 1913/ 155, 1918/ 328) in kuščaricah, med drugim tudi o črnopikčasti kuščarici (*Algyroides nigropunctatus*) (ARHIV 1911/ 304). Drugi herpetolog je bil Georg Veith (1875–1925), ki je raziskoval predvsem plazilce Balkana (EISELT 1951, HAPP & MILDNER, 2003, GOSTENTSCHNIGG 2018: 54–55). Sajovic je Veithu pisal o kranjskih kačah, ko je bil ta nastanjen v Bilečo (nemško Bilek) v Hercegovini (ARHIV 1913/ 56, 156). Lorenz Müller (1886–1963) priznani nemški herpetolog, je muzeju poslal prošnjo za primerke živih kač (ARHIV 1914/ 310, 274), ki jo je nato Sajovic poslal naprej svojim »lovcem« (ARHIV 1914/ 228, 233).

V herpetološkem pogledu je dobrodošla tudi dokumentacija, ki obravnava zbirko Egidia (Egid) Schreiberja (1836–1913) (ARHIV 1914/ 93, 129). Februarja 1914 se je ponudila priložnost

¹¹⁰ Verjetno je Dobovšek vse zbirke metuljev prodal muzeju. Glej tudi arhivski dokument ARHIV NMS, LETO 1907, ŠT. 90.

¹¹¹ Pod sezname, ki jih je pripravil Fran Dobovšek, se je Gvidon Sajovic podpisal zgolj z »Vidi« in občasno datum pregleda.

¹¹² Glej tudi letno poročilo Gvidona Sajovica za leto 1914 (ARHIV 1914/ 96).



Slika 21: Ocenitev entomološke zbirke metuljev Mateja Hafnerja, ki jo je opravi Fran Dobovšek. (ARHIV NMS, LETO 1910, ŠT. 61)

Figure 21: An evaluation of Mate Hafner's butterfly collection done by Fran Dobovšek. (ARCHIVE NMS, YEAR 1910, NO. 61)

za odkup nekaterih delov zbirke, ki si jo je ogledal tudi Gvidon Sajovic v Gorici. Med drugim Sajovic v poročilu piše: »V smislu odloka visokega deželnega odbora vojvodine Kranjske v Ljubljani se je podal podpisani 7. t. m. v Gorico v svrhu nakupa kranjskih herpetoloških objektov iz znanstvene zbirke profesorja dr. Egid. Schreiberja. Ko je ta dospel tjekaj, je zvedel, da se je prav ta dan odločila vdova pokojnega znanstvenika prodati celotno zbirko dunajskemu dvornemu muzeju. (...) Po prijaznem posredovanju c. kr. realčnega profesorja Ferd. Seidla je izjemoma lastnica znanstvene zbirke dovolila, da je smel izbrati podpisani v svrhu nakupa dublet, nekatere za Kranjsko važne vrste, ki mu jih je odstopila po primerno nizki ceni¹¹³« (ARHIV 1914/ 126).

¹¹³ V nadaljevanju poročila Sajovic našteje vrste, ki so jih odkupili za deželni muzej.

Na področju ornitologije je sodelovanje s Sajovicem potekalo bolj v smislu preparacije podarjenih ptic, kot je na primer prošnja za izmenjavo primerkov ujed z Josipom Bučarjem (1876–1951), profesorjem na gimnaziji v Kranju¹¹⁴ (ARHIV 1910/ 139). Podobnih dopisov je ohranjenih še več, tudi za izmenjavo sesalcev.

Botanično sodelovanje je še eno od Sajovičevih področij, kjer se je dopisoval. Med botaničnimi dopisniki je bil Anton Topitz (1857–1948), učitelj in botanik iz St. Nikolaju ob Donavi v Zgornji Avstriji (ARHIV 1913/ 996, 1914/ 578, 591, 623). Glede slovenskih imen za gobe je Sajovicu pisal tudi Ivan Macher (1857–1919), v Škofji Loki rojeni profesor prirodopisa in pisec naravoslovnih učbenikov (STAUT TURK 1974: 38–39; ŠLEBINGER 2013). Sajovic mu je v kratki korespondenci posredoval nekaj slovenskih imen gob (ARHIV 1911/ 605); zanimive so nekatere njegove pripombe: »Preje jih nisem mogel ugotoviti, pa tudi v naslednjih vrsticah označena, po Vossu, mi posebno ne ugajajo. *Agaricus pantherinus* – pantarjeva platnica. *Agaricus oreades* – nagelnova platnica. Za »*Gaester coliformic*« nisem nikjer dobil slovenskega imena.« (ARHIV 1911/ 605).

Muzej je leta 1910 ob ponudbi notarja Mateja (Mate) Hafnerja (1865–1946) odkupil njegovo entomološko zbirko (zbirko metuljev)¹¹⁵. Mate Hafner je bil ljubiteljski entomolog, ki je zbiral po celotni Kranjski (STAUT TURK 1974: 43–44, 1983: 33; NOVAK 1988: 62) od leta 1890 pa do smrti (ČERNILA 2003: 36). Celotna korespondenca z muzejem (posebej ravnateljem Mantuanijem) je obsežna (ARHIV 1910/ 61, 1911/ 28, 1912/ 4, 193), zanimivo pa je, da je finančno oceno zbirke Hafnerjeve entomološke zbirke pripravil muzejski preparator in entomolog Fran Dobovšek (ARHIV 1910/ 61).

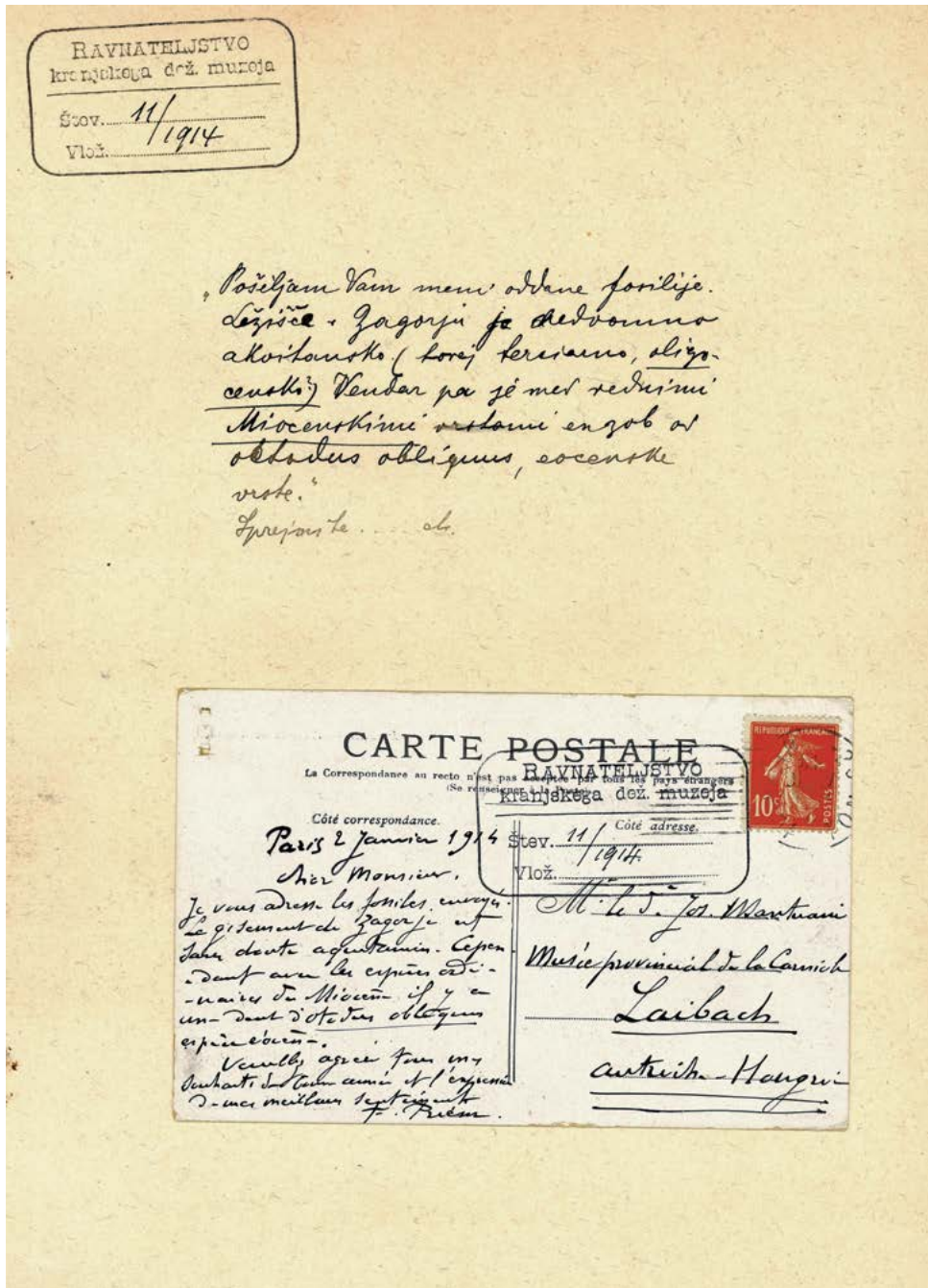
Pred 1. svetovno vojno je bilo presenetljivo veliko dopisovanja s področja geologije, med sodelavci in dopisniki pa so nekateri takratni priznani geologi, mineralogi in paleontologi. Kratko pismo o najdbi kristala fluorita (ARHIV 1911/ 707) je leta 1911 iz Idrije poslal Kajetan Stranetzky (1879–1918), profesor na idrijski realki, drugače pa mineralog in geolog (SAVNIK 1956: 165; BUFON 2013a). Med mineralogi je bil dopisnik tudi Rudolf Scharizer (1859–1935) iz graškega muzeja Joanneum (PERTLIK 2007). V pismu se navezuje na primerek kristalov vivianita (ARHIV 1911/ 607). Z mineralogijo se je ukvarjal tudi Mijo (Mišo) Krišpatić (1851–1926), ki je bil takrat ravnatelj mineraloško–petrografskega oddelka Narodnega muzeja v Zagrebu (GETLIHER 1993). Sajovic in Krišpatić sta si izmenjala nekaj pisem z geološko vsebino (ARHIV 1911/ 200, 226). Gvidon Sajovic je občasno sodeloval tudi s paleontologom iz graškega deželnega muzeja Joanneum (nemško Landesmuseum Joanneum) Vinzenzem Hilberom (1853–1931) (HUBMANN 2005). Hilbert je pomagal pri določevanju nekaterih fosilov in se zanimal za primerke fosilnih vretenčarjev iz Zasavja (ARHIV 1909/ 24, 1917/ 207). Med posamezno korespondenco smo zasledili tudi graškega paleontologa Franca Heritscha¹¹⁶ (1882–1945) (ARHIV 1917/ 175).

Redni sodelavec in korespondent je bil tudi paleontolog Othenio Abel (1875–1946). Othenio Abel je bil pionir paleobiologije, sicer pa je poučeval paleontologijo na Dunaju. Kranjski fosili mu niso bili neznani, saj je opisal že ostanke fosilnih sesalcev iz premogokopov pri Motniku (KRIŽNAR 2010, 2012c). Med letoma 1910 in 1914 je potekala korespondenca, saj je Abel določeval nekatere primerke kosti fosilnih sesalcev, kar dokazujejo ohranjena pisma iz muzejskih arhivov (ARHIV 1911/ 606, 1914/ 422, 808, 830). V korespondenci zasledimo, da je Othenio Abel pomagal pri določevanju ledenodobnega pralosa *Praealces* aff. *gallicus* (= *Cervalces gallicus*) iz viške opekarne pri Ljubljani (SEIDL 1912; RAKOVEC 1954; KRIŽNAR & PLASKAN 2017: 12–14) ter nekaterih drugih določitev fosilnih vretenčarjev (ARHIV 1914/ 422).

¹¹⁴ Josip Bučar (1876–1951), je bil v času dopisovanja (leta 1910) še profesor zgodovine na Kranjski gimnaziji.

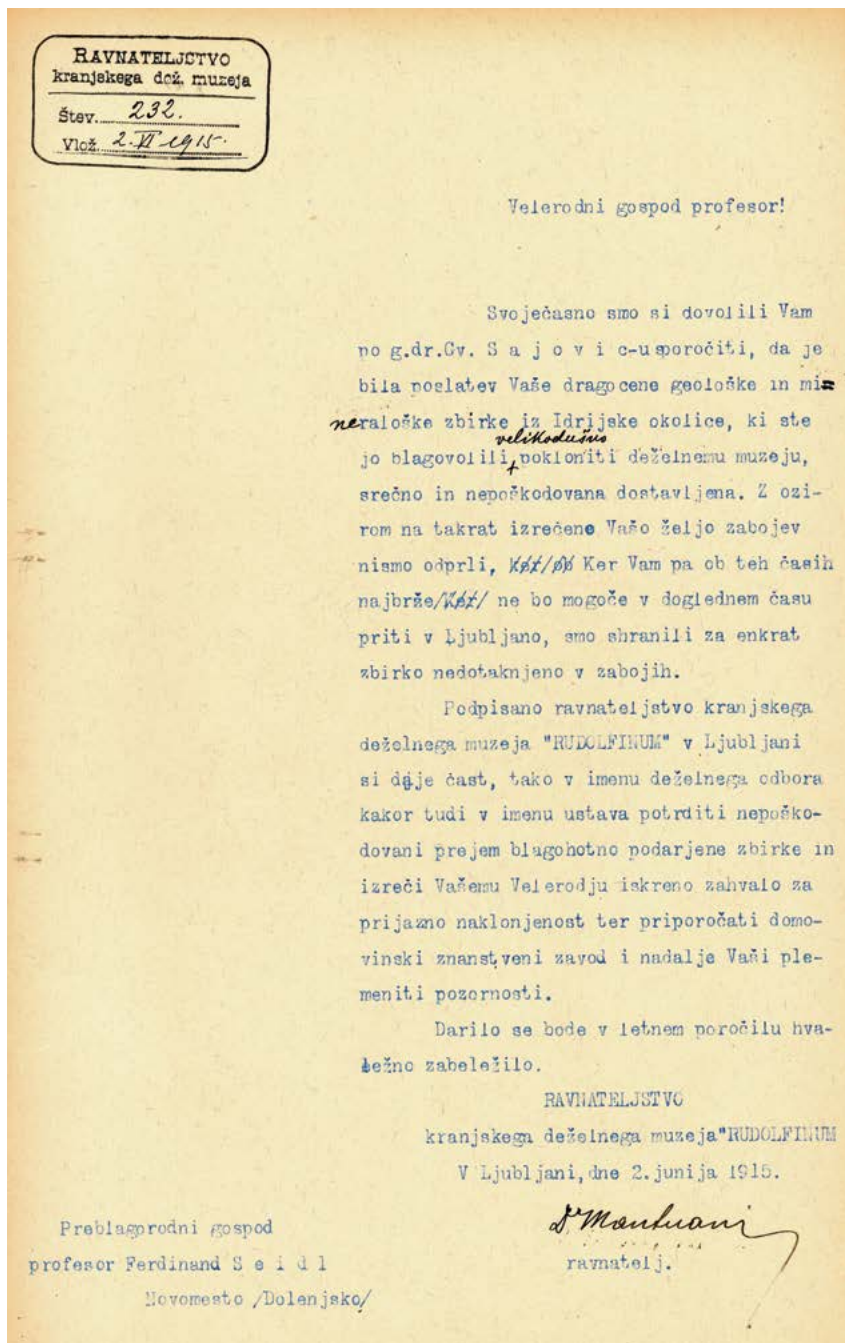
¹¹⁵ Danes je v Prirodoslovnem muzeju Slovenije shranjenih enajst škatel v prvotni ureditvi s približno tisoč primerki (glej ČERNILA 2003: 36).

¹¹⁶ Glej tudi HUBMANN 2005.



Slika 22: Dopisnica francoskega paleontologa Fernanda Priema, o zobeh fosilnih morskih psov iz Zasavja. (ARHIV NMS, LETO 1914, ŠT. 11)

Figure 22: Correspondence of the French palaeontologist Fernando Priem, about the teeth of fossil sharks from Zasavje. (ARCHIVE NMS, YEAR 1914, NO. 11)



Slika 23: Dopis muzejskega vodstva Ferdinandu Seidlu o prispetju njegove geološke zbirke v muzej. (ARHIV NMS, LETO 1915, ŠT. 232)

Figure 23: Letter from the Museum management to Ferdinand Seidl confirming the arrival of his geological collection. (ARCHIVE NMS, YEAR 1915, NO. 232)

Korespondenco z Otheniom Abelom je imel tudi kasnejši kustos Fran Kos (ARHIV 1928/ 384, 1929/ 308), ko je raziskoval subfosilne lobanje psov s kolišč na Ljubljanskem barju.

Obsežna korespondenca je bila pred drugim desetletjem vzpostavljena tudi s francoskim paleontologom Fernandom Priemom (1857–1919). Priem je bil takrat priznan poznavalec in raziskovalec fosilnih rib in zob morskih psov (PRIEM 1908, 1912) ter je pomagal pri določevanju zbirke fosilnih zob morskih psov iz Zasavja (ARHIV 1913/ 1110, 581, 580, 1914/ 11, 96). Zanimivo je, da je primerke v Pariz Priemu poslal Karl Hinterlechner (ARHIV 1912/ 96), ko je bil še zaposlen na Državnem geološkem zavodu na Dunaju (BRENČIČ 2014).

Deželni muzej je sodeloval tudi z Muzejem srpske zemlje (danes Prirodnjački muzej) oziroma z njegovimi kustosi. Med njimi je bil tudi geolog Petar Pavlović¹¹⁷ (1864–1938) (PANTIĆ & VASIĆ 1997), ki je v Ljubljano poslal zbirko mehkužcev v zamenjavo s kranjskimi primerki (ARHIV 1912/ 80). Drugi naravoslovec iz Muzeja srpske zemlje, ki je sodeloval z ljubljanskim deželnim muzejem je bil botanik Živojin Jurišić (1863–1921). Muzeju je podaril prek 50 knjig in separatov o naravoslovnih temah iz Srbije (ARHIV 1911/ 332).

2.5.4. Muzej in njegovo naravoslovje med 1. svetovno vojno

Prva svetovna vojna (od konca julija 1914 do novembra 1918) je zelo vplivala na delovanje Deželnega muzeja za Kranjsko. Že kmalu po začetku vojne, konec julija 1914, so prekinili vse terenske dejavnosti in ga tudi delno zaprli (MAHNIČ 2018: 91) oziroma je bil za javnost odprt zgolj ob nedeljah med 10. in 12. uro ali za najavljene skupine med delavniki (KOS 2014: 35). Takratni ravnatelj Josip Mantuani se je soočal z različnimi problemi, od varovanja in varnosti zbirk, do morebitne evakuacije, na katero se je maja 1915 dobro pripravil (KOS 2014: 37). Med vojno je bilo v muzeju tudi zelo mrzlo, saj je primanjkovalo premoga za kurjavo¹¹⁸ (KOS 2014: 41), tako da mnogi zaposleni niso zmogli opravljati rednega dela (PRAPROTNIK 2015: 331).

Leta 1914 in 1915 so bili poleg ravnatelja v muzeju zaposleni še Josip Mal, Gvido Sajovic, Ivan Žibert, Fran Dobovšek, Albin Šenk in Ana Kušar ter občasno Marija Mantuani¹¹⁹, Ana Schiffrer pa kot prostovoljka. Od naravoslovcev sta bila torej takrat v muzeju prisotna Gvido Sajovic in Fran Dobovšek, sicer zadolžen za fotografiranje in prepariranje (KOS 2014: 37). Fran Dobovšek je moral že konec avgusta 1914 zapustiti muzej in se pridružiti vojski (ARHIV 1914/ 651). Namesto njega je na pomoč pri preparaciji (izdelavi dermoplastik) priskočil Viktor Herfort (ARHIV 1914/ 723). Herfort je dobil odobritev zaposlitve v muzeju od februarja 1917 (ARHIV 1917/ 77), kjer je čistil herbarije, opravljal pa je tudi »kočljivejše prepariranje lepidopterske in koleopterske favne« (ARHIV 1917/ 180).¹²⁰

Ob nenadni izgubi preparatorja in fotografa Dobovška (umrl je 2. oktobra 1915) je nastala vrzel¹²¹. Gvidon Sajovic je v letnem poročilu za 1915 ob smrti Dobovška zapisal, da je muzej predvsem pa muzejsko naravoslovje z njim izgubilo »vrlega nabiratelja in poznavatelja kranjske favne« (ARHIV 1916/ 642). Malo pred tem je konec septembra 1916 tudi Gvidon Sajovic začasno zapustil muzej (ARHIV 1916/ 439; PRAPROTNIK 2015: 331). Kljub hudim finančnim razmeram je muzej še vedno zaposloval, med drugimi tudi naravoslovko in botaničarko Angelo Piskernik (1886–1967); njeno prošnjo so potrdili 2. septembra 1916 (PRAPROTNIK 2015: 326–339; KOS 2014: 38). V novo službo je prišla štirinajst dni kasneje, medtem pa je Deželni odbor vojvodine

¹¹⁷ Pavlović je raziskoval predvsem fosilne in recentne mehkužce Srbije.

¹¹⁸ Centralna kurjava je bila v muzej napeljana leta 1912 (PETRU 1971: 25).

¹¹⁹ Žena Josipa Mantuanijai je občasno pomagala v muzeju.

¹²⁰ Glej tudi poglavje v tem delu o Viktorju Herfortu.

¹²¹ Glej poglavje v tem delu – Fran Dobovšek, muzejski preparator, fotograf in entomolog.

Kranjske odločil, da bo prevzela naravoslovni oddelek. Kot piše PRAPROTNIK (2015: 332) je bila Angela Piskernik med vojnim časom strokovno avtonomna in je pri svojem delu imela ustvarjalno in znanstveno svobodo. Urejala ni samo herbarijskih zbirk, ampak ob pomoči preparatorja Herforta tudi druge naravoslovne zbirke kot so zbirke rib, dvoživk in plazilcev (ARHIV 1918/ 182).

Kljub pretresom med vojno so muzej in njegovi sodelavci nadaljevali z raziskovanjem in pisanjem za revijo Carniola. Tako je Gvido Sajovic še vedno pisal o pticah (ornitološki zapiski) na Kranjskem (SAJOVIC 1917).

V zadnjih mesecih vojne je Deželni odbor na seji 24. avgusta 1918 sklenil novo ureditev muzeja. Delovanje muzeja naj bi potekalo v treh skupinah, deljenih na Kulturnozgodovinsko, Knjižnico z arhivom ter Naravoslovno skupino. Vodenje naravoslovne so zaupali Angeli Piskernik (ARHIV 1918/ 466; KOS 2014: 35; PRAPROTNIK 2015: 332). Obsegala je mineraloške, paleontološke, botanične in zoološke zbirke, kar je razbrati iz dopisa, ki ga je muzej prejel 5. septembra 1918 (ARHIV 1918/ 466).

2.6. Muzej in naravoslovje med obema vojnama

Konec prve svetovne vojne po razpadu Avstro–Ogrske države in ustanovitvi Kraljevine SHS je bil velik pretres tudi za Deželni muzej za Kranjsko–Rudolfinum. Treba je bilo preučiti domet in delokrog nekdanjega muzeja in na novo določiti status (ARHIV 1920/ 32) in vlogo edinega modernega muzeja na področju takratne Slovenije (KOS 2016a: 241, 2016b: 16; MAHNIČ 2018: 92). Celoten proces z zapleteno administrativno spremembo je trajal tri leta, ko je muzej bil podržavljen oziroma je postal državna last (KOS 2016a: 241). Celoten proces pod ravnanjem Josipom Mantuanijem je bil zaključen sredi leta 1920 (PETRU 1971: 25; KOS 2016a: 223). Kasneje istega leta je ravnateljstvo muzeja za Deželni muzej za Kranjsko – Rudolfinum predlagalo nov naziv, in sicer Narodni muzej (MAL 1931: 19; PETRU 1971: 25; KOS 2016a: 223). V letu 1924 (1. oktobra 1924) je bil ob upokojitvi Josipa Mantuanija imenovan nov ravnatelj, zgodovinar Josip Mal (1884–1978) (MAL 1931: 19; PETRU 1971: 25).

Deželni muzej za Kranjsko je bil vse od svoje ustanovitve do leta 1919 edina znanstvena ustanova na Slovenskem, torej tempelj znanosti (JEZERNIK 2011: 21). Kljub temu pa se je po prvi svetovni vojni pričel proces ustanavljanja in osamosvajanja od Narodnega muzeja, t. i. specializiranih muzejev, kot so Etnografski muzej (1923), Narodna galerija (1933), Mestni muzej (1935) in nazadnje Prirodoslovni muzej (1944)¹²² (KASTELIC 1950: 196).

Z ustanovitvijo Univerze v Ljubljani¹²³ se je to razmerje nekoliko spremenilo tudi na področju naravoslovja. Muzej je že od vsega začetka delovanja sodeloval z novo nastajajočimi fakultetami in njihovimi oddelki in jim pomagal pri izobraževalnih procesih (KOS 2016a: 227). Sodelovanje muzeja na vseh področjih je bilo zgledno ter urejeno in se je nadaljevalo, čeprav je muzeju primanjkovalo zaposlenih (KOS 2016a: 228). Leta 1925 sta se muzeje in univerza ponovno pogovarjala o sodelovanju (ARHIV 1925/ 386). Ravnatelj Mal je takratnemu rektorju Karlu Hinterlechnerju, odgovoril da podpira tesno sodelovanje obeh institucij, hkrati pa je opozoril, da je muzej samostojna znanstvena ustanova, ki ima tudi lastne težnje, cilje in potrebe (ARHIV 1925/ 500).

Tudi na naravoslovnem področju je muzej s stani Zoološkega inštituta (pod vodstvom Jovana Hadžija) prejel prošnjo za pomoč za dostopnost do naravoslovnih zbirk in verjetno tudi uporabo določenih muzejskih prostorov (ARHIV 1920/ 43, 78). Ob tem je Jovan Hadži tudi vprašal muzej, če lahko kakorkoli pomaga s odvečnimi naravoslovnimi primerki, da lahko opremijo in uredijo svoje zbirke (ARHIV 1920/ 78).

¹²² Glej poglavje v tem delu – Borba za osamosvojitve muzejskega naravoslovja.

¹²³ Uradni naziv je bil Univerza Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani (do leta 1929).

UNIVERZITETNI SVET
v LJUBLJANI.

Št. 188.

Ravnateljstvu muzeja

RAVNATELJSTVO
kranjskega dež. muzeja

v

Ljubljani.

Štev. 42/1920
Vloč. 17. I.

Po predlogu g. prof. Hadžija bo zoološki inštitut moral biti v neposredni stiki: s zoološkim oddelkom muzeja, vsled česar želi imenovani g. profesor, da se v proračunu za l. 1920/21. vstavijo zadostne postavke za obrat muzejskega zoološkega oddelka v Ljubljani. Po njegovi sodbi bi spadalo semkaj sledeče:

- 1.) kustos zoološkega oddelka v muzeju (VIII. čin. razr.)
- 2.) popolnjevanje in urejevanje muzejske zbirke 4.500 K
- 3.) vzdrževanje muzejske zbirke ... 5.000 "
- 4.) potovanje v faunistične svrhe.. 5.000 "
- 5.) pisarniške in male potrebščine 500 "

Blagovolite sprejeti to sporočilo na znanje in ukreniti, da bo proračun za muzej vseboval te postavke. Razmerje med inštitutom in muzejem boste natanko mogli določiti, kakor hitro bo prof. Hadži stalno v Ljubljani.

V Ljubljani, dne 16. februarja 1920.

Poslovodja Univ. Sveta:



Rauvojz

Slika 24: Pismo o sodelovanju Zoološkega inštituta (Univerze v Ljubljani) z muzejem, ki ga je predlagal Jovana Hadžija. (ARHIV NMS, LETO 1920, št. 43)

Figure 24: Letter on the cooperation between the Zoological Institute (University of Ljubljana) and the Museum, at the suggestion of Jovan Hadži. (ARCHIVE NMS, YEAR 1920, NO. 43)

V medvojnem času je naravoslovje na Slovenskem hitro napredovalo. Leta 1926 je bil ustanovljen Ornitološki zavod v Ljubljani¹²⁴ (ARHIV 1926/ 456, 469; GREGORI 2009), pri čemer je sodeloval tudi Narodni muzej. Za ustanovitev podobnega »zavoda« je leta 1923 dal pobudo Janko Ponebšek (ARHIV 1923/ 628), kar je podprlo tudi vodstvo Oddelka za prosveto in vere pri takratni Pokrajinski upravi za Slovenijo (ARHIV 1924/ 23), ki je zapisalo: »da bi se kot prva stopnja državnega ornitološkega zavoda ustanovila ornitološka opazovalnica«. Muzej je sodeloval s svojim predstavnikom (delegatom) v kuratoriju zavoda (ARHIV 1926/ 529) katerega predstavnik je postal Fran Kos (ARHIV 1926/ 658). Za ustanovitev Ornitološkega zavoda so pred tem iz Zagreba (Zavod za primijenjenu zoologiju – ornitologijski odio in Hrvatska ornitološka centrala) pridobil smernice delovanja in statute podobnih ustanov (ARHIV 1926/ 316).

Druga naravoslovna ustanova, ki se je sredi aprila 1934 osamosvojila, je bilo Prirodoslovno društvo. Odcepilo se je od Muzejskega društva, kjer je pred tem delovalo kot Prirodoslovna sekcija (ARHIV 1934/ 250; MAL 1939: 23). Prirodoslovno društvo je še vedno sodelovalo z muzejem, kar dokazujejo tudi nekateri arhivski zapisi (ARHIV 1934/ 371, 372). V podporo Prirodoslovnemu društvu je muzejski ravnatelj Josip Mal zapisal: »da bo vedno s prav posebnim veseljem skušalo ustreči in podpreti (...) s cilji našega muzeja kot domoznanskega zavoda, ki mu je namen razkazovati in v svojih zbirkah dostojno prikazovati našo domovino tudi v prirodopisnem ozirku«. (ARHIV 1934/ 372).

2.6.1. Od prenov do vodnika

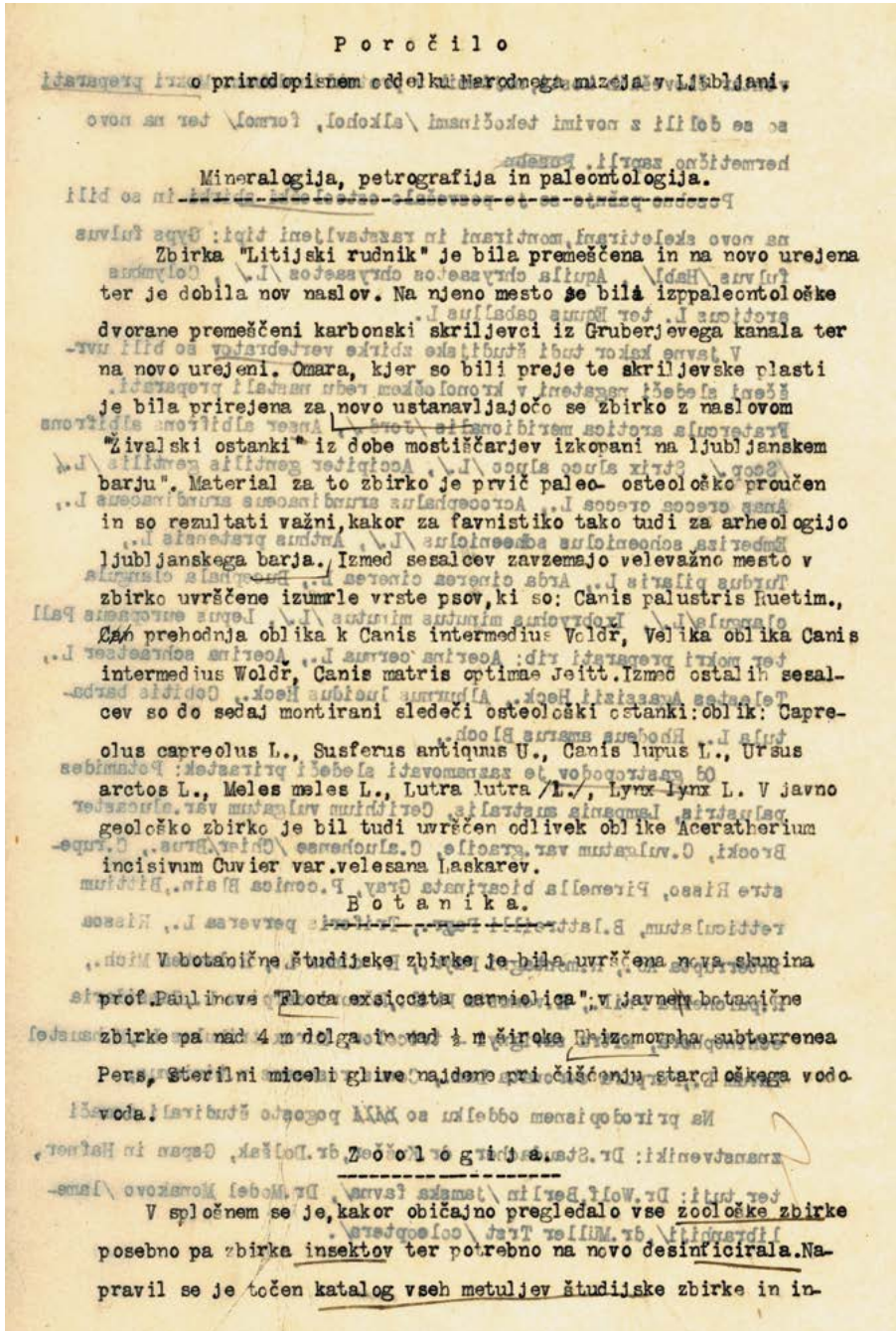
Na področju naravoslovja je bilo v času med obema vojnama kar nekaj prevratov in tudi sprememb. Zaradi prostorske stiske, predvsem v razstavnih prostorih z naravoslovnimi primerki, so želeli prostor bolje izkoristiti. Med prvimi ukrepi so bili nakupi kotnih kovinskih omar, ki so jih izvedli v prvi polovici leta 1925 (ARHIV 1925/ 206, 164). Istega leta je Prosvetno ministrstvo dodelilo Etnografskemu muzeju tri sobe v pritličju, kjer so bile razstavljene mineraloške zbirke (ARHIV 1925/ 593), za katere pa niso imeli ustreznih prostorskih rešitev. Iz arhivskih dokumentov je razvidno, da je bilo leta 1928 za stalne razstave z naravoslovnimi vsebinami še vedno na voljo osem sob¹²⁵ (ARHIV 1928/ 36, 221). Mineraloške zbirke naj bi kasneje prestavili na hodnike v prvo nadstropje, toda sprememba je bila opravljena šele po letu 1931¹²⁶ (MAL 1931: 16–17). O mnogih spremembah v stalnih razstavnih dvoranah je pisal Fran Kos (1926–1927), ki je podal tudi nekatere podarjene primerke (ARHIV 1928/ 612, 1931/ 272). Zaradi prostorske problematike so morali urediti in uporabiti tudi kletne prostore, predvsem za potrebe preparatorskih delavnic, ki so jih izvedli leta 1926. Prepariranju so namenili dve sobi in dodatni laboratorij (ARHIV 1926/ 329). Muzej je sodeloval tudi pri zunanjih razstavah kot sta bili lovska razstava (leta 1924) in razstava Planinskega društva na temo planinske favne in flore (leta 1931 na ljubljanskem Veleseljmu) (ARHIV 1924/ 481, 467, 1931/ 705, 685). Muzej je bil povabljen k sodelovanju na razstavi »Naše rude i kamenje« v Zagrebu (ARHIV 1933/ 521).

V tridesetih letih 20. stoletja so bile dopolnjene nekatere zbirke, med njimi zbirka sladkovodnih rib (ARHIV 1930/ 27, 79), ki je postala najpopolnejša zoološka zbirka. O herbarijskih zbirkah je Fran Kos podal zelo natančen popis posameznih muzejskih herbarijev (in njihovih tvorcev/zbiralcev) za revijo »Chronica Botanica« (ARHIV 1936/ 71).

¹²⁴ Arhivska dokumentacija o Ornitološkem zavodu v Ljubljani je obsežna, tukaj podajamo zgolj nekaj dokumentov. Kasneje se preimenuje v Ornitološki observatorij v Ljubljani.

¹²⁵ To je dvakrat več kot na ostalih področjih (zgodovina, arheologija, knjižnica, arhiv in galerija).

¹²⁶ Toris iz Vodnika po muzeju iz leta 1931 še vedno prikazuje mineraloške zbirke v pritličju, ki so zasedale tri sobe.



Slika 25: Letno poročilo Frana Kosa iz leta 1928 o delu in pridobitvah v naravoslovnem oddelku. (ARHIV NMS, LETO 1928, št. 612)

Figure 25: Fran Kos's annual report from 1928 on the activities and acquisitions in the Natural History Department. (ARCHIVE NMS, YEAR 1928, NO. 612)



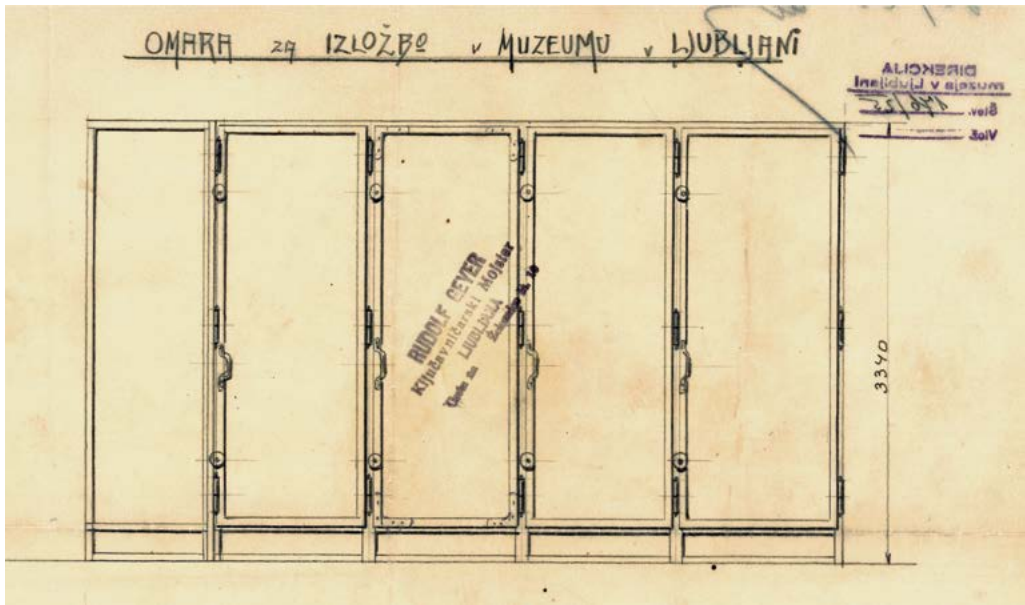
Slika 26: Medvojne razstavne vitrine z mineraloško zbirko, še v pritličnih prostorih muzeja. Fotografijo hrani NMS.

Figure 26: Interwar exhibition showcases with the mineral collection, still located on the ground floor of the Museum. Photo archived of NMS.



Slika 27: Velika steklena vitrina z zbirko Kranjskih kapnikov in drugimi jamskimi tvorbami. Fotografijo hrani NMS.

Figure 27: The large glass showcase with a collection of Carniolian stalactites and other speleothems. Photo archived of NMS.



Slika 28: Načrt velike steklene razstavne omare za zoološke primerke, ki je bila tudi naročena in postavljena. (ARHIV NMS, LETO 1925, ŠT. 146)

Figure 28: Plan of the large glass exhibition cabinet for zoological specimens, which was also commissioned and installed. (ARCHIVE NMS, YEAR 1925, NO. 146)

Med paleontološkimi predmeti je želel Fran Kos dopolniti okostje jamskega medveda, kostne ostanke pa je nameraval izkopati v »Medvedjem kljudercu«¹²⁷ v Bukovju pri Spodnji Slivnici. V skrajnem primeru bi kosti iskal tudi na »Zijalki« na Mokrici ali v Križni jami pri Ložu (ARHIV 1933/ 247). Istočasno s prenovami nekaterih razstavnih zbirk je leta 1933 nastal obsežen »Vodnik po prirodopisnem delu« (VODNIK 1933). Vodnik obsega tri dele, ki predstavljajo Zoološki oddelek (napisal Fran Kos), Geološko–paleontološki oddelek (napisal Ivan Rakovec) in Mineraloško–petrografske oddelek (napisal Janez Žurga)¹²⁸.

Poleg muzejskih knjižnih vodnikov je muzejske naravoslovne razstavne prostore in eksponate opisal naravoslovec, kemik in pedagog Maks Prezelj (1894–1980). Osem nadaljevanj njegovega opisa z naslovom »Kažipot skozi prirodopisno zbirko v ljubljanskem muzeju« je objavil na prehodu med 1928 in 1929 v reviji Mentor (PREZELJ 1928, 1929¹²⁹). Med Prezeljevimi besedili so pogosto tudi fotografije eksponatov in prostorov in celo risba dela alpske diorame in vitrin v današnji kotni dvorani.

Najboljši popis naravoslovnih zbirk je v rokopisnem besedilu Frana Kosa, ki ga je pripravil za Almanah Kraljevine Jugoslavije za leto 1937–38 (ARHIV 1936/ 676). V seznamu je zapisano:

»Sesalci 439 kom. – Ptiči 1.673 – Ptičja gnezda, vrsta jajc 390 – Ribe, krkoni plazilci 308 – Skeleti, deli skeletov, rogovje 188 – Iglokožci 11– Mehkužci /Robič/ 8.277 – Mehkužci /Hohenwart itd./ 3.213 – Mehkužci (Kuščer/ 1.100 – Hrošči /Robič/ 3100 – hrošči /Stussiner/

¹²⁷ Natančnega imena in lokacije jame nam ni uspelo potrditi.

¹²⁸ Prvotno je bil za ta del predviden pisec Maks Prezelj, toda očino ni prišlo do realizacije (ARHIV 1932/ 115).

¹²⁹ Tukaj navajamo le prvega in zadnjega med članki, ki si sledijo od oktobra 1928 do maja 1929 (revija Mentor je dosegljiva na www.dlib.si).

33.200 – Hrošči /Schmidt/ 6.090 – Razni insekti /Stussiner/ 5.200 – Razni insekti /schmidt/ 700 – Metulji /Dobovšek/ 2.200 – Metulji /Hafner/ 2.438 – Metulji /Schmidt/ 3.840 Metulji eksoti 109 – Razni insekti jamske favne 150 – Razni insekti planinske favne 5.900 – Lobanje /človek/ 171 – Mineraloška zbirka razstavljena 4.051 – Petrografska zbirka , razstavljena 977 – Mineraloška zbirka magazinirana¹³⁰ 200 – Fosilije /Robič/ 416 – Paleontološka javna zbirka 2.095 Paleontološka magazinirana zbirka 300 komadov. Botanika: /herbariji/ 26.670 kom. – zaščitene rastline 23 kom. – semena, različni lesovi, gobe, modeli 2.149 komadov.« Na koncu zapisa je še skupni »seštevek« naravoslovnih primerkov, ki šteje »Skupaj 117.448 komadov« (ARHIV 1936/ 676).

Med večjo prenovo razstavnih dvoran so med letoma 1937 in 1940 postavili alpsko in barjansko dioramno. Alpsko dioramno, ki prikazuje biotop alpskega živalstva (z gamsi, *Rupicapra rupicapra*) z Jalovcem in okolico, so izvedli z velikimi stroški (ARHIV 1937/ 532, 587). V letu 1940 je Fran Kos za izpopolnitev alpske diorame verjetno poslal dopis Upravi dvornih lovišč za nekatere sesalce (gams, planinski zajec *Lepus timidus*) in ptice (belka *Logopus muta*, skalni plezalček *Tichodroma muraria*, pinoža *Fringila montifringilla* in druge) (ARHIV 1940/ 576). O izvedbi barjanske diorame (panorame Ljubljanskega barja) je znanega manj. Veliko oljnato sliko za ozadje je izdelal Vaclav Skrušny¹³¹ (ARHIV 1940/ 333), za kar je prejel tudi plačilo.

2.6.2. Fran Kos (1885–1956), učitelj, kustos in raziskovalec

Naravoslovec in zoolog Fran Kos se je rodil 11. septembra 1885 v Ljubljani (LUKMAN 1932). Po zaključku šolanja je leta 1908 postal nadomestni učitelj in vodja osnovne šole na Grosupljem, kjer je ostal do sredine 1909. V drugi polovici leta 1909 je bil nameščen za učitelja v šoli Družbe sv. Cirila in Metoda v Trstu, kjer je deloval vrsto let. Oktobra 1917 je bil imenovan za učitelja prirodopisja na učiteljskišči v Trstu, kar je ostal tudi po premestitvi na realko v Idrijo (ARHIV 1925/ 603). Na dunajski univerzi je bil 16. februarja 1920 promoviran v doktorja, 20. julija 1920 pa je opravil tudi profesorski izpit za srednje šole iz glavnih predmetov prirodoslovja (ARHIV 1925/ 603).

Za muzejskega kustosa za naravoslovje je Frana Kosa predlagal tudi takratni vodja Zoološkega inštituta v Ljubljani Jovan Hadži (ARHIV 1920/ 406). Kot je razvidno iz arhivske korespondence je bil Fran Kos tudi edini kandidat za to mesto (ARHIV 1920/ 320, 397), zaposlili pa so ga 31. decembra 1920. V začetku leta 1922 so se pojavili nekateri dvomi in namigovanja o kvaliteti dela Frana Kosa. Ob tem je ravnatelj Narodnega muzeja (ARHIV 1922/ 35) prosil Jovana Hadžija za priporočila in ovrednotenje Kosovega dela (ARHIV 1922/ 54). Priporočilom o dobrem raziskovalnem delu so se pridružili tudi Heinrich Joseph¹³² (ARHIV 1922/ 56), Berthold Hatschek¹³³ (ARHIV 1922/ 55) in Carl Isidor Cori¹³⁴ (ARHIV 1922/ 53).

V takratnem še Deželnem muzeju za Kranjsko – Rudolfinum se je Kos pričel ukvarjati tudi s problematiko botaničnih zbirk (ARHIV 1921/ 549, 550), geologije in entomologije (ARHIV 1922/ 509, 519). V letu 1923 je Kos urejal tudi ornitološko zbirko (Kos 1921; ARHIV 1923/ 633). Kot piše v enem od svojih dopisov: »To zbirko ravno sedaj urejum. Tekom te zime bodo revidirane stare determinacije, znanstvena kakor tudi narodna nomenklatura, objekti opremljeni z novimi odgovarjajočimi etiketami, sestavljen bo novi izpopolnjeni listkovni katalog ter

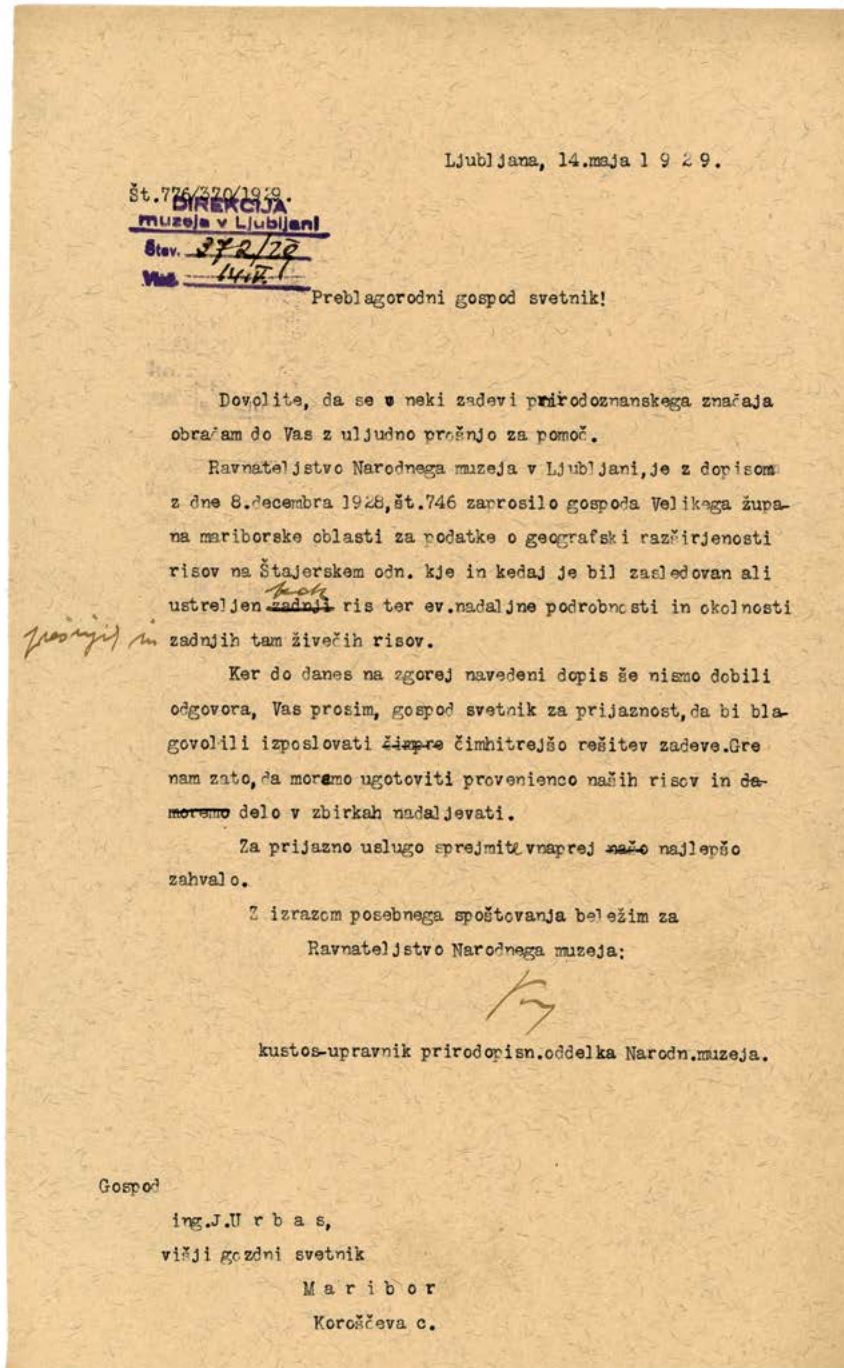
¹³⁰ Verjetno mišljeno depojska zbirka, ki ni na ogled.

¹³¹ Vaclav Skrušny (1873–1949) je bil slovenski slikar in scenograf, zaposlen v ljubljanski Drami.

¹³² Prof. dr. Heinrich Joseph (1885 – 1941), zoolog, deloval na Dunaju.

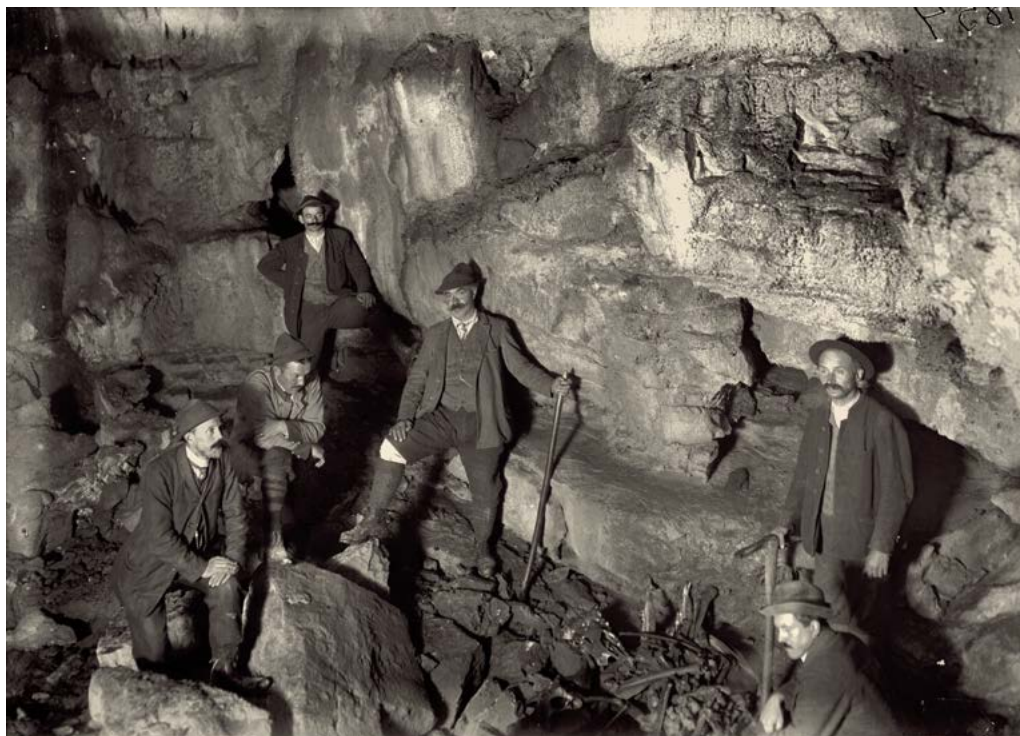
¹³³ Prof. dr. Berthold Hatschek (1854 – 1941), dunajski zoolog, ki je raziskoval nevretenčarje.

¹³⁴ Prof. dr. Carl Isidor Cori (1865 – 1954), praški zoolog. Deloval je tudi na zoološki morski postaji v Trstu.



Slika 29: Dopis Frana Kosa o pojavljanju risov (*Lynx lynx*) na Štajerskem. (ARHIV NMS, LETO 1929, ŠT. 372)

Figure 29: An inquiry by Fran Kos about the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in Slovenian part of Styria. (ARCHIVE NMS, YEAR 1929, NO. 372)



Slika 30: Skupina jamarjev ob odkritih kosteh losa (*Alces alces*) v jami »pri Glažuti« leta 1913. Fotografijo hrani NMS.

Figure 30: A group of cavers with discovered bones of elk (*Alces alces*) in the cave "pri Glažuti" in 1913. Photo archived of NMS.

korigiran istočasno stari inventar. Tretjina dela je izvršena.« V kasnejših letih se je Fran Kos le še občasno posvečal ornitologiji (Kos 1925b). Ob muzejskem delu je več let urednikoval prirodoslovni del Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo.

Biološko in zoološko terensko delo in raziskovanje je Fran Kos opravljal po celotni Sloveniji. Že leta 1923 se je večkrat odpravil v Triglavsko pogorje oziroma v Dolino Triglavskih jezer (ARHIV 1923/ 478), kjer je raziskoval členonožce in male sesalce.

Julijske Alpe je obiskoval redno, kar potrjujejo tudi ohranjeni arhivski zapisi (ARHIV 1925/ 727, 1929/ 568, 1930/ 522, 1931/ 479, 1935/ 411)¹³⁵. Enako se je na terensko delo v Julijske Alpe odpravljala tudi med drugo svetovno vojno. V enem izmed poročil piše: » Izpopolnjevala so se opazovanja iz prejšnjih let in započela nova z ozirom na nastajajoči favnistični kataster naših Julijskih Alp. Poleg fizioloških, ekoloških, etoloških in favnistično–geografskih zapisov je bil prinešen v muzej nabrani favnistični material /nekaj tisoč objektov/ v 23 tubah.« (ARHIV 1940/ 472). Zaradi okupacije med drugo svetovno vojno je bilo raziskovanje kustosov omejeno le na ljubljansko okolico, kjer je opravil več terenskih obiskov tudi Fran Kos (ARHIV 1941/ 174K, 224K, 1942/ 66).

¹³⁵ Navajamo zgolj nekaj arhivskih dokumentov.

Favnistična, floristična in geološka opazovanja je Fran Kos redno izvajal tudi ob železniških progah na Dolenjskem (Novo mesto – Ljubljana) in Gorenjskem (Bohinj, Jesenice – Ljubljana). Ohranjena dovoljenja takratne Direkcije državnih železnic v Ljubljani pričajo o Kosovem desetletnem raziskovanju (ARHIV 1929/ 268, 1940/ 171)¹³⁶.

Za zbirke velikih sesalcev in ptic je Fran Kos redno pošiljal dopise iz zbiral gradivo ter za primerke pogosto naprošal lovce (ARHIV 1922/ 467, 468, 498, 1931/ 1055, 1940/ 576). Posebno poglavje predstavlja tudi Kosovo raziskovanje risa (*Lynx lynx*) v Sloveniji, kjer je zbral obsežno dokumentacijo (ARHIV 1929/ 342, 430, 511, 570, 597).

Z odkritjem mamutovih (*Mammuthus primigenius*) ostankov pri Nevljah spomladi 1938 se je Fran Kos za nekaj mesecev posvetil zgolj tej edinstveni najdbi. O poteku izkopavanja in problemih, nastalih pri tem sta pisala KRIŽNAR (2014b, 2018a) in BEZEK (2013, 2015). Na področju paleontologije se je Fran Kos poleg obsežnega dela pri mamutu posvetil fosilom ob posameznih najdbah. Tako je opisal ostanke losa (*Alces alces*) iz jame »pri Glažuti« (Kos 1923a, 1924), ki jih je določil Otto Anthonius (asistent Othenia Abela) na Dunaju (ARHIV 1921/ 483, 525; Kos 1923). Kos se je posvečal tudi ostankom jamskih medvedov, tako v smislu dopolnjevanja zbirke kot poškodb na njihovih kosteh (Kos 1931). V ta namen je opravil več obiskov jamskih najdišč jamskih medvedov (Mokriška jama, Križna jama, Radeče pri Njivicah, jama »Kljudercik«), in sicer predvsem z namenom dopolnitve razstavljenega okostja jamskega medveda v muzeju (ARHIV 1925/ 539, 1930/ 576, 1932/ 621, 1933/ 247, 1934/ 185, 1941/ 48K). Zadnje večje delo je Kos posvetil fosilnim trobčarjem (proboscidom) shranjenim v paleontološki zbirki Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani (Kos 1944). Ob obletnicah se je Kos posvetil tudi slovenskim naravoslovcem kot sta bila Karl Dežman in Simon Robič (Kos 1923b, 1925a).

Fran Kos je ob delitvi Narodnega muzeja (kulturno zgodovinskega) v Ljubljani postal prvi vršilec dolžnosti ravnatelja novonastalega Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani (Kos 1944; ARHIV 1944/ 267). Na tem delovnem mestu je Kos ostal zgolj leto dni. Fran Kos je umrl 21. marca 1956 na Jesenicah, pokopan pa je na viškem pokopališču v Ljubljani.

2.6.3. Ana (Anica) Budnar¹³⁷ (1915–2004), paleontologinja in palinologinja

Ana Budnar se je rodila 23. novembra 1915 v Ljubljani (ARHIV 1942/ 140; WRABER 2005). Po končani gimnaziji se je vpisala na študij biologije na ljubljanski univerzi, ki ga je končala leta 1938. V Narodni muzej oziroma njegov prirodoslovni oddelek¹³⁸ je Ana Budnar prišla ob podpori banovinskega bednostnega sklada¹³⁹ kot praktikantka (delo je opravljala brezplačno) 1. septembra 1939, (ARHIV 1939/ 442). Redno zaposlitev v muzeju je dobila 22. maja 1940 (ARHIV 1942/ 140), ko je dobila status pripravnice (činovniška pripravnica, uradniška pripravnica) (ARHIV 1941/ 26K).

Terenske raziskave je Ana Budnar leta 1941 izvajala na Ljubljanskem barju, med Logom pri Brezovici in Igom je obiskala tudi Podpeško jamo, kjer je raziskovala floro in favno, hkrati pa zbirala gradivo za zbirke (ARHIV 1941/ 174K, 224K). Med arhivskimi dokumenti smo našli

¹³⁶ Navajamo le najstarejši in zadnji arhivski dokument povezan s terenskim delom Frana Kosa ob železnicah.

V arhivu je shranjenih še več prošenj in dovoljenj.

¹³⁷ Tukaj uporabljamo njeno deklinirano ime. V arhivskih dokumentih se pojavlja tudi kot Ana Iv. Budnar, Ana Budnar–Lipoglavšek (od leta 1941, med drugo svetovno vojno je ovdovela), Anica Lipoglavšek (ARHIV 1943/ 217) in kasneje Ana Budnar Tregubov (poročena je bila z dr. Vladom Tregubovom) (WRABER 2005).

¹³⁸ V arhivskem zapisu Frana Kosa (ARHIV 1939/ 442) zasledimo, da je opravljala prakso v Prirodopisnem muzeju.

¹³⁹ Bednostni sklad je Dravska banovina ustanovila za pomoč ob socialnih stiskah, pomagala je s sredstvi za javna dela (o. a. kot je bil tudi muzej), za omilitev brezposelnosti in prehrano siromašnega prebivalstva (STIPLOVŠEK 2007: 2011).



Slika 31: Preparator Viktor Herfort (levo) in paleobotaničarka Ana Budnar – Lipoglavšek (sredina) ob okostju mamuta (*Mammuthus primigenius*) iz Nevelj. Fotografijo hrani arhiv PMS.

Figure 31: Taxidermist Viktor Herfort (left) and a palaeobotanist Ana Budnar - Lipoglavšek (middle) at the skeleton of a mammoth (*Mammuthus primigenius*) from Nevlje. Photo archived of PMS.

tudi prošnje Budnarjeve za poučevanje kemije na Uršulinski ženski realni gimnaziji v Ljubljani (ARHIV 1940/ 619). Poučevanje je nadaljevala tudi v povojnih letih (WRABER 2005).

Že od samega začetka dela v Prirodopisnem oddelku Narodnega muzeja je bila Ana Budnar vpletena tudi v raziskovanje fosilnih ostankov iz najdišča mamuta pri Nevljah. Na pobudo Frana Kosa je prevzela raziskovanje pelodov iz sedimentov (BUDNAR–LIPOGLAVŠEK 1943; ŠERCELJ 1996: 53). Svoje palinološko raziskovalno delo je ovekovečila z doktoratom z naslovom »Rastlinski ostanki in mikrostratigrafija mamutovega najdišča v Nevljah« (BUDNAR–LIPOGLAVŠEK 1944). Po drugi svetovni vojni je nadaljevala z delom v muzeju, kjer je skrbno uredila in izvedla inventarizacijo paleontološkega gradiva¹⁴⁰. Svoje palinološko raziskovanje je nadaljevala na Geološkem zavodu v Ljubljani in drugje. Ana Budnar–Lipoglavšek je bila naša prva paleobotaničarka, ki je postavila temelje paleopalinoLOGIJE na Slovenskem. Umrla je 6. decembra 2004 (ŠERCELJ 1996: 53; WRABER 2005).

2.6.4. Angela Piskernik (1886–1967), muzejska botaničarka in naravovarstvenica

Angela Piskernik¹⁴¹ se je rodila 27. avgusta 1886 v Lobniku pri Železni Kapli na avstrijskem Koroškem. Šolanje in študij je opravila v avstrijskih šolah in na dunajski univerzi, kar Slovenki v takratnem času ni bilo lahko (PRAPROTNIK 2015: 326). Z opravljenim doktoratom na Dunaju leta 1914 je postala tudi ena prvih Slovenk z doktoratom.

Službo je nastopila 16. septembra 1916 v Deželnem muzeju za Kranjsko – Rudolfinum (ARHIV 1916/ 458), o čemer je ravnatelj muzeja Josip Mantuani poročal takratnemu Deželnemu odboru. Delo je opravljala kot praktikantka v naravoslovnem oddelku ter v knjižnici in arhivu (ARHIV 1916/ 456). V muzeju je opravljala več različnih del, predvsem se je posvečala herbarijskim zbirkam, o čemer je tudi večkrat poročala. Večkrat je prišla v spor z vodstvom muzeja in kasneje tudi z vodjem prirodopisnega oddelka Franom Kosom (PRAPROTNIK 2015: 331–339). Zato je bila septembra 1926 odpuščena¹⁴² iz muzejske službe (ARHIV 1926/ 726) in imenovana za profesorico na tretji državni realni gimnaziji v Ljubljani. Angela Piskernik se je v muzej vrnila šele po končani drugi svetovni vojni, konec oktobra 1945, kot ravnateljica je ostala do leta 1953 (PRAPROTNIK 2015: 340–343).

2.6.5. Viktor Herfort, vsestranski preparator in konservator

O osebnem življenju Viktorja Herforta¹⁴³ je znanega zelo malo. Rodil se je 30. julija 1881 in se šolal v rodni Ljubljani (ARHIV 1942/ 140), kjer je obiskoval javno risarsko šolo (ARHIV 1934/ 33). Herfort je bil že leta 1911 povezan s takratnim še Deželnim muzejem za Kranjsko–Rudolfinum, ko je pripravil primerke za zasebnike, ki jih je k njemu napotilo kar muzejsko vodstvo (ARHIV 1911/ 336). Decembra leta 1916 je bil Herfort v muzeju zaposlen kot pomočnik Angele Piskernik za pomoč pri urejanju zbir (ARHIV 1916/ 589). Do aprila 1917 je urejal in čistil herbarijske zbirke (ARHIV 1917/ 180), prejemal pa je tudi plačo. Uradno je službo nastopil 1. januarja 1917 (ARHIV 1923/ 530, 1934/ 33), še v letu 1918 pa jo je opravljal kot t. i. provizorni preparator (ARHIV 1918/ 83). Herfort je imel kasneje v muzeju imel naziv preparator (ARHIV 1941/ 17).

¹⁴⁰ Spisala in uredila je inventarno knjigo paleontoloških zbir.

¹⁴¹ O naravoslovnem in botaničnem delovanju Angele Piskernik so veliko in obsežno pisali že mnogi avtorji (WRABER 1969; STERGAR 2004; PRAPROTNIK 2015, 2017; KRAMBERGER & JOGAN 2019), zato bomo povzeli le nekatere pomembne in redke arhivske podatke.

¹⁴² Morda bi bilo primernejše reči, da je bila zamenjana in premeščena v drugo javno službo.

¹⁴³ Kljub poizvedovanju nismo našli podatka o smrti Viktorja Herforta.



Slika 32: Fotografija, ki jo je Viktor Herfort napravil na najdišču mamuta pri Nevljah po izkopavanju in postavitvi mostu. Fotografijo hrani arhiv PMS.

Figure 32: A photograph by Viktor Herfort on the mammoth's site at Nevelje after the excavation and the completion of the bridge. Photo archived of PMS.

Podatke o zadolžitvah Viktorja Herforta v muzeju je ravnatelj Josip Mal zapisal na potrdilu za živilsko izkaznico: »Njegova dela v muzeju so sledeča: Prepariranje in modeliranje živali in ptic vseh vrst in velikosti. Maceriranje, luženje, beljenje in montiranje vseh vrst okostij. Izdelava vseh vrst bioloških grup. Dezinsekcija vseh vrst zbirk preparatov, kot živali, okostij, metuljev, hroščev in rastlin v razstavnih omarah. Izdelava alkoholnih formalnih preparatov izdelava bioloških in navadnih podstavkov potrebnih za preparate. itd. Uporaba strupenih kemikalij kakor natrijev arzenik, formalin alkohol, (...) ogljikov žveplec, živosrebrov nitrat (...), Xylol, bencin.« (ARHIV 1943/ 411).

V medvojnem obdobju je Viktor Herfort postal glavni muzejski naravoslovni preparator, ki je ustvaril obsežno zbirko dermoplastik. Herfort je prek muzeja zbiral in izvajal tudi odlov živali potrebnih muzeju, predvsem sesalcev in ptic (ARHIV 1924/ 469, 1925/ 98). Pogosto je potoval po Sloveniji, kjer je zbiral različne sesalcev in druge naravoslovne primerke. V arhivskih dokumentih smo zasledili, da je Herfort redno potoval v Tržič oziroma Podljubelj na posestva baronov Born (ARHIV 1927/ 45, 1932/ 540), kjer so jih na njihovih loviščih uplenili mnoge živali za muzejske eksponate. Herfort je prepariral, montiral in popravil mnoge starejše obstoječe muzejske dermoplastike (JERNEJC–KODRIČ & KRYŠTUFEK 2019: 114, 147).

Spomladi 1938 je bil Viktor Herfort polno zaposlen z izkopavanjem mamutovih ostankov pri Nevljah (KRIŽNAR 2014b). Svojo vlogo pri izkopavanju je opisal v izjavi, kjer povzema del nalog in dogajanja ob izkopavanju (ARHIV 1939/ 313). Tudi kasnejša preparacija, zaščita in postavitvev okostja mamuta so bile Herfortovo delo. Jeseni 1939 je bil poslan na Ljubljansko barje in v Nevelje, kjer je fotografiral pokrajino, predvideno za nastajajočo monografijo o mamutu iz Nevelj (ARHIV 1939/ 493). Med drugo svetovno vojno je imel Herfort dovoljenje za zbiranje zoološkega gradiva v Ljubljanski provinci (ARHIV 1941/ 84K).

2.6.6. Meta (Metka) Petrič

V arhivskih dokumentih sta dva zapisa, ki omenjata biologinjo in botaničarko Meto Petrič (1914–2007)¹⁴⁴, ki naj bi v medvojnem času opravila enoletno prakso v muzeju. Eden od dokumentov je poročilo Petričeve o potovanju v Novo mesto, kjer naj bi opravljala botanične terenske raziskave in zbirala gradivo za muzejske zbirke (ARHIV 1941/224K). Drugi dokument je dovoljenje za uporabo knjižnice in herbarija, ki ju je uporabljala za izdelavo profesorske naloge (ARHIV 1943/215). Več o botaničarki iz zapisov ni znanega.

2.6.7. Naravoslovni sodelavci in dopisniki muzeja med vojnama

V ohranjenih dokumentih z naravoslovno vsebino so navedeni številni muzejski dopisniki, darovalci in zunanji sodelavci muzeja¹⁴⁵ v Ljubljani. Njihovi doprinosi so zelo različni, hkrati pa sodelovanje dopolnjuje poznavanje naravoslovja na Slovenskem oziroma širšem območju Evrope.

Na področju ornitologije je v medvojnem času zelo aktivno sodeloval z muzejem Janko Ponebšek (1861 – 1935) (STAUT TURK 1974: 61–62; GREGORI 2010). Ponebšek je že pred ustanovitvijo Ornitološkega observatorija podpiral zaposlitev ornitologa v muzeju (ARHIV 1923/628) saj je menil, da je ornitologija v Jugoslaviji popolnoma zanemarjena. Izjema je bila Bosna in Hercegovina kjer je do razpada monarhije v Pokrajinskem muzeju v Sarajevu deloval strokovnjak¹⁴⁶, ki je zbral in izdal gradivo o ornitofavni teh pokrajin. Ponebšek je težil k bolj organiziranemu ornitološkemu delovanju na Slovenskem.

V tridesetih letih 20. stoletja je ornitološke primerke priskrbel tudi Aleksander Gorup¹⁴⁷ (1886–1949) (TERČON 2010: 106–108). Tako je z otoka Krka priskrbel več ustrelenih ptic, med njimi laboda grbca (*Cygnus olor*) in veliko uharico (*Bubo bubo*) (ARHIV 1932/ 187, 1938/ 90, 1939/ 19. Gorup je bil očitno strasten lovec (TERČON 2010: 149–150), ki je lovil v okolici krškega Omišlja. Drugi lovec, ki je podaril gastrolite¹⁴⁸ iz mlinčkov divjih petelinov (*Tetrao urogallus*) in nekaj drugih zooloških primerkov je bil ljubljanski trgovec Anton Schuster (ARHIV 1932/ 89, 114; BOŽIČ & JERŠEK 2005). Med muzejskimi dopisniki je bil tudi hrvaški ornitolog Antun Maštrović¹⁴⁹ (1900–1947), ki je v odkup ponudil svojo zbirko ptičjih mehov, ki jih je zbral v severni Dalmaciji med letoma 1920 in 1935 (ARHIV 1938/ 654), vendar jih muzej ni odkupil. Drugi zanimivi ponudnik ornitološkega gradivo je bil Ante A. Ilić¹⁵⁰ iz Bitole, ki je muzeju ponudil izmenjavo ptičjih jajc, in sicer predvsem močvirskih ptic (ARHIV 1939/ 62).

Nekoliko bolj osiromašeno je bilo v medvojnem času botanično delovanje, čeprav je nekaj let v muzeju delovala Angela Piskernik. Leta 1927 je del herbarijske zbirke »Flora exsiccata Carniolica« (11–16. centurij) ponudil v odkup Alfonz Paulin¹⁵¹ (1853–1942) (ARHIV 1927/ 196, 231, 263). Dopisnik muzeja je bil tudi botanik Fran Jesenko¹⁵² (1875–1932), ki si je želel za ljubljanski Botanični inštitut izposoditi Robičevo zbirko mahov (ARHIV 1924/ 682).

¹⁴⁴ [HTTPS://SL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/META_PETRI%C4%8D](https://sl.wikipedia.org/wiki/Meta_Petri%C4%8D) eden izmed redkih virov o biologinji Metki Petrič.

¹⁴⁵ Do konca leta 1920 imenovan še Deželni muzej za Kranjsko – Rudolfinum, po tem pa preimenovan v Narodni muzej v Ljubljani (s prirodopisnim oddelkom).

¹⁴⁶ Tukaj je mišljen Otmar Reiser (1861–1936), izjemen ornitolog avstrijskega rodu, ki je izdal monografijo *Ornis Balcanica*.

¹⁴⁷ Dr. Aleksander Gorup, lastnik pomorske družbe v takratni Reki (Sušak) (TERČON 2010).

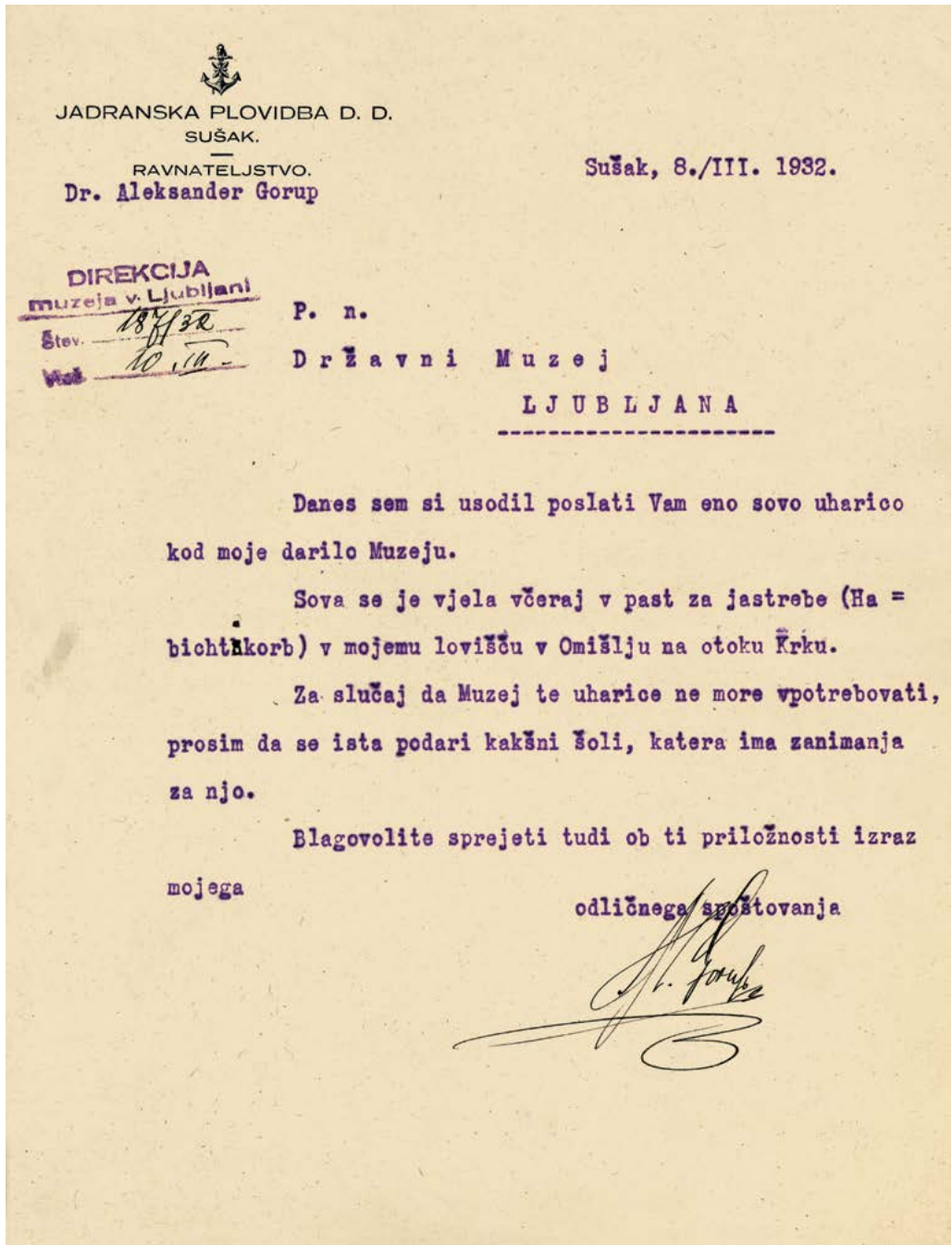
¹⁴⁸ Naravni kamenčki (prodniki), ki jih živali pogoltnejo ker jim pomagajo drobiti hrano.

¹⁴⁹ Ustanovitelj in upravitelj Ornitološkega zavoda v Zagrebu. Proučeval je predvsem ptice hrvaške obale (R.Z. 1973)

¹⁵⁰ Več o Antu Iliću nismo zaslediti. Z ornitologijo (oologijo) se je ukvarjal zgolj ljubiteljsko.

¹⁵¹ Več o Paulinovem botaničnem delovanju piše PRAPROTNIK (2015: 309–325)

¹⁵² Več o botaniku Franu Jesenku pišejo MIHELIČ (2005), GOGALA (2008), WRABER (2000: 10) in KRAMBERGER & JOGAN (2019: 361–369).



Slika 33: Pismo Aleksandra Gorupa o ulovljeni uharici na otoku Krku, ki jo je poslal muzeju. (ARHIV NMS, LETO 1932, št. 187)

Figure 33: A letter by Aleksander Gorup on a captured eagle owl on the island of Krk which was dispatched to the Museum. (ARCHIVE NMS, YEAR 1929, NO. 372)

Muzejske geološke in paleontološke zbirke so v medvojnem času dopolnjevali nekateri geologi in zbiratelji oziroma naključni najditelji. Med njimi je tudi učitelj Josip (Jože) Roš¹⁵³ (1888–1933) iz Hrastnika, ki je muzeju podaril vrsto zanimivih miocenskih in drugih fosilov (KRIŽNAR 2019b; ARHIV 1921/ 465, 495, 1922/ 50, 63, 179, 1922/ 158).

Med dolgoletnimi dopisniki in darovalci je bil tudi naravoslovec in učitelj Ferdinand (Ferdo) Seidl¹⁵⁴ (1856–1942) (KRIŽNAR & PLASKAN 2017; BREŇČIČ 2019: 204–207). Njegovo sodelovanje z muzejem sega v leto 1890 (ARHIV 1890/ 25) ter je verjetno trajalo vse do njegove smrti. Med arhivskimi dokumenti so različni dopisi o izposojah geoloških, meteoroloških in naravoslovnih knjig. Ferdinand Seidl je muzeju leta 1915 podaril svojo geološko zbirko¹⁵⁵ (ARHIV 1915/ 232; KRIŽNAR & PLASKAN 2017; KRIŽNAR 2017e, 2018b).

Veliko paleontološko zbirko je muzeju prodal učitelj in šolski upravnik Albert Poljšak¹⁵⁶ (1884–1971). Zbirko krednih fosilov s Krasa in entomološko zbirko kobilic je v muzej poslal septembra 1932, za kar je prejel tudi plačilo (ARHIV 1932/ 595, 636, 638, 1933/ 144, 158). Med dopisniki z muzejsko knjižnico lahko omenimo tudi slovenskega geologa Frana Uršiča¹⁵⁷ (1898–1949) (ARHIV 1932/ 633, 637, 1933/ 331, 559).

Arhivski dokumenti pojasnjujejo tudi zgodbo o mineraloško–paleontološki zbirki, ki jo je zbral John del Cott¹⁵⁸ iz Brežic. Njegova ponudba za prodajo 1000 mineralov in 200 fosilov je muzej prejel spomladi 1920 (ARHIV 1920/ 121). Ker muzej ni bil pripravljen odkupiti zbirke, je muzejsko vodstvo ponudbo del Cotta poslalo Karlu Hinterlechnerju, takratnemu dekanu Tehniške fakultete (ARHIV 1920/ 122a, 126, 128). Danes je del zbirke Janeza del Cotta še vedno del geološke zbirke Oddelka za geologijo Naravoslovnotehniške fakultete (HERLEC 2006: 499; BREŇČIČ 2019: 81).

Jamar Ivan Dolar (1900–1973) (NOVAK 1985: 54, 1988: 36) je s svojim raziskovanjem jam prispeval tudi nekatere zanimive primerke, denimo ostanke ledenodobnega nosoroga (*Stephanorhinus kirchbergensis*) v enem izmed brezen pri Logatcu (RAKOVEC 1933b; ARHIV 1932/ 006). V arhivskih dokumentih zasledimo tudi vrsto prošenj Frana Kosa za Dolarjevo zbiranje jamske favne na njegovih obiskih v jamah (ARHIV 1933/ 291, 1934/ 13, 97, 177). Gradivo, predvsem jamske žuželke, je Dolar Kosu priskrbel v tubah z alkoholom.

Več kot tri desetletja je muzej sodeloval s plemiško in podjetniško družino Born iz Trziča. Med njimi sta bila velika donatorja brata Friderik Born (1873–1944) in Karl Born (1876–1957) (MARENČIČ 1968). Arhivski dokumenti kažejo na aktivno zbiranje velikih sesalcev, predvsem kozorogov (*Capra ibex*) in gamsov (*Rupicapra rupicapra*), trupla za dermoplastike in okostja, predvsem v času kustosa Frana Kosa in preparatorja Viktorja Herforta (ARHIV 1909/ 57, 1925/ 811, 1927/ 45, 1941/ 103)¹⁵⁹.

Z namenom zbiranja in iskanja zooloških eksponatov je muzejsko vodstvo oziroma ravnatelj Josip Mal za posredovanje pri lovcih prosilo Jakoba Aljaža (1845–1927), župnika na Dovjem (ARHIV 1926/ 174). Ravnatelj Mal je Aljaža prosil naj povpraša okoliške lovce o poginulih kozorogih, ki naj bi jih v zimi pobili mnogi snežni plazovi po okoliških grapah in grabnih.

¹⁵³ V dopisih se je Roš podpisoval kot Jože, Jožef ali Josip. Glej tudi KRIŽNAR (2019: 89–91).

¹⁵⁴ Glej tudi avtobiografski zapis v SEIDL (1992).

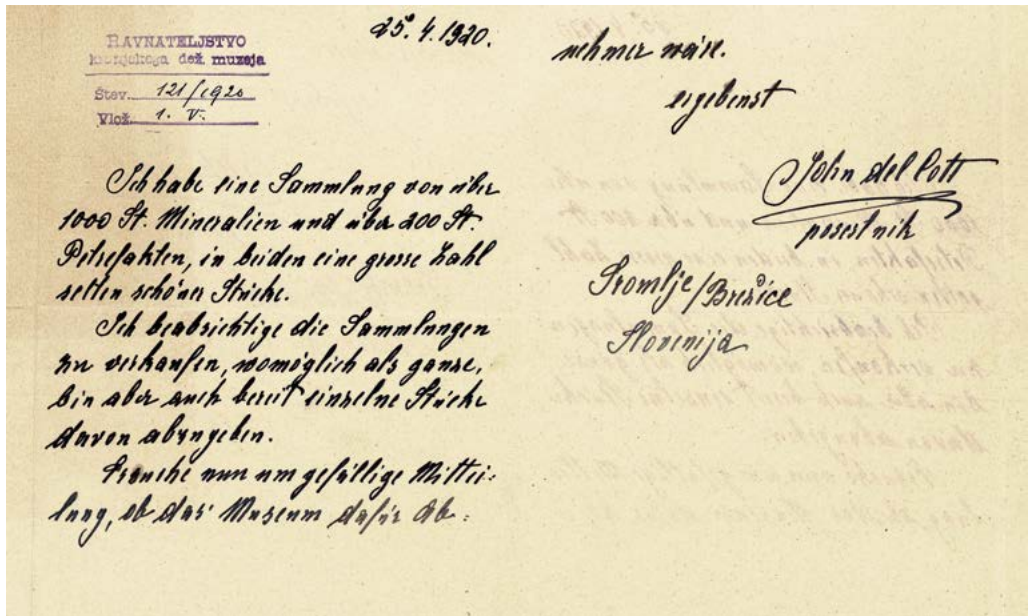
¹⁵⁵ Za vsebino in zgodovino zbirke glej tudi KRIŽNAR & PLASKAN (2017), KRIŽNAR (2017e, 2018b)

¹⁵⁶ Albert Poljšak je bil med letoma 1907 in 1925 učitelj v Avrebju in Kostanjevici na Krasu (TUL 2005: 54), kasneje pa v Veliki Kostrevnici pri Litiji.

¹⁵⁷ Fran (Franjo) Uršič, profesor geologije, mineralogije, fizike in kemije (JUŽNIČ 2004: 184), učiteljeval v Kočevju, pisec nekaterih geoloških in speleoloških člankov (glej tudi PLENIČAR 1965).

¹⁵⁸ John (Janez) del Cott izhaja iz znane brežiške trgovske družine (CVELFAR 2009), bil je posestnik pri Sromljah pri Brežicah. Več o njem nam ni uspelo izvedeti.

¹⁵⁹ Narejen je le izbor arhivski dokumentov (ohranjenih je okoli 30 dokumentov korespondence med muzejem in bratom Born).



Slika 34: Pismo Johna del Cotta iz okolice Brežic v katerem muzeju ponuja v odkup zbirko mineralov in fosilov. (ARHIV NMS, LETO 1920, ŠT. 121)

Figure 34: A letter from John del Cott from the Brežice area, offering on sale a collection of minerals and fossils. (ARCHIVE NMS, YEAR 1920, NO. 121)

Z ustanovitvijo Univerze v Ljubljani leta 1919 se je vzpostavilo tudi sodelovanje med muzejem in nekaterimi univerzitetnimi strokovnjaki oziroma profesorji. Sodelovanje je potekalo s posamezniki kustosi za naravoslovje in vodstvom muzeja, o čemer pričajo mnogi arhivski dokumenti. Najbolj aktivno je z muzejem in naravoslovci v muzeju sodeloval biolog in zoolog Jovan Hadži (1884–1972), kar dokazuje vrsta dopisov, ki smo jih omenjali med besedili teh poglavij.

Podobno kot Hadži je bil vesten korespondent in zunanji (strokovni) sodelavec tudi Ljudevit Kuščer¹⁶⁰ (1881–1944) (BOLE 1991–1992). Kuščer je med letoma 1924 in 1925 opravil pregled malakoloških zbirk takratnega Narodnega muzeja v Ljubljani (in hkrati muzeja v Zagrebu) (ARHIV 1924/ 440, 1925/ 73). Ljudevit Kuščer je nabiral zoološke primerke tudi za muzej, in sicer v sodelovanju z Romanom Kenkom¹⁶¹ (ARHIV 1924/ 699). Z muzejskim kustosom Franom Kosom in ravnateljem Josipom Malom je redno sodeloval vse do vojne, kjer med zadnjimi ohranjenimi dokumenti ponuja iz svoje knjižnice nekaj letnikov nemške malakološke revije (ARHIV 1940/ 204), ki pa je muzej zaradi izjemno slabe medvojne situacije ni zmožgal odkupiti (ARHIV 1940/ 205).

Na področju geologije je poglobljeno sodelovanje – predvsem na ožjem področju paleontologije – z muzejem vzpostavil Ivan Rakovec (1899–1985) (TURNŠEK 1979; GRAFENAUER 1985; KRIŽNAR s sod. 2019; BRENČIČ 2019: 225–230). Rakovec je leta 1933 deloval na Geografskem

¹⁶⁰ Ljudevit Kuščer je bil zoolog in predvsem malakolog ter zagret jamar (glej tudi WRABER 2000: 10).

¹⁶¹ Roman Kenk (1898–1988), je bil od leta 1921 do 1938 sodelavec zoološkega inštituta v Ljubljani. Kasneje se je preselil v ZDA in tam nadaljeval zoološke raziskave (WRABER 2000: 9).



Slika 35: Srečko Brodar (levo) in Jovan Hadži sta bila pred drugo svetovno vojno redna sodelavca Naravoslovnega oddelka Narodnega muzeja. Foto: Jan Carnelutti, hrani arhiv Sava Breliha (PMS).

Figure 35: Before the World War II, Srečko Brodar (left) and Jovan Hadži were regular collaborators of the Natural History Department of the National Museum. Photo: Jan Carnelutti; from the legacy of Savo Brelih (Archive PMS).

institutu na Univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani (ARHIV 1933/ 21) in bil pošiljatelj nekaterih pisem za Prirodoslovno sekcijo Muzejskega društva za Slovenijo (ARHIV 1933/ 725, 1934/ 124). Napisal je muzejski vodnik za Geološko–paleontološki del (RAKOVEC 1933a). Raziskal je tudi nekatere zbirke fosilov, predvsem iz okolice Kamnika (RAKOVEC 1932a) in Karavank (RAKOVEC 1931), kasneje pa se je posvetil mnogim fosilnim ostankom sesalcev, ki jih je hranil muzej¹⁶². Drugi geolog ki je bil dopisnik muzeja je bil Karl Hinterlechner (1874–1932) (RAKOVEC 1932b; BRENČIČ 2014, 2019: 187–195). Zapisi kažejo, da je Karl Hinterlechner z muzejem sodeloval že od leta 1912¹⁶³ (ARHIV 1912/ 96), korespondenca pa je potekala tudi kasneje. Najbolj zanimiv je dopis Hinterlechnerja, ki leta 1925 vodstvo muzeja sprašuje po načrtih in načinu sodelovanja takratnega Narodnega muzeja in univerze¹⁶⁴, katere rektor je bil (ARHIV 1925/ 386).

Med muzejskimi zunanjimi sodelavci je bil tudi geolog in pater Janez (Franc) Žurga (1885–1969) (DUHOVNIK 1969; PAVLOVEC 2009; BRENČIČ 2019: 216–223). Za muzej je napisal

¹⁶² Za pregled objav Ivana Rakovca glej reference v GRAFENAUER (1985).

¹⁶³ Glej tudi poglavje v tem delu: Naravoslovna muzejska korespondenca v času Sajovica.

¹⁶⁴ V tem primeru Univerze Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani.

tozadevno že pri meni, da smo po slikah iz knjig že določili, da so tisti zobje podobni nosorogovim in da bodo gospodje iz Logatca v kratkem sporočili, komu je tista gospodična izročila zob, ki so ga določili za muzej, je dr. Rakovec prebledel in postal še bolj pobit. Skrivnostno je nadaljeval "da je moj brat zdravnik /dr. Slavko Rakovec/ dobil nek čuden zob od neke gospodične, ki bi ^{ga} morala izročiti muzeju in ga je izročil meni /dr. Ivanu Rakovcu/ naj ga pošljem v muzej. Zob je iz neke jame pri Logatcu. Treba bo iti pogledati, če je še kaj drugega tam ostalo. Če nima muzej ekscuzijskega kredita, bi šli tja pa jamarji in jaz poleg. Tudi naj mi muzej pusti zob še nadalje, ker sem ga že jaz prvi začel študirati in tudi one zobe, ki jih Dolar in Straus še imata doma bi rad dobil v ta namen". Skrivnostno pridobljeni, precej dolgo zamolčani nosorogov zob je torej prišel na dan, prav tako pa tudi način in pot do cilja.

V.

Dne 14. julija 1932 dopoldne sta gg. Dolar in Straus prinesla k meni na muzej še 14 nosorogovih zob in nekaj kostnih ostankov. Povedala sta tudi komu je logaska gospodična izročila dotični zob /zdravniku dr. Sl. Rakovcu/. "Zobe pa mora dobiti in imeti muzej" sta odločila Dolar in Straus, "ker mi smo jih določili za muzej; če si je najlepši zob prisvojil na tak način univ. docent dr. Rakovec, naj ga pa vrne".

VI.

V soboto dne 23. julija 1932 je priobčilo "Jutro" na str. 3 zahvalo ravnateljstva Narodnega muzeja g. Dolarju in Strausu za fosilne ostanke nosoroga, ki sta jih 14. julija darovala muzeju. Prav tako se muzejsko ravnateljstvo zanivalo za odločen sklep logaskih jamarjev, da "bodo tudi v bodoče redno in takoj obveščali muzejsko vodstvo o vseh novih najdbah ki so glede njih izjavili, da jih bodo prepustili za zbirke muzeja".

VII.

Vodstvo prirodopisnega oddelka je vzlic nenavadnemu postopanju docenta Rakovca napravilo še eno nobel gesto in na prošnjo dr. Rakovca prepustilo temu vse muzeju darovano nosorogovo fosilno gradivo v proučevanje, seveda v nadi, kot je to v znanosti in med poštenjaki običajno, da bo dr. Rakovec povedal, čigavo je gradivo in kako je prišel do njega.

Slika 36: Poročilo Frana Kosa o dogajanju ob najdbi ostankov fosilnega nosoroga v Dolarjevi jami. (ARHIV PMS, LETO 1932, št. 006)

Figure 36: Fran Kos's report on the discovery of fossil rhinoceros remains in Dolar Cave. (ARCHIVE PMS, YEAR 1932, NO. 006)

mineraloško–petrografski del muzejskega vodnika (ŽURGA 1933) ter v letu 1936 uredil in dopolnil mineraloško–obrtni¹⁶⁵ del muzejske predstavitve (ARHIV 1936/ 394).

Dopisnika z muzejem sta bil tudi medvojna profesorja na ljubljanski univerzi, paleontolog in geolog Marjan Salopek (1883–1967) (BRENČIČ 2019: 196–200) in geograf in meteorolog Artur Gavazzi (1861–1944) (RAKOVEC 1945, 2018: 16). Salopek je nekaj časa poučeval paleontologijo¹⁶⁶, medtem ko je bil Gavazzi profesor geografije in vodja takratnega Državnega zavoda za meteorologijo in geodinamiko v Ljubljani (ARHIV 1922/ 259, 407). Leta 1931 je želel kustos Fran Kos iz Zagreba pridobiti mavčne odlitke krapinskih neandertalcev, za kar je prosil Marjana Salopeka, ki je bil vodja tamkajšnjega geološko–paleontološkega oddelka v muzeju (ARHIV 1931/ 769, 892). Prošnjo so zaradi krhkosti fosilnega kostnega gradiva zavrnilo in poslali pojasnilo (ARHIV 1931/ 872, 922). Marjan Salopek je priskrbel obsežno monografijo, ki so jo muzejski kustosi potrebovali pri sestavljanju okostja neveljskega mamuta (ARHIV 1940/ 110). Za geološkimi knjigami je povpraševal tudi zagrebški mineralog in petrograf Fran Tučan (1878–1954) (ARHIV 1920/ 112). Iz Beograda je leta 1925 poslal pismo antropolog in etnolog Sima Trojanović¹⁶⁷ (1862–1935), ki se je žanimal za subfosilne ostanke goveda (tura *Bos primigenius* in zobra *Bison bonasus*) s kolišč na Ljubljanskem barju (ARHIV 1925/ 466).

Malo pred drugo svetovno vojno in po njej je mnoge entomološke zbirke v muzeju pregledoval in urejal Jože (Josip) Staudacher¹⁶⁸ (1876–1945) (STAUT TURK 1983: 35). Staudacher je z muzejem zagotovo sodeloval od leta 1935, ko so ga kot muzejskega sodelavca poslali v Dalmacijo, kjer bi izpopolnil muzejske zbirke s primerki favne Jadrana (ARHIV 1935/ 332). Podobno terensko zbiranje naj bi opravil tudi v zgodnjem poletju 1939 (ARHIV 1939/ 185)¹⁶⁹. Med drugo svetovno vojno je Josip Staudacher ponudil pomoč pri urejanju entomoloških zbirk (ARHIV 1943/ 136, 1942/ 383). Iz njegovih poročil je razvidno opravljeno delo (ARHIV 1943/ 219). Od zbirk je razkužil in pregledal Schmidtovo in Stussinerjevo entomološko zbirko ter zbirki metuljev Mateja Hafnerja in Frana Dobovška (ARHIV NMS 1943/ 219). Leta 1943 je Staudacher tudi preuredil in na novo prepariral Schmidtovo zbirko jamskih žuželk (ARHIV 1943/ 401).

Na področju entomologije je v medvojnem času delovalo več ljubiteljskih oziroma amaterskih entomologov. Mnogi med njimi so bili tudi redni korespondenti z muzejem. Med njimi sta bila zbiralec metuljev Ivan Hafner¹⁷⁰ (1867–1947) (ARHIV 1920/ 215, 216) in manj znan zbiralec hroščev Miroslav Černe¹⁷¹, ki je leta 1921 želel muzeju prodati svojo zbirko hroščev s približno 1000 primerki (ARHIV 1921/ 44, 64). Muzej je Černetovo zbirko dal v pregled oziroma ocenitev, vendar je muzejsko vodstvo nakup zavrnilo (ARHIV 1921/ 65).

Posebno izpričujoč je arhivski zapis na osnovi poziva Hrvaškega prirodoslovnega društva o naravoslovcih na Slovenskem v letu 1922 (ARHIV 1922/ 509). Seznam je pripravil Fran Kos, vsebuje pa tudi mnoge ljubiteljske entomologe in naravoslovce (ARHIV 1922/ 512, 519). Na seznamu so muzejski naravoslovci Fran Kos, Angela Piskernik in Viktor Herfort. Med ljubiteljskimi entomologi so zapisani Anton Bulovec¹⁷² (metulji)¹⁷³, Ivan Hafner (metulji), Mate Hafner

¹⁶⁵ Obrtni del se navezuje na okrasne in gradbene kamnine oziroma kamnoseke, stavbenike in arhitekta.

¹⁶⁶ Predmet na stolici (inštitutu) za geologijo in paleontologijo.

¹⁶⁷ O dr. Simi Trojanoviću glej tudi PETROVIĆ (1937/1939).

¹⁶⁸ Dr. Jože (Josip) Staudacher je bil zdravnik in ljubiteljski entomolog; njegova entomološka zbirka in knjižnica sta shranjeni v Prirodoslovnem muzeju Slovenije (STAUT TURK 1974: 47; ČERNILA 2003: 36).

¹⁶⁹ Oba navedena arhivska dokumenta se nanašata na prošnjo za popuste pri prevozih z ladjo na progi Sušak (Reka) – Hercegnovi.

¹⁷⁰ Več o Ivanu Hafnerju glej v STAUT TURK (1983: 34) in ČERNILA (2003: 36).

¹⁷¹ O Miroslavu Čnetu nam ni uspelo pridobiti nobenih dodatnih podatkov.

¹⁷² Več o Antonu Bulovcu glej v STAUT TURK (1983: 34).

¹⁷³ V oklepaju smo zapisali skupino, ki so jo zbirali oziroma proučevali.

(metulji), Ivan Splichal¹⁷⁴ (metulji), Alfonz Gspan¹⁷⁵ (hrošči), Fran Tavzes (hrošči), Hans Zins (metulji) in Josip Verbič (čebele)¹⁷⁶. Čisto na koncu (že pod podpisom) je Fran Kos kot ljubiteljskega ornitologa napisal Janka Ponebška¹⁷⁷.

Arhivski dokumenti razkrivajo še enega ljubiteljskega entomologa Drag. Poža¹⁷⁸, ki je zbral zbirko jamskih hroščev. Zbirko Poža je muzeju podaril njegov sorodnik Josip Loj iz Šmartnega ob Paki (ARHIV 1925/ 769). Na koncu pisma Loj omeni, da je Pož več let zbiral hrošče skupaj s Karlom Absolonom¹⁷⁹, in sicer po mnogih jamah v Bosni in Hercegovini ter Dalmaciji (ARHIV 1925/ 765).

Evgen Jaeger¹⁸⁰ (1892–1959) je bil ljubiteljski entomolog, predvsem pa se je posvečal čebelam, osam in mravljam (GLASER & GOGALA 1999). Napisal je zgolj dva prispevka o kožekrilcih (JAEGER 1933, 1934), medtem ko so mnogi njegovi entomološki primerki danes shranjenih v Prirodoslovnem muzeju Slovenije (GOGALA 2011: 3). V arhivskem fondu je ohranjena korespondenca med Evgenom Jaegerjem in kustosom Franom Kosom, ki je nastala med letoma 1931 in 1934 (ARHIV 1931/ 1003, 1932/ 577, 1933/ 711)¹⁸¹. Največ dopisov je posvečenih ostankom kožekrilcev.

Med tujimi raziskovalci nevretenčarjev, predvsem žuželk, smo zasledili tudi dopise in pisma iz poznih tridesetih let preteklega stoletja. Fran Kos je večkrat pisal Edvardu Handschinu¹⁸² (1894–1962) o različnih členonožcih (ARHIV 1935/ 95, 1936/ 295, 354). Kos je poslal dve pismi tudi entomologu Ivanu Bureschu¹⁸³ (1885–1980), nanašali sta se na zbirke čmrljev (ARHIV 1938/ 743, 762). Za literaturo o skakačih je Fran Kos poslal pismo tudi takratnemu največjemu poznavalcu te skupine Janu Stachu¹⁸⁴ (1877–1975) v Krakov (ARHIV 1936/ 316).

Mnogi arhivski dokumenti kažejo tudi na pestro dopisovanje o različnih skupinah vretenčarjev. O ribah iz Cerkniškega jezera je leta 1935 Fran Kos pisal Massimu Selli¹⁸⁵ (1886–1959) (ARHIV 1935/ 274, 403). Za človeškimi ribicami s Kranjske sta prek muzeja poizvedovala tudi zoologa Ernst Matthes in Walter Klose (ARHIV 1929/ 330, 360). Že nekaj let pred tem, se je za primerke človeških ribic zanimal tudi Miloš Záleský¹⁸⁶ (1900–1944), ki pa ga je Fran Kos napotil na ljubljanski zoološki inštitut, ki je takrat imel žive primerke (ARHIV 1923/ 584).

Zbirko mehov malih sesalcev¹⁸⁷ je leta 1930 muzeju prodal Vladimir Martino¹⁸⁸ (1883–1965) (ARHIV 1930, 745, 797, 827, 867). Odkupljena zbirka je obsegala 16 primerkov ter še nekaj dodatno podarjenih primerkov.

¹⁷⁴ Več o Ivanu Splichalu glej v STAUT TURK (1983: 33).

¹⁷⁵ V dokumentu zapisan kot Alfons pl. Gspan. Več o Gspanu glej v STAUT TURK (1983: 35–36).

¹⁷⁶ Pri vseh so zapisani tudi njihovi poklici in naslovi.

¹⁷⁷ Več o Janku Ponebšku glej v STAUT TURK (1974: 61–62).

¹⁷⁸ V dokumentu je ime krajšano Drag., lahko gre za Draga, Dragana ali Dragomirja.

¹⁷⁹ Dr. Karl Absolon (1877–1960) je bil češki vsestranski naravoslovec, predvsem ga je zanimala jamska favna, čeprav je deloval tudi na drugih področjih, celo na področju arheologije (KOSTRHUN 2009; STROUHAL 1961).

¹⁸⁰ Dr. Evgen Jaeger (tudi Jäger) je bil zdravnik v Podčetrtku in ljubiteljski entomolog, objavil je le nekaj entomoloških člankov.

¹⁸¹ Navajamo le del arhivskih dokumentov (ostali so v digitaliziranem arhivu Prirodoslovnega muzeja Slovenije).

¹⁸² Dr. prof. Edvard (Eduard) Handschin, švicarski entomolog, univerzitetni profesor in vodja muzeja.

¹⁸³ Dr. Ivan Yosifov Buresh, bolgarski zoolog in entomolog. Bil je vodja mnogih bolgarskih naravoslovnih ustanov.

¹⁸⁴ Prof. dr. Jan Waclaw Stach, poljski entomolog in paleontolog (KOWALSKI 1978).

¹⁸⁵ Prof. dr. Massimo Sella, morski biolog in predvsem ihtiolog. Vodil je morskoo biološko postajo v Rovinju (LUCU & SELLA MARSONI 2013).

¹⁸⁶ Miloš Záleský, češki pedagog, zoolog, ornitolog in entomolog.

¹⁸⁷ Čeprav so v muzej želeli primerke iz Slovenije, je imel Marino na voljo le primerke iz Srbije in Bosne (ARHIV 1930/ 797).

¹⁸⁸ Vladimir Emmanuilovich Martino, ruski zoolog, ki se je posvečal malim sesalcem (KRYŠTUFEK & PETKOVSKI 2002: 230) in pticam. Raziskoval je predvsem po Balkanu (BEOLENS s sod. 2009: 263).

Zagrebski zoolog Krunoslav Babić¹⁸⁹ (1875–1953) je Franu Kosu poslal prošnjo za primerke jamskih kozic. Kos mu je poslal edina dva muzejska primerka s prošnjo za vračilo (ARHIV 1922/ 499, 473). Prav tako si je Kos dopisoval z Babićevim kolegom Avgustom Langhofferjem¹⁹⁰ (1861–1940), ki je bil vodja zoološkega muzeja v Zagrebu (ARHIV 1925/ 7). Iz Zagreba je bil med muzejskimi dopisniki tudi Boris Zarnik¹⁹¹ (1883–1945) (ARHIV 1924/ 217, 1926/ 620), ki se je zanimal za takrat delujoče naravoslovce.

2.7. Borba za osamosvojitve muzejskega naravoslovja

Težnje k deljenju prirodoslovnega (prirodopisnega) dela muzeja od kulturnozgodovinskega so bile prisotne že od ustanovitve. Te so ponovno oživele z oblikovanjem nekaterih drugih naravoslovnih institucij in društev po prvi svetovni vojni. Prve predloge za oblikovanje prirodoslovnega (naravoslovnega) muzeja so predlagali vodstvo Prirodoslovnega društva ter mnogi ugledni naravoslovci že v sredini maja 1935 (ARHIV 1935/ 385). Za delitev Narodnega muzeja so predlog za ustanovitev Prirodopisnega muzeja¹⁹² podali na Kraljevo upravo Dravske banovine hkrati s pojasnilom, da to ne bo bremenilo proračuna.

V letih od 1936 do začetka druge svetovne vojne so prizadevanja k delitvi nekoliko zamrla, čeprav v mnogih dokumentih že zasledimo naziv Prirodoslovni muzej (tudi Prirodopisni muzej). Za odcepitev naravoslovnega dela Narodnega muzeja se je zavzel tudi ravnatelj Josip Mal, ki v dopisu novembra 1936 piše: »Razumeli boste, da ni mogoče v univerzitetnem mestu pod stalno kontrolo in kritiko univerzitetnih profesorjev – prirodoslovcev voditi kulturnemu historiku katerekoli specialne prirodoslovne stroke in biti za tarčo dostikrat tudi neupravičenim kritikam. Zato sem tudi sam iskreno pozdravil misel samostojnega Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani ...« (ARHIV 1936/ 626). Mal je v dopisu na štirih straneh tudi predlagal, da za upravnika Prirodoslovnega muzeja postavijo Frana Kosa. Veliko bolj intenzivna pogajanja za delitev Narodnega muzeja so začela potekati leta 1940. Takrat je Josip Mal Ministrstvu prosvete v Beogradu ponovno pisal, naj reaktivira osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani (ARHIV 1940/ 341¹⁹³, 526). V Beogradu se je Josip Mal obrnil na ministra Miha Kreka¹⁹⁴, ki je posredoval pri ministru Mihailu Konstantinoviču¹⁹⁵ (ARHIV 1940/ 556, 623). Nato se je nekoliko zapletlo tudi s podpisom na finančnem ministrstvu in kakor piše Josip Mal je v enem od pisem (ARHIV 1940/ 693) senatorju Francu Smodeju¹⁹⁶ napisal: »Nekako pred par meseci je ministrski svet soglasno odobril ustanovitev samostojnega Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. Uredbo je podpisalo že 11 ministrov. Sedaj pa leži že skoro 2 meseca pri g. finančnem ministru, ki je ne podpiše. Na tak način se ovira vse započeto naše delo in ves naš nadaljnji razvoj«.

¹⁸⁹ Prof. dr. Krunoslav Babić, hrvaški zoolog, avtor več zooloških učbenikov (BALABANIĆ 2001).

¹⁹⁰ Prof. dr. August Langhoffer, hrvaški zoolog in entomolog, predavatelj zoologije in vodja naravoslovnega oddelka zagrebskega Narodnega muzeja.

¹⁹¹ Prof. dr. Boris Zarnik, slovenski biolog, ki je večinoma deloval v tujini (STAUT TURK 1974: 73).

¹⁹² V arhivskih dokumentih (ARHIV 1935/ 385) uporabljajo dva naziva: Prirodopisni muzej in tudi že Prirodoslovni muzej.

¹⁹³ V tem dokumentu je povzet tudi kronološki pregled vseh dogajanj okoli delitve in osamosvajanja Prirodoslovnega muzeja.

¹⁹⁴ Miha Krek (1897–1969), slovenski pravnik in politik, leta 1940 tudi minister za šolstvo v Beogradu.

¹⁹⁵ Od leta 1939 do 1941 je bil minister brez listnice in pravosodni minister.

¹⁹⁶ Franc Smodej (1879–1949), slovenski politik in častnik.

V Ljubljani, 13. junija 1935.

Št. 385/1935.

Predmet: Prirodoslovno društvo;
predlog za ustanovitev Prirodopisnega muzeja.

Kraljevski banski upravi Dravske banovine

/ oddelek IV. /

v

L j u b l j a n i .

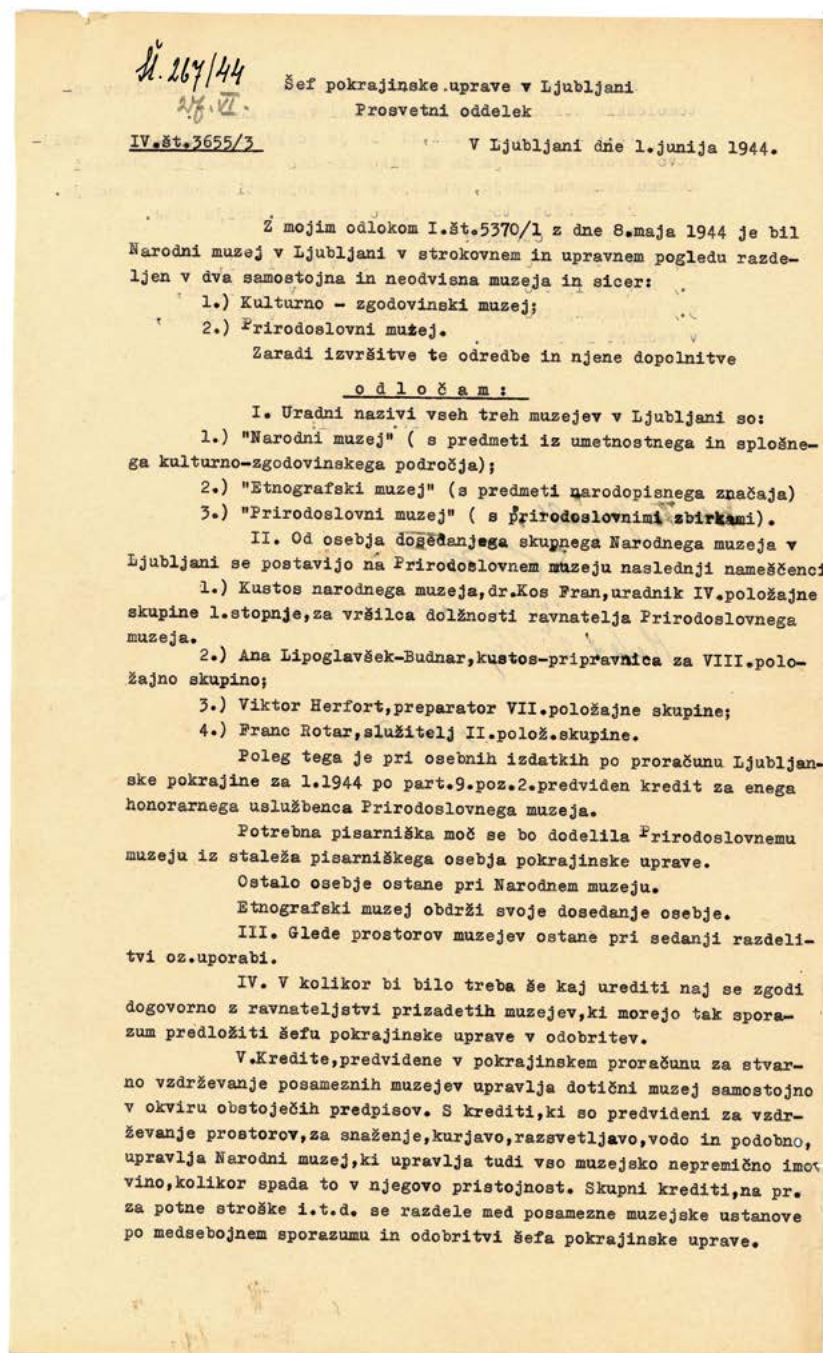
Spomenico Prirodoslovnega društva v Ljubljani, da se iz sedanjega prirodopisnega oddelka Narodnega muzeja v Ljubljani osnuje s prihodnjim proračunom poseben Prirodopisni muzej, podpisano ravnateljstvo v tej njeni nameri najtopleje pozdravlja s prošnjo, da bi kr. banska uprava ministrstvu prosvete blagovolila priporočiti na spodaj označeni način osnove samostojnega Prirodopisnega muzeja v Ljubljani, ki bi z ozirom na opetovana naročila glede sestavljanja proračunskih predlogov državnega budgeta v primeri s sedanjim prav nič ne obremenjeval.

Glede na velike in važne naloge domoznanskega raziskovanja, ki uvrščajo muzejskega akademskega uradnika po naravi njegove službe same, to je po njegovi kvalifikaciji ter dejanskem samostojnem znanstvenem delu v isto vrsto z univerzitetnim profesorjem, je umestno, da se muzeji grupirajo po strokah, tako da je oddelni predstojnik tudi formalno odgovoren za podvig in napredek poverjenih mu zbirk, kar bo njegovo iniciativnost in delavnost le še podnetilo in stopnjevalo.

Spomenica Prirodoslovnega društva pa vsebuje celo vrsto trditev in cenjenih domnev, ki jih je treba v naslednjem osvetliti v pravi luči

Slika 37: Predlog Prirodoslovnega društva za osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja iz leta 1935. (ARHIV NMS, LETO 1935, ŠT. 385)

Figure 37: A proposal by the Natural History Society from 1935 for the independence of the Museum of Natural History. (ARCHIVE NMS, YEAR 1935, NO. 385)



Slika 38: Uradni odlok s katerim je Prirodoslovni muzej sredi leta 1944 postal samostojna in neodvisna ustanova. (ARHIV NMS, LETO 1944, ŠT. 267)

Figure 38: The official decree by which the Museum of Natural History gained independency in the mid-1944. (ARCHIVE NMS, YEAR 1944, NO. 267)

Kustos Fran Kos je poleti 1937 napisal zanimiv zapisnik z naslovom Borba za osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja v letu 1937, z vlogo nekaterih takratnih ljubljanskih naravoslovcev (ARHIV PMS 1937/ 001). Kos v zapisniku piše¹⁹⁷:

»Dr. Košir je kot tajnik znanstvenega odbora storil vse za razdelitev Narodnega muzeja, za samostojen Prirodoslovni muzej. Histološki inštitut s prof. Koširjem na čelu ima pri tem velike zasluge. (...) Prof. dr. Hadži, zoolog, se je začel takoj izmikati, češ da samostojen prirodoslovni muzej ni potreben, da je tudi v Skoplju združen Prirodoslovni muzej v kulturno–historičnem, da bi bila taka osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani obremenitev državnega proračuna, da bi se kasneje zahtevalo več ljudi za službo v tem muzeju (...) Vzklic tem pomislekom pa je g. prof. iz uljudnosti vseeno spomenico podpisal. (...) Dr. Pavel Grošelj pa je podpis na spomenicah kar takoj odklonil in sicer z motivacijo, da biološki inštitut kateremu on načeljuje, kakor tudi on sam v svojstvu profesorja biologije na Ljubljanski univerzi nimajo prav nič skupnega z biologijo na Narodnem muzeju v Ljubljani, kakor tudi ne s sedanjim in bodočim razvojem prirodoslovnih ved na sedanjem ali osamosvojenem Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani. (...) Tako stališče sta zavzela na ljubljanski univerzi leta 1937 profesorja zoologije in biologije. Na tak način sta podpirala profesorja slovenske univerze, učitelja prirodoslovnih ved na slovenski univerzi slovenski prirodoslovni znanstveni in poljudnoznanstveni zavod.«

Ključno leto za osamosvojitve in razvoj novega Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani je bilo 1944¹⁹⁸. 8. maja 1944 je bil sprejet sklep o delitvi Narodnega muzeja, ki ga je podpisal Leon Rupnik¹⁹⁹, v veljavo je stopil s 1. junijem 1944 (Kos 1944: 203). Tako je od junija 1944 današnji Prirodoslovni muzej Slovenije postal samostojen, z novimi usmeritvami in cilji, hkrati pa je bil to eden izmed pomembnejših in ključnih dogodkov v naravoslovju na Slovenskem.

¹⁹⁷ Podajamo samo izbrane odstavke, celotno besedilo je dosegljivo v Arhivu Prirodoslovnega muzeja Slovenije (tudi v elektronski obliki).

¹⁹⁸ Vse sklepe in nekatere dokumente je predstavil prvi ravnatelj Prirodoslovnega muzeja Fran Kos (1944) v članku »Postanek in razvoj Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani«.

¹⁹⁹ Leon Rupnik (1880–1946), slovenski politik in general, leta 1944 predsednik Ljubljanske pokrajine.

Zaključek

Zgodovina muzejskega naravoslovja na Slovenskem je v letu 2021 dočakala drugo stoletnico. Z ustanovitvijo prvega muzeja (Kranjskega stanovskega muzeja) leta 1821 so se postavili temelji tudi za bolj sistematično in usmerjeno zbiranje naravoslovnih predmetov. Že v prvi javni muzejski predstavitvi so prevladovali naravoslovni eksponati, kot so primerki mineralov Žige Zoisa in konhilij Franca Hohenwarta. Skozi različna obdobja muzeja so se na mestih muzejskih naravoslovcev menjali mnogi izkušeni in vsestranski naravoslovci od Henrika Freyerja, Karla Dežmana, Gvidona Sajovica do Frana Kosa. Kljub večnim finančnim stiskam je muzeju leta 1888 uspel pridobiti novo stavbo in se tudi ob pomoči naravoslovja utiriti kot prepoznavna znanstvena, raziskovalna in izobraževalna institucija.

Podobno kot zgodovina, ki se neprestano dopolnjuje in spreminja, je tudi ta prispevek le odsev določenih raziskav arhivskih in literarnih virov, ki pa še zdaleč niso popolne in končane. Med raziskovanjem zgodovine naravoslovja na Slovenskem smo vedno znova odkrivali nove informacije in dokumente, ki so potrebni dodatnih analiz in interpretacij. Naj bodo zgoraj napisani stavki osnova in izhodišče za nadaljnje raziskovanje muzejskega naravoslovja, naravoslovja in naravoslovcev v Sloveniji.

Zahvala

Ta prispevek je nastajal več let in ob tem gotovo ne morem spregledati nekaterih razumevaločih kolegov in sodelavcev. Zahvaljujem se tudi kolegom iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije, ki so morali prenašati moje navdušenje nad novimi odkritji in občasne zastoje ob fotokopirnem stroju. Zahvala velja tudi recenzentom, lektorju in urednikom revije Scopolia. Imeli so nehvaležno in zahtevno delo, ki pa so ga opravili korektno.

Med drugimi bi se zahvalil vsem zaposlenim v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije, ki so z razumevanjem sprejeli in dovolili raziskovanje arhivskega gradiva. Enako velja tudi za kolege iz drugih oddelkov Narodnega muzeja Slovenije: hvala za slikovno gradivo in tudi za občasne debate o muzejski zgodovini.

Navsezadnje pa se zahvaljujem vsem naravoslovcem, od ljubiteljskih zbiralcev do pravih raziskovalcev, ki so v zgodovini za seboj ponekod pustili drobne sledi, drugod pa velik pečat v muzejskem naravoslovju. Hvala.

Povzetek

Zgodovina današnjega Prirodoslovnega muzeja Slovenije sega dve stoletji v preteklost. Predhodnik muzeja je bil ustanovljen kot Kranjski stanovski muzej leta 1821 in se je leta 1826 preimenoval v Deželni muzej za Kranjsko. Že med ustanovitelji je bil prisoten naravoslovec, zbiralec in prvi vodja muzeja Jožef Hanibal Hohenwart (1771–1844). Za pomoč pri prvi razstavnici postavitvi muzeja v licejski stavbi je zaposlil Johanna von Schildenfelda, ki je bil po izobrazbi naravoslovec.

Schildenfeldovo mesto je dobil vsestranski in široko razgledan Henrik Freyer (1808–1866). V Idriji rojeni Freyer se je muzejskemu naravoslovnemu delovanju posvetil z veliko vnemo. Raziskoval je po celotni Kranjski in Istri ter odkril mnogo novih najdišč flore in favne. Prav o favni je izdal tudi temeljno delo o vretenčarjih s Kranjske. Delo v muzeju je Freyer končal z odhodom v naravoslovni muzej v Trstu. Že od ustanovitve muzeja so večji del naravoslovnega

gradiva pridobili z donacijami in le redko z nakupi. Muzejski prostori v licejski stavbi so bili neustreznost in vedno prenatrpani.

Po Freyerjevem odhodu leta 1852 gaje nasledil v Idriji rojeni Karel (Dragotin) Dežman (1821–1889). Tudi on je bil zelo vešč naravoslovec, polihistor in tudi politik. Muzej je v obdobju kustosa Dežmana zelo napredoval, čeprav je bilo v drugi polovici njegovega delovanja naravoslovje postavljeno v ozadje. Dežman je pripravil, načrtoval in izpeljal gradnjo novega Deležnega muzeja za Kranjsko, ki se je leta 1882 preimenoval v Deležni muzej za Kranjsko – Rudolfinum. Ob otvoritvi leta 1888 je bilo v več muzejskih dvorinah postavljenega na ogled veliko naravoslovnega gradiva.

Kmalu po smrti Karla Dežmana leta 1889 je muzejsko naravoslovje in vodenje prevzel Alfonz Müllner (1840–1919), prav tako izobraženi naravoslovec, ki pa se je bolj posvečal arheologiji. Za pomoč pri urejanju naravoslovnih zbirk je muzeju občasno pomagal naravoslovec Wilhelm Voss (1849–1895), tam pa je bil takrat zaposlen tudi Ferdinand Schulz (1849–1936), ki je bil večš prepariranja živali.

Konec prvega desetletja 20. stoletja je v muzeju prostovoljno deloval profesor naravoslovja Gvidon Sajovic (1883–1920). Urejal je herbarije in zbirke mehkužcev ter občasno nabiral entomološko (metulji) in ornitološko gradivo. Pri terenskem delu je Sajovicu pomagal takratni muzejski preparator, fotograf in ljubiteljski entomolog Fran Dobovšek (1876–1915). Dobovšek je za muzej pred prvo svetovno vojno opravil večji del entomoloških in drugih naravoslovnih ekskurzij po Kranjskem. Za kratek čas je sredi prve svetovne vojne in malo po njej, je naravoslovje v muzeju vodila botaničarka Angela Piskernik (1886–1976). Že v osamosvojeni Prirodoslovni muzej se je vrnila po drugi svetovni vojni.

Muzej in z njim naravoslovje sta prvi svetovni vojni in razpadu monarhije doživela pretres. Leta 1920 se je muzej preimenoval v Narodni muzej, istega leta pa je vodja naravoslovnega oddelka postal Fran Kos (1885–1956). V muzeju se je Kos posvečal mnogim naravoslovnim temam; od botanike do paleontologije. Raziskoval je male sesalce, ekologijo nevretenčarjev Julijskih Alp, fosilne ostanke ledenodobnih sesalcev in drugo. Od pomladi leta 1938 mu je veliko časa vzelo izkopavanje in proučevanje ostankov mamuta iz Nevelj. Pri izkopavanju mamuta je Kosu pomagal Viktor Herfort (roj. 1881), ki je bil izvrsten preparator. Herfort je bil odgovoren tudi za postavitev okostja mamuta v muzeju. Leta 1939 je v muzej prišla paleobotaničarka Ana Budnar–Lipoglavšek (1915–2004), ki je raziskala pelod iz najdišča mamuta pri Nevljah in ostala v muzeju še nekaj let po drugi svetovni vojni. V medvojnem obdobju je prišlo do osamosvajanja nekaterih specializiranih muzejev in ustanavljanja naravoslovnih institucij in društev. Muzejsko naravoslovje je le počasi sledilo sodobnim razstavnim pogojem, kar so reševali z nakupi velikih steklenih vitrin in postavitvijo nekaterih dioram.

Sredi druge svetovne vojne je končno prišlo do osamosvojitve Prirodoslovnega muzeja, ki je bila rezultat skoraj desetletnih prizadevanj mnogih naravoslovcev in muzejskega vodstva. Po drugi svetovni vojni je Prirodoslovni muzej s svojim vodstvom zastavil nove cilje in usmeritve, ki se odražajo še danes v 21. stoletju.

Summary

The history of the present Slovenian Museum of Natural History dates back two centuries. The predecessor of the museum was the Carniolan Estates Museum established in 1821 and renamed in 1826 as the Carniolan Provincial Museum. Josef Hanibal Hohenwart (1771–1844), an amateur naturalist, collector, and the first principal of the museum, was already present among the founders. Johann von Schildenfeld assisted the first exhibition installation in the

Lyceum building. Schildenfeld was a naturalist by education, but was soon dismissed because of his incompetence in science.

His position was taken over by a versatile and highly regarded naturalist Henrik Freyer (1808–1866). Born in Idrija, Freyer devoted himself to natural history in the museum with great enthusiasm. He researched all over Carniola and in Istria and discovered many new sites of flora and fauna. He also published a fundamental work on vertebrates of Carniola. Freyer left the museum for his new position in the Natural History Museum in Trieste. Since the establishment of the museum, most of the natural history specimens were obtained through donations and rarely by purchases. The museum premises in the Lyceum building were inadequate and permanently overcrowded.

Born in Idrija, Karl (Dragotin) Dežman (1821–1889) succeeded Freyer after his departure in 1852. Dežman was an equally skilled naturalist, a distinguished polyhistor, and a politician. The museum made great progress during the period of Dežman's curatorship. In the second half of his engagement in the Museum, Dežman could not devote much time to natural history. Dežman prepared, planned, and carried out the construction of the new Carniolan Provincial Museum, which in 1882 was renamed the Carniolan Provincial Museum – Rudolfinum. At the opening in 1888, a wealth of natural history material was displayed in the Museum's rooms.

Soon after the death of Karel Dežman in 1889, the Museum's natural sciences and management were taken over by Alfonz Müllner (1840–1919), also an educated naturalist who however engaged himself more with the archeology. The Museum was occasionally assisted by a naturalist Wilhelm Voss (1849–1895) who helped to curate the natural history collections. Ferdinand Schulz (1849–1936), a skilled taxidermist, was also employed at the Museum during same time.

At the end of the first decade of the 20th century, Gvidon Sajovic (1883–1920), a Professor of natural sciences, volunteered at the Museum. He edited herbaria and mollusk collections. Besides, he occasionally collected entomological (mostly butterflies) and ornithological specimens. Sajovic was assisted in his fieldwork by the Museum taxidermist, photographer, and also amateur entomologist Fran Dobovšek (1876–1915). Before the WWI, Dobovšek made most of the entomological and other natural history excursions around Carniola for the Museum. For a short time, in the middle of the War and shortly after it, the natural science in the Museum was led by a botanist Mrs. Angela Piskernik (1886–1976). After the WWII she returned to then already independent Natural History Museum.

The Museum, and with it the natural history, experienced turmoil after the WWI and the collapse of the Monarchy. In 1920, the Museum was renamed the National Museum, and in the same year, Fran Kos (1885–1956) was appointed Head of the Natural History Department. In the Museum, Kos devoted himself to many topics from botany to paleontology. He worked on diverse topics, i.e. small mammals, ecology of invertebrates in the Julian Alps, Quaternary mammals, and many more. From the spring of 1938, Kos was busy excavating, exploring and studying the remains of a mammoth from Nevlje. During the excavations, Kos was assisted by excellent preparator, taxidermist and assistant Viktor Herfort (born 1881). Herfort was also responsible for the mammoth skeleton in the Museum. In 1939, paleobotanist Mrs. Ana Budnar–Lipoglavšek (1915–2004) started her research in the Museum on pollen from the mammoth site. She remained in the Museum for several years after the WWII. The interwar period saw a secession of several specialized museums. Simultaneously, several natural science institutions and societies were also established. Museum displays only slowly followed the modern exhibition standards. Problems were partly solved by purchasing large glass showcases and the placement of several dioramas.

During WWII the Museum of Natural Science finally gained independence which was the result of almost a decade of efforts by many naturalists and museum managers. After the War, the current Slovenian Museum of Natural History and its management set new goals and directions, which are still reflected in the 21st century.

Okrajšave / Abbreviations:

Ustanove / Institutions

NMS – Narodni muzej Slovenije / *National Museum of Slovenia*

PMS – Prirodoslovni muzej Slovenije / *Slovenian Museum of Natural History*

ARHIV – Arhiv NMS; Arhiv Leto/ številka.

Lokalni časopisi in revije / Local newspapers, magazines

LZ – Laibacher Zeitung

IB – Illyrisches Blatt

CA – Carniola

JVM – Jahresheft des Vereins des krainischen Landes–Museum

MVK – Mittheilungen des Museal–Vereins für Krain

Literatura / References:

- ALJANČIČ, M., 1966 a: Henrik Freyer in človeška ribica. *Proteus* (poseben odtis), 28 (9–10): 15–18.
- ALJANČIČ, M., 1966 b: Henrik Freyer o človeški ribici. *Proteus* 29 (2): 51–53.
- ALJANČIČ, M., 1991: Kovač (*Faber ferrarius*) iz Šiške: ob 200–letnici rojstva Ferdinanda Schmidta. *Proteus*, 54 (2): 58–64.
- ALJANČIČ, G., 2019: History of research on *Proteus anguinus* Laurenti 1768 in Slovenia (Zgodovina raziskovanja človeške ribice (*Proteus anguinus* Laurenti 1768) v Sloveniji). *Folia biologica et geologica*, 60 (1): 39–69.
- BALABANIĆ, J., 1993: Prirodna znanost u istraživanjima, pothvatima i idejama prirodoslovca Spiridiona Brusine. *Radovi Leksikografskoga zavoda »Miroslav Krleža«*, Zagreb, knj. 3: 187–201.
- BALABANIĆ, J. 2001: Krunoslav Babić, hrvatski zoolog, sveučilišni profesor zoologije i muzealac (Senj, 1875. – Opatija, 1953.). *Senjski zbornik*, 28: 301–314.
- BATTELLI, C. & Š. NOVAK, 2016: Zbirke alg patra Pija Titiusa Vendela (1801–1884) in druge herbarijske zbirke alg v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. *Scopolia*, 87: 1–63.
- BAVDEK, A., MIHEVC, A., TOŠKAN, B. & A. VELUŠČEK, 2009: Arheološke najdbe iz Križne jame. *Arheološki vestnik*, 60: 17–31.
- BEOLENS, B., WATKINS, M., & M. GRAYSON, 2009: *The Eponym Dictionary of Mammals*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 592 str.
- BEZEK, D., 2013: Po sledih neveljskega mamuta. *Proteus*, 75 (9–10): 462–467.
- BEZEK, D., 2015: *Mamuti v naših krajih*. Založba Viharnik, Ljubljana: 42 str.
- BEZEK, B. & D. BEZEK, 1998 a: 60 let od odkritja mamuta v Nevljah. *Kamniški zbornik*, 14: 200–204.
- BEZEK, B. & D. BEZEK, 1998 b: *Po sledih Neveljskega mamuta*. Osnovna šola Frana Albrehta, Kamnik: 38 str.
- BOLE, J., 1991/1992: Ob stoletnici rojstva prof. dr. Ljudevita Kuščerja. *Proteus*, 54 (3): 123.
- BORISOV, P., 1999: O Hacquetovem značaju: (zgodovinsko–psihološka študija). *Zgodovinski časopis*, 53 (4): 455–482.

- BOŽIČ, D., 2011: O okostju jamskega medveda in lobanja divjega prašiča iz Mokriške jame. V: Toškan, B. 2011: Drobcni ledenodobnega okolja, *Zbornik ob življenjskem jubileju Ivana Turka, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae*, 21: 267–274.
- BOŽIČ, I.A. & M. JERŠEK, 2005: Divji petelin (*Tetrao urogallus*) in njegovi kamenčki. *Argo*, 48 (2): 11–14.
- BRAS KERNEL, H., 2014: Zgodovina nastanka egipčanske zbirke Narodnega muzeja Slovenije. V: Kajfež, T., M. Pflaum, V. Pflaum 2014: *Mumija in krokodil: Slovenci odkrivamo dežele ob Nilu: katalog razstave*. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana: 9–25.
- BRELIH, S., DROVENIK B. & A. PIRNAT, 2006: Gradivo za favno hroščev (Coleoptera) Slovenije – 2. prispevek: Polyphaga: Chrysomeloidea (=Phytophaga): Cerambycidae. *Scopolia*, 58: 1 – 442.
- BRENCIČ, M., 2014: Karel Hinterlechner – utemeljitelj slovenske geološke šole. *Proteus*, 77 (2): 58–63.
- BRENCIČ, M., 2019: *Ljubljanska geološka šola : zgodovina poučevanja geologije na Univerzi v Ljubljani*. Naravoslovnotehniška fakulteta, Ljubljana: 318 str.
- BUDNAR–LIPOGLAVŠEK, A., 1943: Rastlinski ostanki neveljskega paleolitskega najdišča. *Zbornik Prirodoslovnega društva*, 3: 95–110.
- BUDNAR–LIPOGLAVŠEK, A., 1944: Rastlinski ostanki in mikrostratigrafija mamutovega najdišča v Nevljah. *Prirodoslovna izvestja*, 1: 93–188.
- BUFON, Z., 1963: Ferdinand Schmidt in slovanski biologi. *Kronika (Časopis za slovensko krajevno zgodovino)*, 11 (1); 60–64.
- BUFON, Z., 1966: Henrik Freyer, naravoslovec in rodoljub. *Proteus* (poseben odtis), 28 (9–10): 1–4.
- BUFON, Z., 1971a: Naravoslovje v slovenskem narodnem prebujanju, I. Začetki osvobajanja slovenskega kmeta (1. del). *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, 1: 15–77.
- BUFON, Z., 1971b: K stopetdesetletnici Prirodoslovnega muzeja Slovenije v Ljubljani. *Argo*, 10(2): 164–200.
- BUFON, Z., 1974: Naravoslovje v slovenskem narodnem prebujanju, II. Začetki slovenskega meščanstva v industrijski dobi. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, 2: 117–163.
- BUFON, Z., 2013a: Stranetzky, Kajetan (1879–1918). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013.
- BUFON Z., 2013b: Schulz, Ferdinand (1849–1936). *Slovenska biografija*. SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- BRUNLECHNER, A., 1901: Oberbergrath Ferdinand Seeland. *Carinthia* II., 91(11/ 2): 34–39.
- BRUSINA, S., 1884: Die fauna der congeriensichten von Agram in Kroatien. *Beiträge zur Paläontologie von Österreich (Mitteilungen des Geologischen und Paläontologischen Institutes der Universität Wien)*, 3: 125–187.
- BRUSINA, S., 1897: Gragja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz Bosne, Hercegovine i Srbije. *Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 18: 1–43.
- CAPUDER, K., 2013: Müllner, Alfonz (1840–1918). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- CARINTHIA, 1885: Vermehrungder Sammlungen des naturhistorischen Museums. *Carinthia*, 75: 122–124.
- CHRISTIAN, E., 2003: Die Frühzeit der Höhlenentomologie in Österreich. *Denisia*, 8; 75–90.
- CIMERMAN, F., 1966: Henrik Freyer – geolog in paleontolog. *Proteus* (poseben odtis), 28 (9–10): 10 – 15.

- CIPERLE, J., 2001: Podoba velikega učilišča ljubljanskega. Licej v Ljubljani 1800–1848. *Razprave in eseji*, Slovenska matica, Ljubljana, 49: 252–263.
- CVELFAR, B., 2009: Trgovina »Leonhardt del Cott« v Brežica. V: Škofljanec, A. (ured.): *Gospa, če ni dobro, ni treba nič plačat*. Brežice, trgovsko mesto. Brežiške študije, 3: 79–87.
- ČERNILA, M., 2003: Urejanje zbirk metuljev (red Lepidoptera) Prirodoslovnega muzeja Slovenije. *Argo*, 46 (1): 36–39.
- ČEČ, D., 2004: "Nisem kradel lesa, samo veje sem pobiral!" – o vzrokih in načinih preganjanja gozdnih prekrškov v ribniškem gospostvu na prehodu iz 18. v 19. stoletje. *Kronika*, 52: 17–34.
- ČINČ JUHANT, B., 2019a: Žiga Zois – naravoslovec in prvotni lastnik ustanovne zbirke prvega slovenskega muzeja. *Scopolia*, 97: 7–26.
- ČINČ JUHANT, B., 2019b: Baron Žiga Zois, naravoslovec, prepoveditelj, podjetnik in mecen. *Scopolia*, 97: 27–35.
- DESCHMANN, C., 1866: Heinrich Freyer – Ein Nekrolog. *Laibacher Zeitung* (poseben odtis), 24–25. avgust 1866, Ljubljana: 14 str.
- DESCHMANN, K., 1888: *Führer durch das Krainische Landes–Museum Rudolfinum in Laibach*. Verlag des Landes–Museum, Laibach: 179 str.
- DOLAR, S., 1921: Dr. Gvidon Sajovic. *Popotnik, Pedagoški in znanstveni list*, 42 (1–3): 50–51.
- DÖRING, R. & S. DRESSLER, 2017: *Index Collectorum – Herbarii Senckenbergiani* (FR). 198 str.
- DREGER, J., 1912: Todesanzeige Dr. Rudolf Hoernes. *Verhandlungen der k.k. geologischen Reichsanstalt.*, 11: 266–268.
- DUHOVNIK, J., 1969: P. Janez (Franc) Žurga. *Geologija*, 12: 237–241.
- DULAR, J., 2003: Halštatske nekropole Dolenjske. *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae*, 6: 68–69.
- EISELT, J., 1951: Der "Schlangengeith". *Natur und Land, Blätter für Naturkunde und Naturschutz*, Wien, 37: 53–55.
- ESCHNER, A., 2019: Zur Geschichte der Molluskensammlung des Naturhistorischen Museums in Wien. *Denisia*, 42, Neue serie 193: 567–577.
- FANINGER, E., 1983: Baron Žiga Zois in njegova zbirka mineralov (Baron Sigmund Zois and His Mineralogical Collection). *Scopolia*, 6: 1–32.
- FANINGER, E., 1988: *Zoisova zbirka mineralov*. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Ljubljana, 158 str.
- FANINGER, E., 1990: Valvasor in mineralogija s petrografijo. *Proteus*, 52 (9–10): 357–358.
- FLEGO S. & L. RUPEL (ured.), 2008: Ludwig Karl Moser (1845–1918) med Dunajem in Trstom. *Zbornik mednarodnega študijskega dne, Trst*. Narodna in študijska knjižnica Trst, Založba ZRC: 324 str.
- FIRST, B., 2014: *Puharjeva šifra: skrivnostni izum prvega slovenskega fotografa*. Narodni muzej Slovenije, katalog k razstavi, Ljubljana; 118 str.
- FREYER, H., 1842: *Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische*. Egerschen Gubernial – Buchdruckerei, Laibach, 91 str.
- FREYER, H., 1843: *Special–Karte des Herzogthums Krain*. Wien, 16 listov.
- FREYER, H., 1846: Ueber eine neue Art von Hypochthon (Proteus). *Archiv für Naturgeschichte*, 12: 289–290.
- GATTNAR, J., 1924: Hans Höfer–Heimhalt. Ein Lebensbild. *Mitteilungen der Österreichischen Geologischen Gesellschaft*, Wien, 17: 79–92.

- GETLIHER, A., 1993: Mijo Kišpatić, istaknuti hrvatski petrograf i popularizator prirodoslovlja. *Radovi Leksikografskoga zavoda »Miroslav Krleža«*, Zagreb, knjiga 3: 169–186.
- GLASER, E., & A. GOGALA, 1999: *Dr. Evgen Jaeger (1892 – 1959): spominska razstava o zdravniku in naravoslovcu iz Podčetrka*. Kozjanski park, Podsreda: 16 str.
- GLOBOČNIK, A., 1889: Karl Descmann. *Mittheilungen des Musealvereins für Krain*, 2: 375–381.
- GOGALA, N., 2008: Začetniki raziskovalnega in pedagoškega dela na področju fiziologije rastlin v Sloveniji. *Acta Biologica Slovenica*, 51 (2): 45–50.
- GOGALA, A., 2011: Sphecid wasps of Slovenia (Hymenoptera: Ampulicidae, Sphecidae and Crabronidae). *Scopolia*, 73: 1–39.
- GOLOB, F., 2003: Karl Jožef Prenner – loški muzealec ter njegove zgodovinske, topografske in umetnostnozgodovinske razprave. *Loški razgledi*, 50(1): 55–76.
- GORJANOVIĆ–KRAMBERGER, D., 1885: Paleoichtyološki prilozi. *Rad Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti*, 72: 10–66.
- GOSAR M. & V. PETKOVŠEK, 1982: Naravoslovci na Slovenskem (Natural Scientists in Slovenia). *Scopolia*, 5: 1–38.
- GOSAR HIRCI, B. & K. MEKE, 2017: Slika čebelarjev iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije. *Scopolia*, 91:127–151.
- GOSTENTSCHNIGG, K., 2018: *Wissenschaft im Spannungsfeld von Politik und Militär: Die österreichisch–ungarische Albanologie 1867–1918*. Springer VS Verlag für Sozialwissenschaften: 820 str.
- GRAFENAUER, S., 1985: Ivan Rakovec: ob njegovi 85–letnici. *Zbornik Ivana Rakovca*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za naravoslovne vede: 7–12.
- GREGORČIČ, S., 1888: Fran Erjavec. *Koledar Družbe sv. Mohorja za prestopno leto 1888*: 36–46.
- GREGORI, J., 1992: Ptiči v »Favni« Henrika Freyerja – ob 150. obletnici njenega izida. *Acrocephalus*, 13 (54): 130 – 137.
- GREGORI, J., 2009: 80 let organiziranega obročkanja ptičev v Sloveniji *Scopolia*, Suppl. 4: 2–16.
- GREGORI, J., 2010: Naša znana ornitologa, Janko in Božidar Ponebšek. *Svet ptic*, 16 (3): 22–23.
- GREGORI, J., 2011: Henrik Freyer in slovenska ornitologija. *Svet ptic*, 17 (2): 36–37.
- HAPP, H. & P. MILDNER, 2003: Georg Veith – Herpetologe, Altertumsforscher und Soldat. *Rudolfinum, Jahrbuch des Landesmuseums Kärnten*, 2003:435–443.
- HECKEL, J.J., 1850: Beiträge zur Kenntniss der fossilen Fische Oesterreichs. Abhandlung I (Chirocentrites – Pimelodus). *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, math. –naturwiss. Classe*, 1: 201–242.
- HECKEL, J.J., 1856: Beiträge zur Kenntniss der fossilen Fische Österreichs. II. *Abhandlung. – Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, math. –naturwiss. Classe*, 11: 187–274.
- HERLEC, U., 2006: Zbirka mineralov, kamnin in rud na Oddelku za geologijo Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. *Scopolia*, Suppl. 3: 498–501.
- HOCHSTETTER, v. F., 1881: Die Kreuzberghöhle bei Laas in Krain und der Höhlenbär. *Denkschriften der mathematisch–naturwissenschaftlichen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 43 (3): 293–310.
- HOERNES, R., 1906: *Melongena Deschmanni* nov. form. aus den aqituanischen Schichten von Moräutsch in Oberkrain nebst Bemerkungen über die geographische Verbreitung der lebenden Melongenidae. *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften*, 115: 1521–1547.

- HOHENWART, F. J. H., 1832: *Die Eröffnung des Landes–Museums in Laibach, wie selbe den 4. October 1831, zum Feier des allerhöchsten Namensfestes Sr. Majestät unsers allgeliebten Kaisers abgehalten wurde*. Edlen v. Kleinmayr'schen Schriften, Laibach: 20 str.
- HOCHENWART, F. J., 1836: *Leitfaden für die das Landes Museum in Laibach Besuchenden*. Laibach, 19 str.
- HOCHENWART, F. J. H., 1838: *Beiträge zur Naturgeschichte, Landwirthschaft und Topographie des Herzogthums Krain*. Ljubljana: 81 str.
- HOHENWART, F., 1992: Kustosa gospoda Henrika Freyerja opazovanja živih kač v ljubljanskem muzeju v letih 1833 in 1837 (prevod). *Proteus*, 55: 16–21.
- HOHENBÜHEL–HEUFLER, V., 1885: Wilhelm Voss. *Oesterreichische Botanische Zeitschrift*, 35/1; 1–8.
- HOLZ, E. & H. COSTA, 1997. *Ljubljanski kongres 1821*. Založba Nova revija, Ljubljana: 284 str.
- HUBMANN, B., 2005: Historisch bedeutende grazer paläontologen. *Berichte des Institutes für Erdwissenschaften der Karl–Franzens–Universität Graz, 75. Jahrestagung der Paläontologischen Gesellschaft*, 10: 46–48.
- HUDALES, J., 2003: Pozitivne in negativne tradicije iz predzgodovine Slovenskega etnografskega muzeja. *Etnolog* (Nova vrsta, Ljubljana), 13 (1): 59–95.
- JAEGER, E., 1933: Zur Kenntniss der *Hymenoptera aculeata* des Sotlatales (Jugoslavien) I. *Konowia*, 12: 98–102.
- JAEGER, E., 1934: Kleine Schuppenandrenen (Hym., Apid.). *Prirodoslovne Razprave*, 2: 227–230.
- JAMNIK, P. & M. KRIŽNAR, 2012: O fosilnih ostankih jamskega medveda z Gorjuš nad Bohinjem. *Proteus*, 74 (5): 231–235.
- JERNEJC KODRIČ, M. & B. KRYŠTUFEK, 2019: Katalog sesalcev v zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije II Red: Carnivora; podred: Feliformia (Catalogue of the mammals in the collection of the Slovenian Museum of Natural History II Order: Carnivora; suborder: Feliformia). *Scopolia*, 95: 1–161.
- JERŠEK, M., 2019: Zbirka mineralov barona Sigismonda (Žige) Zoisa. *Scopolia*, 97: 37–89.
- JEZERNIK, B., 2009: Ljubljanske »knjige sveta« od Auerspergov do Hacqueta. *Etnolog*, 19: 17–35.
- JEZERNIK, B., 2011: Ljubljanski »tempelj znanosti« v vrtincu kulturnega boja. *Argo*, 54 (1): 20–36.
- JEZERNIK, B., 2015: Pogledi na Triglav skozi čas. *Traditiones*, 44 (1): 29–58.
- JUŽNIČ, S., 2004: Razvoj kočevske čitalnice med letoma 1919–1941. *Knjižnica*, 48 (3): 175–192.
- JUŽNIČ, S., 2006: Karst research in the 19th century – Karel Dežman's (1821–1889) work. *Acta Carsologica*, 35 (1): 139–148.
- JUŽNIČ, S., 2009: Jezuitska dediščina barona Žiga Zoisa (ob 200–letnici Ilirskih provinc in 190–letnici Zoisove smrti). *Kronika*, 57 (3): 471–490.
- KAJFEŽ, T., M. PFLAUM & V. PFLAUM 2014: *Mumija in krokodil: Slovenci odkrivamo dežele ob Nilu: katalog razstave*. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana: 204 str.
- KAJFEŽ, T., M. PFLAUM, 2014: Anton Lavrin (1789–1869)– diplomat in zbiralec egipčanskih starin. V: V. KAJFEŽ, T., PFLAUM, M. & V. PFLAUM (ured.): *Mumija in krokodil: Slovenci odkrivamo dežele ob Nilu: katalog razstave*. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana: 33–55.
- KASTELIC, J., 1950: Narodni muzej v Ljubljani in njegovi problemi. *Zgodovinski časopis*, 4: 195–207.
- KIAUTA, B. 1962: Ferdinand Schmidt, prvi raziskovalec jamskih živali. *Kronika* (Časopis za slovensko krajevno zgodovino), 10 (1): 34–59.

- KLEMUN, M. 1991a: Briefe von Meinrad Thaurer von Gallenstein an Heinrich Freyer. *Carinthia* II., 181 (101): 21 – 35.
- KLEMUN, M. 1991b: Meinrad Thaurer von Gallenstein (1811–1872). *Carinthia* II, 181/101: 5–19.
- KLEMUN, M. 1995: Das „Schüttgärtchen“ beim „Kuraltischen Hause“, dem ersten Naturhistorischen Museum in KLEMUN, M. 1995b: Die Erforschung des vorgeschichtlichen „Pfahlbaus“ – ein kontroversielles Kapitel der internationalen prähistorischen Forschung des 19. Jahrhunderts und Ferdinand Hochstetters Entdeckung der Keutschacher „Pfahlbauten“ (1864). *Carinthia* II., 185 (105): 215–238.
- KLEMUN, M. 1998: Werkstatt Natur – Pioniere der Forschung in Kärnten. *Carinthia* II, Sonderheft, 56: 304 str.
- KODRE, P. 2002: Matija Vertovec – ljudski učitelj in vzgojitelj 19. stoletja. *Andragoška spoznanja*, 8 (2): 52–64.
- KRALJ, F. 1984: Matija Vertovec. *Goriški letnik*, 11: 5–13.
- KRANJC, A. 2002: Pomen H. Freyerja in Deželnega muzeja v Ljubljani za speleologijo. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, 15–16: 275–285.
- KRAMBERGER, P., & N. JOGAN, 2019: Slovenski doktorji filozofije s področja botanike na dunajski univerzi. V: Smolej T. (ured.) *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)*. Znanstvena založba Filozofske fakultete: 335–365.
- KRBAVČIČ, A. 2003: Henrik Freyer, magister farmacije in muzejski kustos v Ljubljani in Trstu. *Idrijski razgledi*, 48 (1): 136 – 146.
- KOS, F., 1921: Male ornitološke zabeleške. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 2–3 (1–4), B: 59–60. Kos, F., 1923a: Evropski los *Alces alces* L. iz jame »pri Glažutik«. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 2–3 (1–4): 25–33.
- KOS, F., 1923b: Ob stoletnici D. Dežmanovega (Carl Deschmann) rojstva. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 2–3 (1–4), B: 52–56.
- KOS, F., 1924: Zur Synostose im Tarsus und Reduktion im Metatarsus von *Alces alces* L. *Zoologische Jahrbücher*, 46: 509–520.
- KOS, F. 1925a: Prirodopisec Simon Robič. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 4–6, B: 76 – 77.
- KOS, F., 1925b: *Merops apiaster* L. v Sloveniji. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 4–6, B: 77–81.
- KOS, F., 1926–1927: Poročilo o prirodopisnem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani. *Glasnik, Muzejskega društva za Kranjsko, Prirodoslovni del*, B, 7–8 (1–4): 78–86.
- KOS, F., 1931: Studien über den Artefaktcharakter der Klängen aus Höhlenbärenzähnen und der Knochendurchlochungen an den Funden aus der Potočka Zijalka und einigen anderen Höhlen. *Prirodoslovne razprave*, 1: 89–106.
- KOS, F. 1939a: Paleolitske najdbe ob Nevljici: predhodno poročilo. *Etnolog*, 10–11: 417–419.
- KOS, F., 1939b. Neveljski paleolitik. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 20 (1–4): 25–65.
- KOS, F., 1944a: Postanek in razvoj Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. *Prirodoslovna izvestja*, 1: 199–219.
- KOS, F., 1944b: Pleistocenski proboscidi Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. *Prirodoslovna izvestja*, 1: 86–89.
- KOS, M., 2011: Deželni muzej in status muzejev v Celju, Mariboru in na Ptujju. *Argo*, 54 (2): 50–52.
- KOS, M., 2014: Deželni muzej in prva svetovna vojna. *Argo*, 57 (1): 34–45.

- Kos, M., 2016a: Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad in državni muzej v obdobju direktorjev Josipa Mantuanija in Josipa Mala. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 52: 223–246.
- Kos, M., 2016b: O nacionalnih muzejih, 1. del. *Argo*, 59 (1): 10–23.
- KOSTRHUN, P., 2009: Karel Absolon (1877–1960) and the research of significant Palaeolithic sites in Moravia. *Archaeologia Polona*, 47: 91–139.
- KOWALSKI, K. 1978: In memoriam: Prof. Jan Waclaw Stach (1877–1975). *Folia Biologica*, 26 (3): 135.
- KRYŠTUFEK, B. (URED.), 2019: Žiga Zois – popoln naravoslovec (dve stoletji po smrti). *Scopolia*, 97: 1–206.
- KRYŠTUFEK, B. & M. JERNEJC KODRIČ, 2013: Catalogue of the mammals in the collection of the Slovenian Museum of Natural History I Orders: Lagomorpha, Erinaceomorpha, Macroscelidea, Afrosoricida, Scandentia, Hyracoidea, Didelphimorphia, Diprotodontia, Monotremata. *Scopolia*, 79: 1–194.
- KRYŠTUFEK, B. & S. PETKOVSKI, 2002: Annotated Checklist of the Mammals of the Republic of Macedonia. *Bonner zoologische Beiträge*, 51 (4): 299–254.
- KRIŽNAR, M. 2010: Terciarna sesalca iz Motnika. *Proteus*, 72 (8): 368 – 369.
- KRIŽNAR, M. 2011a: Srednjemiocenski ptič iz hrvaškega Radoboja. *Proteus*, 75 (9–10): 452 – 454.
- KRIŽNAR, M. 2011b: Robičev prvi fosil?. *Proteus*, 73 (9–10): 421–422.
- KRIŽNAR, M., 2012a: Valvasorjevi zapisi o fosilih Kranjske. *Proteus*, 74 (8): 367–373.
- KRIŽNAR, M. 2012b: Zbirka fosilov iz Radoboja in njena zgodovina. *Argo*, 55 (1): 94–99.
- KRIŽNAR, M. 2012c: Vretenčarji iz paleogenskih plasti pri Motniku. *Kamniški zbornik*, 21: 123 – 130.
- KRIŽNAR, M. 2013a: Srednjemiocenski fosili iz Radoboja (Hrvaška) v paleontološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije. *Geološki zbornik*, 21: 68 – 70.
- KRIŽNAR, M. 2013b: Knapovče – »izgubljeni« rudnik. *Ruda* (revija Združenja za ohranjanje rudarske dediščine Slovenije), 1: 21 – 23.
- KRIŽNAR, M. 2013c: Simon Robič v slovenski paleontologiji. *Geološki zbornik*, 22: 77–79.
- KRIŽNAR, M. 2013d: Fosilne kosti iz starih rudnikov med Jelovico in Pokljuko. *Društvene Novičke*, 8: 2–3.
- KRIŽNAR, M. 2014a: Ledenodobna favna severozahodne Gorenjske. *Konkrecija*, 3: 46–49.
- KRIŽNAR, M. 2014b: Neveljski mamut v nekaterih arhivskih zapisih. *Argo*, 57 (1): 63–67.
- KRIŽNAR, M., 2017a: Valvasorjevi miocenski fosili Dolenjske in njihova najdišča. *Konkrecija*, 6: 4–6.
- KRIŽNAR, M. 2017b: Karavanški fosili in botanik Klemen Janša. *Društvene Novičke*, 25: 5.
- KRIŽNAR M., 2017c: Pozabljeni zapisi Alfonza Müllnerja o zgodovini rudarjenja. *Ruda* (revija Združenja za ohranjanje rudarke dediščine Slovenije), december 2017: 25–26.
- KRIŽNAR, M. 2017d: Nova »odkritja« fosilov Simona Robiča. *Konkrecija*, 6: 48–49.
- KRIŽNAR, M., 2017e: Paleontološki potepi Ferdinanda Seidla med Idrijo in Vrhniko. *Razprave, poročila / Posvetovanje slovenskih geologov*, 23: 107–109.
- KRIŽNAR, M. 2018a: Neveljski mamut: pogled na osem desetletij od odkritja ledenodobnega velikana. *SLO časi, kraji, ljudje* (slovenski zgodovinski magazin), 18: 6–11.
- KRIŽNAR, M., 2018b: Mioforije in trigonodusi Ferdinanda Seidla iz Poljanske doline ter njegovo geološko delovanje. *Loški razgledi*, 65: 209–218.

- KRIŽNAR, M. 2019a: Sigismondo Zois in zametki slovenske paleontologije. *Scopolia*, 97: 91–105.
- KRIŽNAR, M., 2019b: »Posebne vrste okamenine je na kamenu« – zgodba o fosilih iz pisma. *Konkreција*, 8:89–91.
- KRIŽNAR, M. & M. JERŠEK, 2010: Zoisovi amoniti izpod Triglava. *Svet pod Triglavom*, 15: 12–13.
- KRIŽNAR, M. & I. OCEPEK, 2018: *Carnites* – mežiška paleontološka ikona. *Konkreција*, 7: 20–23.
- KRIŽNAR, M. & M. PLASKAN, 2017: Ferdinand Seidl in njegova geološko–paleontološka zbirka v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. *Scopolia*, 89: 1–60.
- KRIŽNAR, M., B. ČINČ JUHANT & M. JERŠEK, 2013: Geološke značilnosti Bleda in okolice. *Scopolia*, Suppl. 6: 55–64.
- KRIŽNAR, M., DROBNE, K. & D. TURNŠEK, 2019 : Akademik prof. dr. Ivan Rakovec : 120–letnica rojstva. *Razprave, poročila / Posvetovanje slovenskih geologov*, 25: 62–65.
- LACK, H.W. & D. WAGNER, 1984: Das Herbar Ullepitsch. *Willdenowia*, 14: 417–433.
- LEBAN, V., 1966: Freyerjeva karta Kranjske. *Proteus* (poseben odtis), 28 (9–10): 5–10.
- LEBEN, V., 1954: Henrik Karel Freyer in njegova karta Kranjske. *Geografski vestnik*, 26: 131 – 146.
- LEVEC, F., 1889: Životopis Frana Erjavca. Posebni odtisek iz V. zvezka »Zabavne knjižnice«, Slovenska Matica: 25 str.
- LUCU, Č. & S. SELLA MARSONI, 2013: Tribute to Professor Massimo Sella – former scientist and Director of the Marine Biological Station in Rovinj – On the occasion of 120th Anniversary of marine research in Rovinj (1891–2011). *Periodicum Biologorum*, 115 (1): 105–108.
- LUKMAN, F. K., (ured.) 1932: Kos, Fran (1885–1956). *Slovenski biografski leksikon*: 4. zv. Kocen – Lužar. Zadrúžna gospodarska banka, Ljubljana.
- MACK, E. 1863: Adolph Franz Lang. *Verhandlungen des Vereines für Naturkunde zu Presburg*, 7: 220 – 222.
- MAHNIČ, K., 2016: Josip Mantuani in moderni muzej. Prispevek k razumevanju Mantuanijevih prizadevanj za reorganizacijo Deželnega muzeja za Kranjsko. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 52: 199–220.
- MAHNIČ, K. 2018: Josip Mantuani in njegovo poročilo o kulturnozgodovinskih zbirkah na slovenskem ozemlju iz leta 1918. V: Mojca Smolej (ur.): *1918 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 54. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 2.–13.7.2018, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik: 90–97.
- MAL, J. 1916: Kustos Freyer med slavisti. *Čas*, 10: 147 – 210.
- MAL, J., 1931: *Zgodovinski pregled. Narodni muzej v Ljubljani*, Vodnik po zbirkah narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturnozgodovinski del. Ljubljana, 183 str.
- MAL, J. 1939: Naše muzejsko društvo v teku sto let. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 20: 1–24.
- MALEŠIČ, F. 1996: Franc Hohenwart iz Zoisovega kroga. *Kamniški zbornik*, 13: 73–78.
- MANDL, G.W. 2013: Die frühen Jahre des Dachsteinpionieres Friedrich Simony (1813 –1896). *Berichte der Geologischen Bundesanstalt*, 102: 1–130.
- MANTUANI, J. 1923: Prof. dr. Gvidon Sajovic. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, B. Prirodoslovni del, 2–3 (1–4): 48–52.
- MANTUANI, J. & G. SAJOVIC, 1915: Fran Dobovšek (Nekrolog). *Carniola* (nova izdaja), 6; 241–244.
- MAIDL F., EISELT J. & O. WETTSTEIN VON, 1940: Franz Werner als Mensch und Forscher. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien*, 51 : 8–53.
- MARENČIČ, R., 1968: Divjad v okolici Tržiča. *Planinski vestnik*, 10: 461–463.

- MATIĆ, D., 2017: Ljubljanska župana Josef Suppan (1869–1871) in Karel Deschmann (1871–1873). *Studia Historica Slovenica*, 17 (2): 493–502.
- MEYER, VON H. 1860: Acteosaurus Tommasinii aus dem schwarzen Kreide–Schiefer von Comen am Karste. *Palaeontographica* (Beiträge zur Naturgeschichte der Vorwelt), 7(4): 223–231.
- MIHELIČ, J.A., 2005: Prof. dr. Fran Jesenko (1875–1932) Pomnik slovenskemu znanstveniku in gorniku leta 2005?. *Planinski vestnik*, 110 (1): 59–60.
- MIKUŽ, V., 1999: Revizija spodnjemiocenskega polža *Melongena deschmanni* Hoernes, 1906 iz Soteske pri Moravčah. *Razprave IV. Razreda SAZU*, 40 (2): 27–45.
- MILDNER, P. 1991: Meinrad Thaurer von Gallenstein als Zoologe. *Carinthia* II, 181/101: 37 – 42.
- MILDNER, P. 2004: Zum Beginn der entomologischen Forschung in Kärnten. *Rudolfinum – Jahrbuch des Landesmuseums für Kärnten*, (2003): 427 – 434.
- MORLOT, VON A. 1848: Über die Geologischen verhältnisse von Istrien. *Naturwissenschaftlichen Abhandlungen*, 2(2): 1–62.
- MOTOH, H., 2020: Azija med tigri in maliki. Misijonske razstave v Sloveniji v prvi polovici 20. stoletja. *Glasnik SED*, 60 (1): 34–41.
- MÜLLNER, A. 1893: Ueber Mineralvorkommen in Krain. *Argo*, 2 (1): 15–16.
- MÜLLNER A. 1895a: Das Eisen in Krain. *Argo*, 4 (1): 1–12.
- MÜLLNER, A., 1895b: Das Erdbeben in Krain am 14 April um 11^h 17^h ff 1895. *Argo*, 4: 145.
- MÜLLER, H. 1857: Ueber die Lebensweise der augenlosen Käfer in den Krainer Höhlen. *Entomologische Zeitung*, 18: 65–74.
- MÜLLNER, A. 1897a: Die Geschichte des krainischen Landes–Museum. *Argo* (Zeitschrift für krainische Landeskunde), 5 (1): 7–12.
- MÜLLNER, A. 1897a: Die Geschichte des krainischen Landes–Museum. *Argo* (Zeitschrift für krainische Landeskunde), 5 (2): 34–40.
- MÜLLNER, A. 1897c: Die Geschichte des krainischen Landes–Museum. *Argo* (Zeitschrift für krainische Landeskunde), 5 (3): 54–56.
- MÜLLNER, A. 1897d: Die Geschichte des krainischen Landes–Museum. *Argo* (Zeitschrift für krainische Landeskunde), 5 (4): 66–70.
- MÜLLNER A. 1897e: Die krainische Grotten fauna. *Argo*, 5 (6): 111–112.
- MÜLLNER, A. 1898a: Die Geschichte des krainischen Landes–Museum. *Argo* (Zeitschrift für krainische Landeskunde), 6 (5): 83–87.
- MÜLLNER, A. 1898b: Die Geschichte des krainischen Landes–Museum. *Argo* (Zeitschrift für krainische Landeskunde), 6 (6): 100–104.
- NOVAK, D. (URED.) 1988: Gradivo za slovensko speleološko biografijo z bibliografijo. *Naše jame* (Suppl.), 30: 1–192.
- NOVAK, D., 1985: Nekaj iz dela in življenja Ivana Dolarja. *Naše jame*, 27: 54–55.
- PAVLOVEC, R. 1997: A.C. Morlot, a geologist and a less known researcher of Karst phenomena. *Acta Carsologica*, 26/2,17: 167–173.
- PAVLOVEC, R., 2009: Geolog p. Janez Žurga. *Društvene novice*, 41: 30–31.
- PANTIĆ, N. & V. VASIĆ, 1997: Petar S. Pavlović (1864–1938). V: Sarić, M.(ured.): Život i delo srpskih naučnika. Srbska akademija nauka i umetnosti, Beograd, knjiga 2: 153–208.
- PAULIN, J., 1895: *Velikonedeljski potres dne 14. aprila 1895 l. in cesarjev obisk*. Samozaložba, Narodna tiskarna; 56 str.
- PAULIN, A. 1915: Über einige für Krain neue oder seltene Pflanzen und die Formationen ihrer Standorte. *Carniola*, 6 (3): 117–125.

- PERTLIK, F. 2007: Ein Kompetenzstreit der Professoren Gustav Tschermak und Albrecht Schrauf: Die Beurteilung der Dissertation von Rudolf Scharizer an der Universität Wien. *Joannea Mineralogie*, 4: 127–139.
- PETKOVŠEK, V. & J. DUHOVNIK, 2013: Voss, Wilhelm (1849–1895). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.
- PETROVIĆ, P.Ž., 1937/1939: Dr. Sima Trojanović. *Etnolog*, 10/11: 426–428.
- PETRU, P., 1971: Misli ob stopetdesetletnici Narodnega muzeja. *Argo*, 10 (1): 3–34.
- PIRJEVEC, A., 1925: Dežman Karel. *Slovenski biografski leksikon*. 1 (1): 131–135.
- PLENIČAR, M., 1965: O novih najdbah rudistov na območju Kočevskega roga. *Geologija*, 8: 92–101.
- POHAR, V., 1981: Pleistocenska favna iz Jame pod Herkovimi pečmi. *Geologija*, 24 (2): 241–284.
- POLAK, S. 2005: Importance od discovery of the first cave beetle *Leptodirus hochenwartii* Schmidt, 1832. *ENDINS*, 28: 71–80.
- PONEBŠEK, J. 1915: Naše ujede. *Carniola*, 6 (1–2): 31–54.
- PRAPROTNIK, N. 1992: Botanik Valentin Plemel in njegov herbarij. *Scopolia*, 27: 1–42.
- PRAPROTNIK, N., 1995: Flora Germanica exiccata, kranjski botaniki in nahajališča v Sloveniji. *Scopolia*, 33: 1–68.
- PRAPROTNIK, N., 2003: Ob 200–letnici rojstva Henrika Freyerja (1802.1866). *Argo*, 46 (1): 15–22.
- PRAPROTNIK, N., 2007: Henrik Freyer in njegov seznam slovanskih rastlinskih imen (Verzeichniß Slavischen Pflanzen–Namen) iz leta 1836. *Scopolia*, 61: 1–99.
- PRAPROTNIK, N., 2015: Botaniki, njihovo delo in herbarijske zbirke praprotnic in semenk v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. *Scopolia*, 83/84: 1–414.
- PRAPROTNIK, N. 2017: Angela Piskernik (1886–1967) – prva slovenska doktorica naravoslovja. *Trdoživ*, 6/1: 7–9.
- PREZELJ, M., 1928: Kažipot skozi prirodopisno zbirko v ljubljanskem muzeju. *Mentor – Dijaški list*, 16 (3): 59–64.
- PREZELJ, M., 1929: Kažipot skozi prirodopisno zbirko v ljubljanskem muzeju. *Mentor – Dijaški list*, 16 (9–10): 220–224.
- PRIEM, M.F. 1908: Etude des poissons fossiles du Bassin Parisien. *Annales de Paléontologie*, 6: 1–144.
- PRIEM M.F. 1912: Sur les Poissons fossiles des Terrains tertiaires supérieurs du Sud de la France. *Bulletin de la Société géologique de France*, Paris, 4 (12): 213–245.
- PUFF, R. 1848: Joseph Holzer (Nekrolog.). *Carinthia*, 9: 37–39.
- PUNGARŠEK, Š. & A. PILTAVER 2018: Modeli gob H. Arnoldija v Prirodoslovnem muzeju Slovenije in njihova dokumentacija. *Scopolia*, 92: 1–202.
- R. Z., 1973: Antun Maštrović – ornitolog. *Priroda*, 62 (4): 115²⁰⁰.
- RAKOVEC, I., 1931: Beitrage zur Fauna aus dem Oberkarbon von Javornik in den Karawanken. *Prirodoslovne Razprave*, 1: 67–88.
- RAKOVEC, I., 1932a: Zur Miozanfauna der Steiner Voralpen. *Prirodoslovne Razprave*, 1: 233–266.
- RAKOVEC, I., 1932b: Dr. Karel Hinterlechner. *Geografski vestnik*, 8 (1–4): 146–148.

²⁰⁰ Avtor reference je znan zgolj po kraticah.

- RAKOVEC, I., 1933a: Geološko–paleontološki oddelek. *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani*. Narodni muzej: 120–185.
- RAKOVEC, I., 1933b: *Coelodonta mercki* Jag. iz Dolarjeve jame pri Logatcu. *Prirodoslovne Razprave*, 2: 5–41.
- RAKOVEC, I. 1954: *Libralces* aff. *gallicus* Azzaroli z viškega Brda pri Ljubljani. *Razprave 4. Razreda SAZU*, 2: 277–295.
- RAKOVEC, I. 1945: Dr. Artur Gavazzi. *Geografski vestnik*, 17: 120–123.
- RAKOVEC, J., 2018: Sto let od ustanovitve Zavoda za meteorologijo in geodinamiko v Ljubljani. *Vetrnica*, 11: 11–18.
- RAMOVŠ, A., 2000: Novi opisani fosili na slovenskem ozemlju, imenovani po Slovencih in slovenskih krajih. *Geologija*, 42: 27–39.
- REISP, B. 1971: Sto petdeset let knjižnice narodnega muzeja v Ljubljani. *Argo*, 10(1): 49–56.
- REITTER, E. 1918: Josef Stussiner. *Wiener Entomologische Zeitung*, 37 (4–7): 120–122.
- RIEDL–DORN, C. & J. SEIDL 2003: Zur Sammlungs– und Forschungsgeschichte einer Wiener naturwissenschaftlichen Institution. Briefe von Eduard Suess an Paul Maria Partsch, Moriz Hoernes, Ferdinand Hochstetter und Franz Steindachner im Archiv für Wissenschaftsgeschichte am Naturhistorischen Museum in Wien. *Mitteilungen ÖGW*, 21/2001: 17– 49.
- SAJOVIC, G. 1908: Kranjski mehkužci (Mollusca Carniolica). *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, Ljubljana, 18 (1): 11–30.
- SAJOVIC, G. 1913a: Kače na Kranjskem. *Pedagoški letopis*, Slovenska Šolska Matica v Ljubljani, 13: 103–124.
- SAJOVIC, G. 1913b: Beiträge zur Reptilienkunde Krains. Aus dem krainischen Landesmuseum „Rudolfinum“ in Laibach. *Verhandlungen der zoologisch–botanischen Gesellschaft Wien*, 64: 150–175.
- SAJOVIC, G. 1915: Prirodopisni sestavki v letnih izvestjih naših srednjih šol. *Carniola*, 6 (3): 131–140.
- SAJOVIC, G. 1917: Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1914 do 1916. *Carniola*, 8 (1–2): 131–140.
- SAPAČ, I. 2018: Arhitekturna zgodovina gradu Ribnica na Dolenjskem. *Kronika*, 66; 377–434.
- SATZINGER, H. 1991: Frühe erwerbungen für die Ägyptisches Sammlung. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen Wien*, 87: 23–42.
- SAVNIK, R. 1956: Proučevanje Idrijskega krasa. *Idrijski razgledi*, 1/4: 163–169.
- SCHMIDT, F., 1832: Beitrag zu Krain's Fauna. *Leptodirus Hochenwartii*, n. g., n. sp. *Illyrisches Blatt.*, Nr. 3 vom 21. Jänner 1832: 9–10.
- SCHULZ, F., 1890: Verzeichnis der bisher in Krain beobachtet Vögel. *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, 3: 341–362.
- SCHULZ, F., 1895: Verzeichniss der in Krain beobachteten Vögel vom Jahre 1890–1895. *Die Schwalbe, Mitteilungen des ornitologischen Vereines in Wien*, 19 (6): 81–83, 103–104, 114–117.
- SEIDL, F. 1912: Širokočelni los (*Alces latifrons*) v starejši diluvijalni naplavini Ljubljanskega barja. *Carniola*, 4: 261–274.
- SEIDL, F. 1992: Curriculum vitae – pars geologica Ferdinand Seidl. V: Hudoklin, A. (ured.)1992: Seidlov zbornik. *Dolenjski zbornik*, 1992: 32–35.
- SEIDL, J., PERTLIK, F. & M. SVOJTKA, 2009: Franz Xaver Maximilian Zippe (1791–1863) – Ein böhmischer Erdwissenschaftler als Inhaber des ersten Lehrstuhls für Mineralogie an der

- Philosophischen Fakultät der Universität Wien. V: Seidl, J. (ur.): *Schriften des Archivs der Universität Wien*, 14: 161–209.
- SELIŠKAR, A. 1919: Jožef Stussiner. *Carniola*, 9 (3–4): 94–99.
- SKET, B., 2008: Prispevek k zgodovini raziskav biotske pestrosti v Sloveniji – kar zadeva nižje nevretenčarje. *Acta Biologica Slovenica*, 51 (2): 5–19.
- STARE, V., 1991: Poškodbe arheoloških zbirk Deželnega muzeja – Rudolffiuma ob potresu 14.4.1895. *Argo*, 31–32: 23–29.
- STAUT TURK, T., 1974: *Zoologi osrednje Slovenije (bivše Vojvodine Kranjske) do l. 1918*. Diplomatska naloga, Biološki oddelek, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 89 str.
- STAUT TURK, T., 1983: Naravoslovci entomologi osrednje Slovenije od prvih začetkov do leta 1918. *Acta entomologica Jugoslavica*, 19 (suppl.): 17–47.
- STERGAR, J. 2004: Dr. Angela Piskernik (1886 – 1967), koroška naravoslovka, naravovarstvenica in narodna delavka. V: Žitek, A. (ured.) *Ženske skozi zgodovino*. Zveza zgodovinskih društev Slovenije: 227–257.
- STESKA, V., 1919: Baron Žiga Zois. (1747–1819). *Dom in svet*, 32 (9/12): 277–286.
- STIPLOVŠEK, M., 2007: Prizadevanja banskega sveta Dravske banovine za okrepitev vloge banovinske, okrajne in občinske samouprave pri pospeševanju razvoja Slovenije. *Lex localis*, 5 (2): 19–37.
- STIPLOVŠEK, M. 2011: Prizadevanja Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha za omilitev socialnih posledic gospodarske krize v banskem svetu Dravske banovine 1931–1935. *Zgodovinski časopis*, 65 (3–4): 412–437.
- STROUHAL, H., 1961: In memoriam Univ.–Prof. Dr. phil. Karl Absolon. *Die Höhle*, 12 (1): 24–28.
- STUDEN, A., 2003: Nekaj sledi iz življenja ravnateljev Kranjskega deželnega muzeja. *Argo*, 46 (1): 9–14.
- SUHADOLNIK, J. & S. ANŽIČ, 2006: Novi Trg z okolico: Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana. *Katalog k Razstavi Zgodovinskega arhiva Ljubljana atrij Mestne občine Ljubljana*; avla Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana, Zgodovinski arhiv, 247 str.
- Suess, E., 1877: Franz Edler v. Rosthorn. *Verhandlungen der Geologischen Bundesanstalt*, 12: 193–195.
- SVOJTKA, M., L. SALVINI–PLAWEN & E. MIKSCHI, 2012: Johann Jakob Heckel (1790–1857), der Begründer der systematischen Ichthyologie in Österreich: Ein biographischer Überblick. *Schriften Verein zur Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse*, 148–150: 43–74.
- ŠERCELJ, A., 1996: Ob 80–letnici dr. Ane Budnar–Tregubov. *Hladnikia*, 7: 53–55.
- ŠLEBINGER, J., 2013: Macher, Ivan (1857–1919). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.
- TERČON, N., 2010: Kalister, Gorupi in pomorstvo. *Kronika – časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 58: 87–110.
- TUL, V., 2005: Šola v Kostanjevici na Krasu v primežu prve svetovne vojne. *Kronika – časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 53: 53–68.
- TURNŠEK, D., 1979: Akademik profesor Ivan Rakovec – osemdesetletnik. *Proteus*, 62 (2): 57–61.
- VOSS, W., 1889: Carl Deschmann. *Österreichische Botanische Zeitschrift*, 39: 162 – 167.
- VOSS, W., 1890: Das Deschmann–Denkmal. *Österreichische Botanische Zeitschrift*, 40: 285.
- VREZEC, A., 2017: Vpijati (Coraciiiformes) v Sloveniji: kratek taksonomski oris in status v Sloveniji s pregledom literaturnih virov. *Scopolia*, 91: 9–39.

- VODNIK, 1933: Prirodopisni del. V: *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani*. Narodni muzej Slovenije, 219 str.
- WESTER, J., 1938: Ob jubileju »kraljeve rože«. *Planinski vestnik*, 9: 233–238.
- WRABER, T., 1966a: Henrik Freyer v Julijskih Alpah. *Proteus* (poseben odtis), 28 (9–10): 18–23.
- WRABER, T., 1966b: Spet o Blagayevem volčinu. *Proteus* (poseben odtis), 28 (9–10): 23–28.
- WRABER, T., 1969: Dr. Angela Piskernik (1886–1967). *Varstvo narave*, 6: 5–11.
- WRABER, T., 2000: Prvo desetletje (1920–1930) študija biologije na ljubljanski univerzi. *Acta Biologica Slovenica*, 43 (3): 5–20.
- WRABER, T., 2005: Umrla je dr. Ana Budnar – Tregubov, naša prva paleobotaničarka. *Proteus*, 67: 327.
- WRABER, T., 2008: Freyerjevi zoološki sestavki v slovenščini. *Proteus*, 71 (2): 78–80.
- ZORKO, A., M. MARN & M. STARE ALJAŽ, 2015: *Realka integralno 1874–1930*. Katalog k razstavi, 22.10.2015, Vegova– Elektrotehniško–računalniška strokovna šola in gimnazija Ljubljana.
- ŽMUC, I. 2015: Mestni muzej za duhovno in narodno prestolnico Ljubljano. Ob 80–letnici ustanovitve Mestnega muzeja Ljubljana 1935–2015. *Kronika* – časopis za slovensko krajevno zgodovino, 63: 319–336.
- ŽURGA, J., 1933: Mineraloško–petrografski oddelek. *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani*, str. 186–213.

Drugi objavljeni viri / Miscellaneous published sources

- JAHRESHEFT DES VEREINS DES KRAINISCHEN LANDES–MUSEUM (C. Deschmann, ured.), 1856, št. 1.
- JAHRESHEFT DES VEREINS DES KRAINISCHEN LANDES–MUSEUM (C. Deschmann, ured.), 1858, št. 2.
- JAHRESHEFT DES VEREINS DES KRAINISCHEN LANDES–MUSEUM (C. Deschmann, ured.), 1862, št. 3.
- JAHRESBERICHT, 1875: Jahresbericht der Staats–Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1875. 52 str.
- JAHRESBERICHT , 1897: Jahresbericht der Staats–Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1897: 56.
- POROČILO, 1885: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. avgusta 1885 do 30. novembra 1886*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 108–120.
- POROČILO, 1886: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. decembra 1886 do 15. novembra 1887*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 116–128.
- POROČILO, 1887: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 16. novembra 1887 do 31. avgusta 1888*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 130–144.
- POROČILO, 1888: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. septembra 1888 do 31. avgusta 1889*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 142–154.
- POROČILO, 1889: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. septembra 1889 do 31. avgusta 1890*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 160–170.
- POROČILO, 1890: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. septembra 1890 do konec leta 1891*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 186–199.
- POROČILO, 1892: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konec decembra 1892*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 180–191.
- POROČILO, 1893: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konec decembra 1893*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 192–202.
- POROČILO, 1894: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konec decembra 1894*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 236–241.

- POROČILO, 1895: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konec decembra 1895*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 222–227.
- POROČILO, 1896: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konec decembra 1896*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 240–251.
- POROČILO, 1897a: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konca septembra 1897*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 164–179.
- POROČILO, 1897b: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1897 do konca septembra 1898*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 182–189.
- POROČILO, 1898: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1898 do konca septembra 1899*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 180–188.
- POROČILO, 1899: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1899 do konca septembra 1900*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 198–209.
- POROČILO, 1900: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1900 do konca septembra 1901*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 202–211.
- POROČILO, 1901: *Poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1901 do konca septembra 1902*. Deželni odbor kranjski, Ljubljana; 196–206.
- SLOVENEK, 1880: *Slovenec*, Političen list za slovenski narod, 6. oktober 1880, l. 8, št. 73.
- SLOVENEK, 1900: *Slovenec*, Političen list za slovenski narod, 6. oktober 1900, l. 18, št. 229.

Spletni viri / internet sources:

- [HTTPS://SL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/META_PETRI%C4%8D](https://sl.wikipedia.org/wiki/Meta_Petri%C4%8D) (Zapis o biologinji Meti Petrič, prenos 29.01. 2021)
- [WWW.DLIB.SI](http://www.dlib.si). – Digitalna knjižnica Slovenije (prenos 29. 01. 2021)